



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

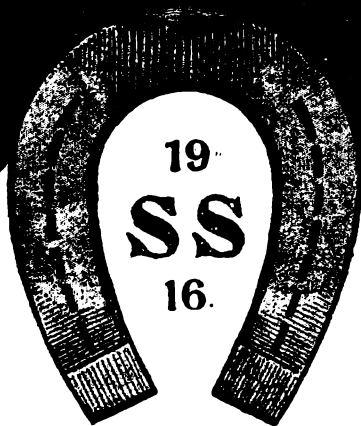
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

# Jyske Byer og deres Mænd



III Bind:

Grindsted . Sønder Omme . Brande . Give  
Thyregod . Ejstrup . Nørre Snede



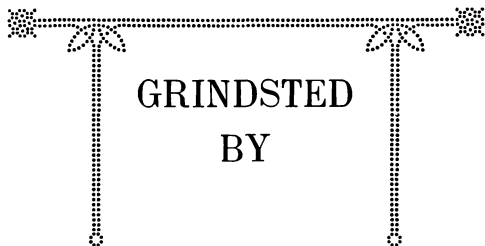
NATIONAL-FORLAGET

S. Schiønning

♣ Brønshøj . København ♣



JYSKE BYER OG DERES MÆND

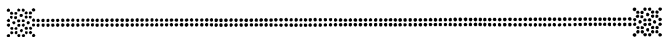


GRINDSTED  
BY

Eftertryk af Tekst og Billeder forbydes.



JYSKE BYER OG DERES MÆND



S. TH. RASMUSSEN:

GRINDSTED BY



1916

NATIONAL FORLAGET  
S. Schiønning  
BRØNSHØJ . KØBENHAVN



Naar man ad Landevejen møjsommeligt har arbejdet sig op igennem den Dal, der fra Vejle strækker sig Vest paa, saa kommer man op paa den jyske Højderyg. Paa den første Strækning undrer man sig over de mange Kløfter og Dale; men oppe paa Højdedraget forsvinder de omtrent ganske. Landet er nu fuldstændig jævnt og fladt. Kun enkelte lave Højder hæver sig over den jævne Slette. Enkelte Aadale, som Vandløbene i Tidens Løb har dannet, strækker sig Vest paa, og Vandets Løb viser, at Sletten skraaner mod Vest. Midt ude paa denne Slette i Midtjylland ligger Grindsted 40 km fra Vejle.

Navnet Grindsted træffes c. 1340 under Formen Grünsteth. I Tidens Løb forandres Formen lidt f. Eks. til Grimsted. Navnets oprindelige Betydning er sikkert vanskelig at bestemme med nogenlunde Sikkerhed. Ordet „Grind“ betyder Bro. Det er tænkeligt, at „Grind“ og „Grindsted“ har noget Slægtskab, da der lige Syd for Byen løber en Aa, Grindsted Aa, der til Tider har været vanskelig at passere. Grindsted Sogn ligger i Slavs Herred. Det danner sammen med det østligere Sogn, Grene, et Pastorat, der ligger i det nordøstlige Hjørne af Ribe Amt. Mod Nord og Øst grænser Sognene til Ringkjøbing og Vejle Amter. Den øvrige Grænse dannes af Hejnsvig, Ansager og Ølgod Sogne. Sognet har den største Udstrækning i Øst og Vest og har et Fladeindhold af 23,943 Tdr. Land, ck. 13,200 Hektar. Af Hartkorn er der 193 Tdr. Det giver gennemsnitlig 24 Tdr. Land pr. Td. Hartkorn. Selve Fla-



den har i et meget langt Tidsrum været lyngklædt. Jordbunden bestaar udelukkende af finere eller grovere Sand og Grus. Af Sten findes kun faa; og Ler og Mergel er kun fundet enkeltde Steder, og det er dækket af mægtige Sandlag, saa Sognet har altid hørt til de magreste her i Landet. Et meget stort Areal er endnu dækket med Hede-lyng, der er den vigtigste Hedeplante, desuden finder man meget almindeligt Revling, Tyttebær og Melbærris. Under og mellem Hedeplanterne findes enten et tæt Lag Lav eller Mos. Enkelte Steder i Lavningen paa Sletten kan Grundvandet komme saa nær Overfladen, at Lyngen fortrænges, og i Stedet for findes et friskt, grønt Plantedække af Græsser og Halvgræsser eller endog en lille Sø uden Afløb. I den største Lavning, der strækker sig fra Øst mod Vest, snor eller rettere strækker Grindsted Aa sig. Tidligere snoede Aaen sig og var snart ved den søndre og snart ved den nordre Skrænt af Aadalen, medens den mellemliggende Eng var meget sumpet og næsten umulig at færdes paa. Nu strækker Aaen sig midt i Dalen, og ved hver Side af Dalen gaar en Vandingskanal, medens det mellemliggende Land er udgrøftet og omdannet til frugtbar Overrislingseng. Det var i 70erne, at man foretog Kanal anlæggene. Fra Overrislingskanalerne strømmer Vandet ned over Engen og frugtbargør denne for tilsidst at flyde ud i Aaen. Ved Stemmeværker ledes Vandet paany ud i et nyt Sæt Vandingskanaler, for atter at frugtbargøre ny Engstrækninger. Man ser let, hvilken Rolle Engen har spillet for Beboerne. Overordentlig mange Gaarde og mindre Landbrug ligger i umiddelbar Nærhed af Engen, der i Forsommeren giver Hø og efter Engslætten forsyner Hedebonden med den nødvendige Græsning. De sandede Marker er om Sommeren ofte temmelig tørre og yder kun lidt efter den første Afgræsning i Maj og Juni.

Langs de fleste opdyrkede Marker findes velholdte Læplantninger. Meget store Arealer er taget ind til Tilplantning og Anlæg af Plantager. For en 30 Aar siden brændte et stort Areal Hede Nord for Grindsted. Der blev af Ejerne klaget til Amtet. I Klagen blev blandt andet nævnt, at der var opstaaet en Sandflugt som Følge af Hedebranden. I Almindelighed kan man nævne, at flere Indsande med Klitter aabenbart er opstaaet paa denne Maade.

Hedeselskabet tog Sagerne i sin Haand, idet det i Aaret 1889 opkøbte en Del Hedelodder ialt 444,9 Hektar. Hedeselskabet byggede Plantørbolig, og der er tilplantet 238,8 Hektar af den saakaldte Grindsted Plantage. I 1908 solgtes Plantørboligen og Hedeselskabet opførte en Skovriderbolig  $\frac{1}{2}$  km Nord for Grindsted. Tilplantningen af Plantagen begyndte, da nuværende Skovrider Holt overtog Ledelsen af Arbejdet i 1892.

I Sognet findes ogsaa den store Utoft Plantage paa 551,8 Hektar. Deraf er 336,7 Hektar tilplantet af de 462,8, der er beregnet til Plantaget. Resten finder Anvendelse i Form af opdyrket Mose. Denne Plantage ejes af Familien Børgesen, København.



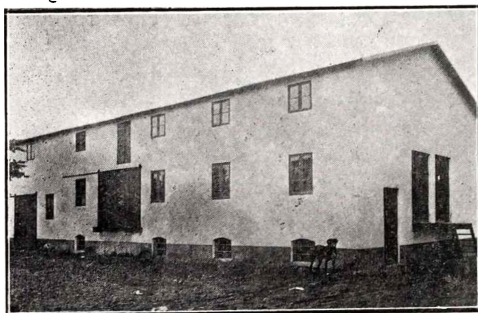
Fra Soldaterbesøget i Grindsted.

Syd for Grindsted ligger Frodeslund Plantage, der med sine mange lune Stier, ved et lille Arbejde let kunde faa Lighed med en Park. Den er anlagt paa Initiativ af Pastor Sommer — tidligere Grindsted, — omtrent samtidig med de to ovennævnte. Senere er Aageslund Plantage anlagt Vest for Sdr. Omme Vejen.

Selve Byen er anlagt paa fire Matrikelnumre; og selv om Byen vokser kolossalt, er der ingen Fare for, at den vil vokse uden for disses Grænser. Da Matrikkelen blev lagt har der sandsynligvis kun været fire Gaarde eller Beboelser med Jordejendom. Den ene har været Præstegaarden, den anden har sikkert været den der siden er blevet Kro, og den tredie, den vestlige, har sikkert været den, der har gaaet under Navn af „Grindsted Rolighed“.

Begyndelsen til Byens Vækst sker saa smaat, da man faar Distriktslæge og Apotek i 1842. Det næste, der giver Betingelser for Byens Vækst, er Anlæggelsen af Landevejen fra Vejle til Varde i Aaret 1864. Senere følger Anlægget af Overrislingsengene ved Aaen. Mejeriet og Farveriet kommer først i 90erne, danner de faste Punkter, hvortil Landbrugets Interesse er knyttet. Landevejen til Sønder Omme bliver anlagt ved denne Tid, og en Del Aar senere forsvinder ogsaa den sandede og ujævne Hedevej til Hejnsvig. Nogen privat Virksomhed er efterhaanden blevet sat i Gang; men saa sent som i 80erne, findes der dog kun 40 Sjæle i Byen. Det gaar i 90erne fremad, og fra Folketællingen 1906 er der 307 Indbyggere — 1911, 460 — 1916, 1063. Selve Folketællingen taler tydeligt nok om Byens Fremgang. Denne Fremgang er en Følge af, at Byen er blevet et Knudepunkt i det midtjyske Banenet.

Naar man ser Byen ude fra Omegnen, ser den meget storstadagtig ud. De mange toetages Huse med de høje Tage og de enkelte Spir, der rager op, viser en, at det er en By i kraftig Vækst. En mørk Aften tager Byen sig særlig glimrende ud, naar man ser de mange Perlerader af elektriske Blus. Inde i Byen findes nu mange overordentlig tiltalende Bygninger; da man i de senere Aar ofte har ladet dygtige Arkitekter udføre Tegningerne der-



„Grindsted Korn- & Foderstofforretning  
(T. C. Oehlenschläger).

til. Forretningslivet er blevet meget moderniseret. Ned ad Strøget findes nu den Ene store, blanke Spejlglasrude ved Siden af den Anden, og ofte er der Lejlighed til at

beundre Udstillingerne i Vinduerne. Paa Hovedgaden er det absolut Forretningerne, der præger Byen og tiltrækker sig Opmærksomheden. De fleste Forretninger er selvfølgelig af ret ny Dato; men selv blandt disse er flere arbejdet godt op i kort Tid. Mange ældre Forretninger har udviklet sig meget, og har nu en meget stor Omsætning.

Man kan f. Eks. nævne T. C. Oehlenschlägers Kolonialhandel. Forretningen har haft mange Indehavere; men først under den nuværende er den vokset til noget betydeligt. Foruden Kolonialhandelen er der indrettet Foderstofforretning samt elektrisk Mølle. I denne Forbindelse maa man ogsaa nævne Grindsted Brugsforening, der er oprettet i Aaret 1912. Den 10. Februar afholdtes det første Møde om Sagen. Man begyndte med et Medlemstal paa 82 og havde det første Aar en Omsætning paa 108 Tusinde Kr. Medlemsantallet er siden steget til 184, og Omsætningen har i det sidste Aar været ca. 300 Tusinde Kr. For 3 Aar siden blev der oprettet et Motormølleri. Den korte Oversigt viser tydeligt, hvor stærkt Forretningen er oparbejdet under Bestyrer Jensens Ledelse.

I Byen findes der ikke mindre end 7 Forretninger, der handler med Manufakturvarer eller Tricotage. En af de ældre Forretninger er grundlagt af N. C. Nielsen, Byens ældste Borger. Han har lagt et sundt Arbejde i Byen til Gavn for dens Vækst. Han begyndte sin Forretningsvirksomhed i Byen i 1874 med et Skræderi. Forretningen udvidedes lidt efter lidt, og efterhaanden har han bygget 4 Bygninger langs Hovedgaden. Til sidst drev Nielsen en Herreekviperingsforretning, der havde en Omsætning paa ca. 30,000 Kr. I mange Aar var han Repræsentant for Varde Bank, og foruden at han nu er Filialens Tillidsmand, har han haft mange andre Tillidshverv. Han har i det hele taget interesseret sig meget for Byens Fremgang, og blandt andet arbejdet ivrigt for at faa Baneforholdene ordnet. Lige ved Vindmøllen ligger Elektricitetsværket, der er opført 1912. Man begyndte med en Motor paa 40 Hestes Kraft; men den blev hurtig for lille, og i 1914 anskaffede man en ny 100 Hestes Motor. Den aarlige Omsætning naar op paa 15,000 Kr. Naar den nye Stationsbygning bliver færdig, vil Værket forsyne den med Lys.

Der er i 1914 opført et Dampvaskeri og i Tilknytning dertil findes en Badeanstalt med Kar,- Styrte- og Dampbade.

For at Forretningslivet skal kunne trives er det nødvendigt, at Forretningerne bliver kendt, og det sker forholdsvis let ved Annoncering. Grindsted ligger jo nu saa centralt, at Folk har Forbindelse baade i Øst- og Vestjylland. Der er ikke noget bestemt Blad, som Egnens Befolkning udelukkende holder sig til, men snart finder man et Vejle-, Kolding- eller Vardeblad i Hjemmene.

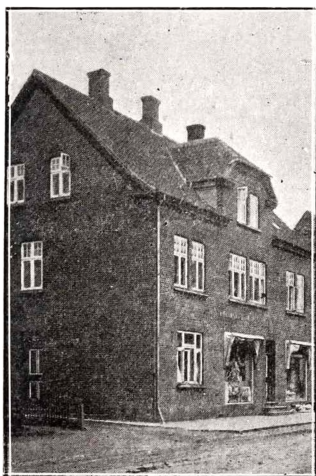
Den 3. December 1915 udkom Dagbladet „Grindsted Venstreblad“ for første Gang. I den korte Tid, der er forløbet, siden Bladet startedes, har det formaaet at vinde Fodfæste og skaffe sig en fast Arbejdsstilling. Det hører med til de Faktorer, der regnes med, naar man ser hen til Byens Udvikling. I nøje Tilknytning til Forretningslivet og Egnens økonomiske Fremgang staar den Sparekasse- og Bankvirksomhed, der har udstrakt sit Virkefelt over Byen og dens Omegn. Den 4. September 1872 stiftedes Sparekassen for Grindsted og Omegn. Den begynde



T. C. Oehlenschlägers Materialhandel.

med et Grundfond af 1000 Kr. Dens første Formand var Pastor Mygind, som var Formand indtil han blev forflyttet. Den nuværende Formand er Knud Lykkegaard, der ialt har forestaaet Sparekassen i 16 Aar. Sparekassen har i et Tidsrum, der strækker sig over en Snes Aar, arbejdet paa en vistnok meget ualmindelig Maade, idet den for Indskud gav 4 % i Rente og krævede 4 % for Udlaan. Det forandredes først, da Varde Bank oprettede sin Filial. Fra den Tid er der givet  $4\frac{2}{3}$  % for Indskud, og Udlaan faas til 5 % p. A. Foruden Grundfondet er der nu et Reservefond paa 20,000 Kr. I Regnskabsaaret 1914—15 var Om-

sætningen ca. 21,000 Kr. Sparerne havde ialt 456,000 Kr. der gav omtrent 19,000 Kr. i Rente. Udlaanet beløber sig til 423,000 Kr. Selve Bankvirksomheden er af temmelig ny Dato. N. C. Nielsen ordnede i mange Aar Bankforretninger for Varde Bank. Da Vejle Bank i 1912 paatænkte at oprette en Filial i Grindsted, søgte den og opnaaede ogsaa Forbindelse med flere af Beboerne. Nu ønskede man dog i Almindelighed at beholde den ældre Forbindelse med Varde, som man af Erfaring havde Tillid til. Flere af Byens Borgere tog derfor til Varde og opfordrede Varde Bank til at oprette en Filial. Efter nogen Forhandling besluttede man at oprette Filialen, og dermed maatte



Grindsted Brugsforening  
(Bestyrer M. Jensen).

Sagen falde for Vejle Banks Vedkommende. Banken begyndte sin Virksomhed i Begyndelsen af Aaret 1913. Som Tillidsmænd fungerer N. C. Nielsen, endvidere Anders Præstegaard og Jens Præstegaard. Hidtil har Banken haft en temmelig god Omsætning.

Grindsted Andelsmejeri „Kildevæld“ blev oprettet 1890. I Fjor 1915 havde det 25 Aars Jubilæum. Ved denne Lejlighed gav Formanden Jens Præstegaard en Oversigt over Mejeriets Historie. Det følgende er væsentlig grundet paa de Oplysninger, der fremkom ved denne Lejlighed.

Man begyndte med 145 Andelshavere, der leverede c.  $\frac{3}{4}$  Million Pd. Mælk i det første Aar, og Prisen for det var omtrent 28,000 Kr. Samtidig med Mejeriet i Grindsted var der oprettet et Mejeri i Jerrig ogsaa i Grindsted Sogn. Da begge Mejerierne gik daarligt paa Grund af de store Driftsomkostninger i Forhold til den ringe Mælkemængde, saa blev Mejeriet i Jerrig nedlagt i 1895. Siden den Tid er Mælkemængden stadig tiltaget. I Aarene 1914 og 15 var den leverede Mælkemængde 7 Millioner Pd. Mælk aarlig. Den solgtes til en Pris af c.  $\frac{1}{3}$  Million Kr.

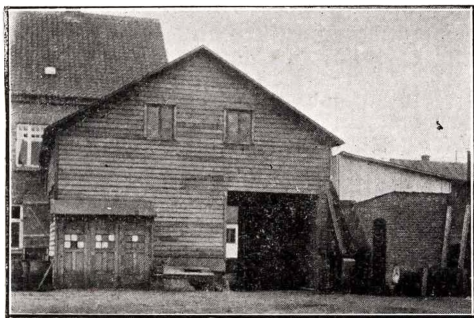
Den første Formand for Mejeriet var P. Thorning, der senere flyttede til Eg. Han var i mange Henseender en meget betydelige Foregangsmand. Jens Præstegaard har været Formand siden 1894. Af Mejeribestyrere var P. C. Grønlund den første. Fire Aar senere ved Grønlunds Død blev Pedersen Bestyrer. Han bestyrede Mejeriet med stor Dygtighed i mange Aar. Nu har han opgivet Mejerivirksomheden og bygget sig en dejlig Gaard lige Vest for Grindsted. Mejeriet hører til de Institutioner, der har været med til at skabe det Centrum, Byen efterhaanden er vokset op omkring.

I den Tid Andelssager begyndte at faa Medbør paa Landbrugets forskellige Omraader, da udkastedes den Tanke at oprette en Virksomhed, der skulde tage sig af Hedeegnens Farvning, Spinding m. m. Fabriken „Grindsted Andelsfarveri“ startedes paa Aktier dog saaledes, at de skulde tilbagebetales, og Foretagendet skulde gaa over til at blive en Andelsvirksomhed. Dette er ogsaa forlængst sket. Man kan sige, at dette Grundlag, Fabriken er bygget paa, er meget bredt; thi ikke mindre end 17 Sogne er interesseret deri. Af Andelshavere findes der over 1300.

De snurrende Tene og dampende Kar sattes i Virksomhed første Gang i 1890. Der var den Gang en 4—5 Mand til at forestaa det hele. I den første Tid indtraf forskellige Vanskeligheder, dog arbejdede Fabriken sig op til en Virksomhed, man nødigt vilde undvære.

Den 5. Februar 1901 nedbrændte Fabriken; men man besluttede straks at genopbygge den. Den blev noget udvidet f. Eks. med et Tørrehus. Nu anskaffede man ogsaa mere tidsvarende Maskiner samtidig med, at man tog fat med Vævning. Der beskæftiges nu gennemsnitlig 11—12 Mand daglig. At man i Hedeegne ofte har valgt Strikning

som Hovedbeskæftigelse i de lange Vinteraftener og ellers, naar der gaves Fritid, grunder sig sikkert paa, at man paa det Omraade med Lethed skaffede den tilstrækkelige Mængde Raastoffer til Veje fra de store Faarehjørde. I andre Egne har Husfliden været mere alsidig, idet de her har haft lettere Lejlighed til at skaffe sig andet Materiale. Man kunde saaledes ikke let tænke sig, at de smukt udskaarne Ting i Almestil fremstod i træfattige Egne. Kulturen og den stærkt udprægede Arbejdsdeling gør imidlertid, at



Grindsted Brugsforenings Foderstofforretning  
(Bestyrer M. Jensen).

Husfliden maa sættes til Side. Det var derfor saare rime- ligt, at Midtjyllands Bønder oprettede en Fabrik af oven- nævnte Art for at faa det Raastof forarbejdet, som de ikke mere var i Stand til at udnytte selv.

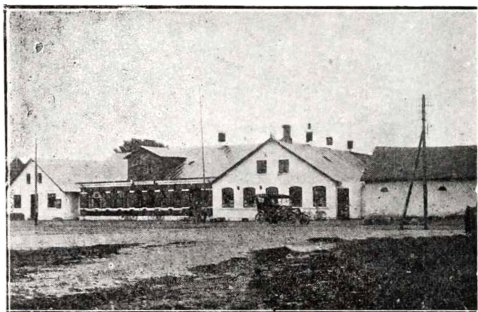
Naar Folk skulde have Ting, de ikke selv kunde for- arbejde, saa kunde de enten købe dem af omrejsende Kræmmere eller tage til Vorbasse Marked, hvor der var meget mer forskelligt Kram at vælge imellem. Dette æld- gamle Marked har i en Aarrække i den første Halvdel af det 18. Aarhundrede været holdt i Dal ved Kroen Øst for Grindsted. Det blev som bekendt atter flyttet til Vorbasse, men medens Vorbasse nu har to Markeder har Grindsted 4.

Det største Marked er i Reglen Sommermarkedet. Paa Markederne kan man iagttage, at Egnens Heste- og Kvæg- bestand er ikke overdreven god, selv om den har bedret sig meget i de senere Aar. Ved Sommermarkedet findes der en utrolig Mængde Gøgl, hele lange Basarer med Kage- boder, Skydetelte, Karruseller og lignende. Lirekasser,



Blæseinstrumenter og Udraabere søger at tiltrække sig Folks Opmærksomhed og laver et øredøvende Spetakkel, som først holder op meget sent, eller naar det stedlige Politi standser Forretningerne.

Den gamle Kro i Grindsteddal ejedes en Tid af Degnen i Grindsted. Han var i økonomisk Henseende højt hævet over Datidens øvrige Degne. Endnu gaar der flere Sagn om Poul Degn i Grindsted. Han blev tilsidst fordrukken, og det overraskede Folk. Sagnet fortæller saa, at der en Aften kom en „Nordmand“ ind i Krostuen. Han satte sig til at drikke og blev tilsidst fuld og yppede Klammeri. Kromanden vilde ikke finde sig deri og sætter ham ud, men derover bliver han meget vred og siger: „Naar jeg kommer hjem, skal du faa min „Lyst“. Efter den Tid



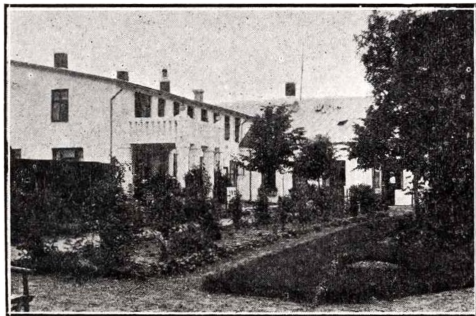
Grindsted Hotel (L. Hansen).

har ingen set „Nordmanden“, men et halvt Aars Tid efter den Begivenhed blev Kromanden meget drikfædig.

Poul Degns Søn byttede Gaard med en Gaardmand i selve Grindsted for ca. 75 Aar siden og førte samtidig Gæstgiveriet med sig. Siden har Slægten solgt Kroen, og den nuværende Ejer har haft den i en længere Aarrække. Det er naturligt, at der er foretaget megen Om- og Tilbyggen i Kroejer L. Hansens Tid for at svare til de Fordringer, der stilles til en stærkt besøgt Kro. Det man dog særlig lægger Mærke til er den dejlige Have, som Hansen alene har Æren af at have anlagt. Paa Havens Plads laa tidligere en Plantage, nu findes der store skyggefulde Løvtræer og dejlige, friske, grønne Plæner. Roser, Blomster og Buske trives saa godt og blomstrer saa frodigt som

i de luneste Haver i Østjylland. „Han kan jo ikke være rigtig klog,“ sagde man om Kromanden, da han begyndte at plante Løvtræer og Buske for en 14—15 Aar siden.

Banerne, som man mener skal føre Grindsted frem til noget uanet stort, er af ret ny Dato. Der har været mange Planer fremme for at skaffe Jernvejsforbindelse med Omverdenen. Man tænkte paa at faa Mergelbanen indrettet til Trafikbane. Egtvedbanens Forlængelse til Grindsted var ogsaa paa Tale. Der blev holdt mange Møder, og ofte gik det hedt til. Engang ved et Møde talte Folketingsmand Laust Rasmussen om, at man havde Udsigt til at faa et større samlet Banenet ud paa Heden. Fra dette Møde var der mange, der gik uforstaaende bort. Det var mer, end de syntes, der kunde være Tale om at gen-

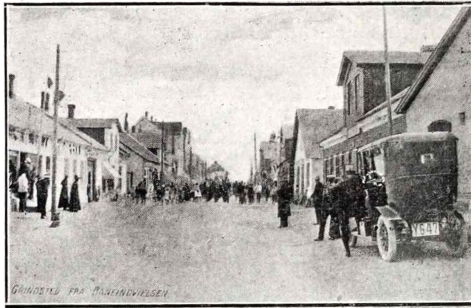


Grindsted Hotels Have (L. Hansen).

nemføre. Det var en Plan saa storslaaet, at den umulig kunde finde Tilslutning. Der blev om denne Sag ikke holdt nogen større Sognemøder, kun et Udvalg blev nedsat til at forhandle med de forskellige Myndigheder paa Sognets Vegne. I 1908 bliver det Forslag Lov, der sætter Grindsted i Forbindelse med Vejle, Kolding (Vejen), Bramminge, Varde, Troldhede og Funder.

Da Privatbanerne har presset paa for at blive færdige tidligst muligt, saa maatte Statsbanen tidligt tage fat for at kunne overtage Ledelsen af Baneanlæggene paa Grindsted Station. Derved var man sikret mod Forandringer og Bekostninger af unødvendig Art. Banenettet om Grindsted blev derfor først taget under Arbejde, og selv om

Eggen er næsten plan, saa er der dog udført store Jordarbejder. Nord for Byen er der udført flere store Dæmninger, fordi Troldhedebanens Spor er ført oven over Statsbanens. Krydsning undgaas derved inde paa Stationen, og enhver Fare for Sammenstød er fuldstændig udelukket. Hvor Banerne krydser Mergelbanen, Landeveje og Aaer



Fra Baneindvielsen i Grindsted.

er der anlagt store Dæmninger og Brobygninger. Paa selve Stationspladsen er der anlagt en stor Tunnel ind under Sporene for Persontrafikkens Skyld, med tre Opgange staar den i Forbindelse med de tre Perroner. Der er ialt opført 9 store Brobygningsarbejder i megen kort Afstand fra Byen. Banenettet omkring Grindsted er færdig til at tages i Brug, naar man lige undtager Vardebanen, der paa-begyndtes i Begyndelsen af Aaret 1916.

Med Hensyn til Banens Aabning blev Vejle—Vandel—Grindsted Banen aabnet for et Par Aar siden. Troldhede—Grindsted—Vejen og Grindsted—Bramminge bliver saa vidt gørligt aabnet i Efteraaret 1916. Resten kommer rimeligvis i Gang i Løbet af et Par Aar.

Da den første Bane aabnedes, blev der opført en intermistisk Stationsbygning af Træ. Den ny, store Stationsbygning skal være færdig til de andre Baners Aabning og foruden Ventesale vil der blive indrettet en Restauration ligesom paa andre større Banegaarde. Man kan anlægge saa mange Baner, man vil, og bygge saa mange Forretninger, det skal være, og dog vilde Grindsted aldrig blive en stor By med mindre den fik et Opland, der var noget værd. Selve Lyngheden er som Indtægtskilde omtrent

værdiløs for Landbruget. Heden kan udnyttes paa flere Maader, da den trods alt indeholder Værdier, men der er næsten kun en Maade Landmanden kan faa fat paa disse Værdier, og det er ved at bruge Mergel. Det er dog meget kostbart at køre ret langt med Mergel og især paa sandede Hedeveje. Da der i Grindsted Sogn ikke findes Mergel eller i hvert Fald er den for dybt nede i Jorden til at det kan betale sig at hente den frem, saa har Hede-bønderne næsten ikke kendt til Brugen deraf. Man havde nok hørt om den Virkning, Mergel kunde frembringe; men de fleste kunde kun se, at de satte sig i sikre Udgifter, men en meget usikker Indtægt ved at bruge Mergel.



Lille Johannes' Hus.

Der var ikke mange, der kunde indse Nyttens af en fast Mergelbane, men Dalgas og Ingeniør Brøndsted arbejdede meget ihærdigt for at faa Sagen gennemført. De tog om til de enkelte Bønder og bearbejdede dem i længere Tid, indtil de lovede at tegne sig for et større eller mindre Antal Aktier. Der holdtes endog en hel Sammenkomst ved Grindsted Kro for at faa det tilstrækkelige Antal Aktier tegnet. Brøndsted stod paa en Vogn og tilbød i veltalende og overtalende Ord Forsamlingen at tegne sig. Paa Afstand skulde man tro, det var en Auktion, man overværede, saa ihærdigt blev der agiteret.

I 1886 aabnedes Banen, der skulde lede den gyldne Strøm ud over Sognet. Den har i Aarenes Løb ført store Mængder Mergel ud fra Stilbjerg og været med til at skaffe øget Velstand og bygge mange ny Hjem. Muligvis er det

en af de vigtigste af Banerne, der er anlagt ved Grindsted. Den hjælper i høj Grad til at bedre Oplandet.

Det er dog ikke sagt for at forklejne de andre Baner, der sandsynligvis, som Vejle Banen, vil tillade til en bestemt Aarstid, at man lossere Jernbanevogne med Mergel ud for den Mands Mark, som Mergelen ønskes bragt ud paa. Paa denne Maade vil Banerne blive af meget stor Værdi for de Ejendomme, der ligger nær Banelinien uden dog at ligge i Nærhed af en Station. Det er dog mærkeligt, at der endnu findes Strækninger langs Mergelbanen, der ikke er opdyrket, skønt den har været i Virksomhed i 30 Aar.

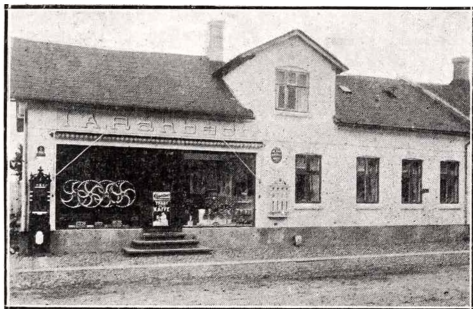
Det var først i 1877, at der oprettedes en Postekspe-  
dition i Grindsted. Der var den Gang tre Postbude til at besørge Fordelingen af Postsagerne i Grindsted og Hejns-  
vig Sogne. De kunde paa Grund af deres Faatallighed umuligt komme til hver enkelt Hus og Gaard i Sognene. Der var derfor indrettet Postkasser oftest ved en Gaard, hvor Postsagerne blev nedlagt til de Folk, der boede der i Omegnen. Hver Hedebo skulde saa hente sin Post i en bestemt Postkasse, og da der sjælden eller aldrig holdtes Aviser, saa kunde Brevene ofte blive mere en 14 Dage gamle. Dagvogne var den eneste Befordring, og til Hejns-  
vig, hvor der for ikke en Snes Aar siden kun var en Hedevej, kunde man ikke bruge Fjedervogn, men den kørende Post maatte færdes i en stiv Fjællevogn. I 1904 oprettedes Brevsamlingssted i Hejnsvig, og først i Aarene derefter blev de fælles Postkasser nedlagt, og Posten blev



Grindsted Posthus.

bragt til hvert Hus i Sognet. Samtidig med Byens Udvikling er Mængden af Postsager ogsaa steget i høj Grad. Paa Grindsted Postkontor er der foruden Postmester Mørch to Postekspedienter: Under Postkontoret hører fem Brevsamlingssteder og 21 Postbude. Til Brevsamlingsstederne befordres Postsagerne nu kun til Hejnsvig af den langsomme Dagvogn, medens man i nordlig og vestlig Retning sender de hurtige og tidsvarende Biler.

Den 10. Januar 1641 skænkede Laurits Skram en Gaard til Præsteembedet. I Krigene ved 1660 blev Gaarden udplyndret og ødelagt, og i lang Tid hørte Embedet til de aller fattigste. Der fortælles saaledes, at en Præst skrev



J. A. Rahbechs Kolonial- & Delikatesseforretning.

til Biskoppen: „Hvorlænge skal jeg forblive i dette Pinested.“ Det blev meget unaadigt optaget; men Hensigten opnaaedes dog ved, at Præsten kort efter blev forflyttet.

Over Grindsted Aa havde der engang ført en Bro, der blev nedbrudt under en Krig for at forhindre Fjendens Fremgang. Aaen var ofte meget vanskelig at passere for Præsten, der skulde færdes over den, naar han vilde besøge det daværende Anneks Hejnsvig. Grene hørte da til Vorbasse. Han fik imidlertid kongelig Tilladelse til at opkræve Bropenge mod for egen Regning at bygge og vedligeholde en Bro. Denne Afgift er bleven opkrævet endnu i 1851 og har altid tilhørt Præsteembedet.

Præstegaarden nedbrændte i 1887 og samtidig gik et Arkiv til Grunde. Da den ny Præstegaard opførtes, flyttedes den lidt mod Nord. Der blev derved Plads til at

udvide den gamle lune Præstegaardshave, der tidligere var den eneste i Byen, der havde store, gamle Træer.

Man kan med Sikkerhed gaa ud fra, at Grindsted Kirke er bygget før Valdemar Sejrs Død. Det er højst usandsynligt, at den er bygget i den følgende Tid, da der førtes saa mange bitre Kampe mellem den gejstlige og den verdslige Magt.



Blikkenslager H. C. Andreasens Villa.



Tømremester Plesner Blochs Ejendom.

Kirken består af Skib, Kor og Vaabehus. Den er hovedsagelig af tilhugget Granit. Efter en ældre Opgivelse har Koret og Skibet været tækket med Bly. Nu er kun Koret blytækt, medens Skibet og Vaabehuset er teglhængt. Da Kirken helt mangler Taarn, hænger Kirkeklokken i et Trætaarn paa en Jordhøj Øst for Kirken. Kirkeklokken er støbt i Lübeck 1613 af Berent Bodemann.

Over Indgaegen til Kirken findes udhugget i Muren 3 Skikkelser, som man antager er Kristus og to af hans Disciple. Disse Figurer er dog skjult af Loftet i Vaabenhuset. Paa den gamle jernbeslaaede Egetræsdør, der fører ind til Kirken, kan man paa den udvendige Side se Aars-tallet 1652. Inde i Kirken er der Bjælkeloft baade i Skibet og Koret. Mellem Kor og Skib findes en tyk Mur med Korbue, der er høj i Forhold til Bredden. Den bestaar foroven i en halvrund Bue. Denne Bue og for-øvrigt meget andet viser, at Kirken er bygget i ren Rundbuestil. Den svære Mur ved Koret kan tyde paa, at den en Gang har været den østre Gavl, og at Koret er en lidt



Landinspektør N. H. Niensens Villa.

senere Tilbygning. Altertavlen er lavet i Horsens 1740. I Midten findes et Billede af Nadveren. Ved hver Side deraf en udskaaet Kvindefigur.

I Korbuen staar en firkantet Døbefont med Messingdøbefad. Igennem Muren er Opgang til Prædikestolen fra Koret. Prædikestolen er smukt udskaaet og med Søjler. Man ved, at Kirken blev udplyndret under Svenskekrigen, og da Prædikestolen er fra Tidsrummet der omkring, saa maa man antage at den er lavet kort efter 1660. Paa den nordre Side af Korbuen symetrisk med Prædikestolen fandtes tidligere en Tavle med protestantiske Præsters Navne, den er nu dækket, og Pladsen foran optaget af en Kakkellovn. I Koret findes en aaben Begravelse, der har tilhørt Herregaarden Urup. Midt i Skibet findes ogsaa en Begravelse. Det er sandsynligvis en forhenværende Pastor Haagen, der ligger begravet der.



Flere ejendommelige Kirkestole er enten helt forsvundet eller ogsaa findes blot Rester deraf paa Kirkeloftet. I den senere Tid har man anskaffet et Pibeorgel til Kirken fra Andreasen, Ringkjøbing, og der er indlagt elektrisk Lys. Kirken maa siges at være for lille til Menigheden. Hver Søndag fyldes den, saa selv de Bænke, der staar ned ad Hovedgangen maa tages i Brug. Ved de store Højtider og ved andre Lejligheder er Kirken overfyldt. Man maa derfor antage, at der forestaar en Udvidelse af Kirken. Helt hen i 1880erne laa Kirgaarden hen som en Fælle, hvor man slog Græs og avlede Hø. Sidst i 80erne satte flere Mænd sig det Formaal at faa den anlagt, saa den kunde smykkes som en Have. For at skaffe



Grindsted Kirke.

Læ plantede man straks Graner langs alle Sider af Kirkegaarden, og lige uden for Kirkegaardsmuren blev der plantet nogle smaa Plantager. Ved samme Lejlighed blev nogle Hovedgange anlagt. Nu er Kirkegaarden velholdt, som saa mange andre, men den er overfyldt, og en Udvidelse er nødvendig. I 1891 byggedes det første Missionshus „Pella“. Der var den Gang ikke saa faa Missionsfolk i Byen og dens Omegn. Indre Missions Tilhængere er tiltaget omtrent i Forhold, som Folkemængden er steget. Pella blev til sidst for lille, og man besluttede da at opføre et andet, der kunde passe ved alle Lejligheder. I 1915 byggedes et stort Missionshus lige over for Kirken. Det indrettedes med en stor Sal og to mindre foruden en Lejlighed ovenover de to mindre Sale og Vestibulen. Der er ligeledes indlagt elektrisk Lys.

Der havde længe været en Degn i Grindsted, inden der blev tale om, at Børnene skulde have nogen Undervisning, i hvert Fald ikke ud over Religion. I det 17 Aarhundrede byggede Degnen sig selv et lille Hus, da der ikke var nogen Degnebolig. Christian den VI's „Forordning om Skoler paa Landet af 23. Januar 1739“ bestemte, at Degnene tillige skulde være Skoleholdere. 1741 blev Sogne- degnen i Grindsted ogsaa Skoleholder, og en Skole bliver



Engelsk Beklædnings-Magasin  
(ved H. Hansen).

bygget lige Nord for Kirkegaarden. Embedet var meget fattigt, og en senere Degn skænker saa et Stykke Jord til Degne- og Skoleholderembedet.

For en Menneskealder siden laa Skolen stadig paa samme Plads ved Kirkegaarden, og der hørte da ca. 45 Hektar Hede til Skolen. For en halv Snes Aar siden flyttedes Skolen over Landevejen. Paa Grund af det stærkt stigende Børnetal, og samtidig med, at Beboerne ønskede, at deres Børn skulde have noget mere Skolegang end hidtil, saa indrettedes der en Forskole i 1911. Inden lang Tid var Skolen overfyldt og for at afhjælpe den foreløbige Nød, har Realskolen overtaget en Klasse, som den underviser i de almindelige Skolefag. Efter nogen Strid, særlig om Beliggenheden, er man nu i Aaret 1916 i Færd med at opføre en toetages Skolebygning med 4 Klasseværelser i umiddelbar Nærhed af Kommuneskolen.

J. K. Nielsen har været Lærer i Grindsted Skole i omtrent en Menneskealder. Han har i den Tid udvist meget

alsidige Interesser, blandt andet har han i høj Grad interesseret sig for Egnens Historie og Geologi.

For en halv Snes Aar siden blev der bygget et Forsamlingshus, som indrettedes til Gymnastiksal. Den benyttes baade af Kommuneskolens og Realskolens Elever. Om Vinteren anvendes den i Reglen til Gymnastik for Ungdommen fire Aftener om Ugen. Oprindelsen til Realskolen kan føres tilbage til Halvfemserne. Apoteker Jopp, Bestyrer paa Grindsted Apotek, holdt i de Aar en Lærerinde, og enkelte andre Borgeres Børn kom efterhaanden til at deltage i Undervisningen paa det gamle Apotek.

Da Elevantallet voksede lejede man Værelser og antog en Lærer til at undervise Børnene. Det blev imid-



Grindsted Realskole.

lertid foreslaaet Beboerne udenfor Grindsted, at mindre-aarige skulde have Hverdagsskolegang. De gik ikke ind paa Forslaget, skønt Skolegangen baade i Grindsted og ellers i Hedeegne ofte har været og endnu kan være yderst minimal. Man fortsætter altsaa den private Skole.

Noget senere fremkommer Forslaget om at oprette en Realskole, og en saadan bliver bygget bag ved Byen Nord for Landevejen. Det skete i Aaret 1907. Senere foretoges en Udvidelse ved at bygge en Lejlighed i Forlængelse af Skolebygningen. Aaret 1914 er et Vendepunkt i Skolens Historie. Realskolen, der hidtil havde været ejet af et Aktieselskab, bliver nu solgt til Lærer J. Futtrup. Denne bygger i 1914 en ny tidssvarende Skolebygning med store rummelige Klasseværelser. Desuden indrettes der Elevværelser, saa Skolen kan modtage Kostelever. Grindsted

Kost- og Realskole har i Skoleaaret 1915—16 haft ca. 75 Elever, og den forbereder til alm. Forberedelseseksamen.

Den tekniske Skole er omtrent en halv Snes Aar gammel. Som Lærer virkede i de første Aar Skovrider Holt og Kredslæge Melchiorson. Den første underviste i Frihaandstegning og geometrisk Tegning, den sidste i Regning og Dansk. Skolen havde ofte godt en Snes Elever ved Skoleaarets Begyndelse, men det kneb ofte at holde dem sammen, naar man begyndte igen efter Jul. Formanden, Skovrider Holt var i mange Aar en udmærket Leder af Skolen. Ikke blot underviste han selv og ofrede den megen Tid, men han fik ogsaa andre til at interessere sig for Sagen og yde den pekuniær Støtte.

Ved den Tid Haandværkerforeningen blev stiftet var den tekniske Skole blevet en ret udpræget Haandværker-skole. Da Svendene et Aar umuliggjorde Skolens Drift, mente Skovrider Holt sig berettiget til at træde tilbage og overlade Skolen til Haandværkerforeningen, der jo væsentlig bestod af Byens Mestre. Han troede, at det vilde forøge deres Interesse for Sagen i nogen Grad.

For Tiden arbejder Skolen under de samme ofte ret byrdsomme Vilkaar som andre mindre Skoler af den Art.



A. Andersens Smede- & Maskinforretning.

Skolen er Medlem af „Foreningen af tekniske Skoler i Danmark“, og som saadan er Undervisningsfagene de sædvanlige. Haandværkerforeningen, der er 5 Aar gammel, har købt en Byggegrund, og vil først og fremmest opføre en Bygning med Lokaler til den tekniske Skole.

To andre Foreninger, der er af største Betydning for Byens materielle Udvikling, er Grundejerforeningen og Borgerforeningen. Den første er kun et halvt Aar gammel, men har allerede været meget aktiv. Den anden er oprettet ca. 1900, og den har givet Stødet til mange samfundsnyttige Tings Fremkomst. Den har sat den tekniske Skole i Virksomhed. Elektricitetsværket er bygget paa dens Initiativ. I 1903 blev der vedtaget en Byggevedtægt og en Sundhedsvedtægt. Justitsministeriet har approberet Sundhedsvedtægten. Grundejerforeningen har sammen med de to andre Foreninger udskrevet en Konkurrence om Navne til Byens Gader. Det nedsatte Udvalg bedømte de indkomne Forslag og har indsendt et Rids over Byen med Vedføjelse af Gadenavne til Sogneraadets Approbation.



F. Wedels Bageri & Conditori.

Byens Kloaksystem er ligeledes ordnet paa Foranledning af Borgerforeningen. For Tiden arbejder den paa at skaffe Byen et Anlæg. Fra privat Side arbejdes der paa at rejse en Mindesten for Dalgas paa en af Byens aabne Pladser eller i det eventuelle Anlæg.

I Grindsted Skole har der i meget lang Tid været en Folkebogsamling. Den havde omkring 1860 mange gamle Bøger, som var meget brugt f. Eks. Blichers Noveller. Den hed Grindsted-Grene Sognebogsamling, og den førte op imod den ny Tid en ret ubemærket Tilværelse. I 1910 foranstaltede Borgerforeningen en Tombola til Fordel for Bogsamlingen. Den gav et Udbytte paa 700 Kr. For en Del af disse købtes ny Bøger. Man lod de mest defekte Eksemplarer sortere fra, og der blev lavet en Vedtægt, saa



Grindsted Apotek  
(T. I. Skjoldborg Petersen).

man havde bestemte Regler at gaa efter. For Resten af de 700 Kr., der ikke anvendtes til Indkøb af Bøger, paa-tænker man i Forbindelse med Tilskud fra andre Sider at oprette en Læsestue med Haandbibliotek, der skulde være nøje knyttet til Folkebogsamlingen.

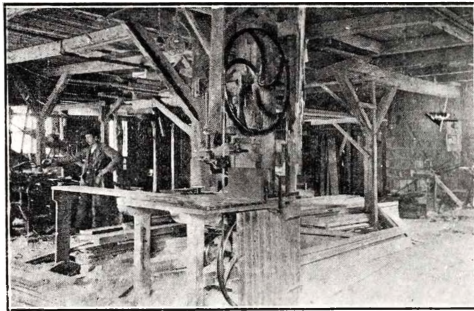
Den 16-aarige Foredragsforenings Betydning er af samme Art som Folkebogsamlingens; de hjælper begge til at sprede aandelig Oplysning over Egnen.

Af Bygninger, der er af Interesse for Offentligheden har man en Politistation fra 1912, et Syge- og Epedimihus samt et Apotek. I Midtjylland blev der i 1842 oprettet et Distriktslægeembede. Det var Meningen, at Lægen skulde bo i Sdr. Omme, og at Apoteket ogsaa skulde ligge der; men man vilde ikke have den der. Kromanden vilde ikke sælge en Byggegrund til Apoteket, fordi Sognet saa snart vilde faa en forsulten Stakkel mere at forsørge. Da Kroman-den tillige var den eneste der ejede Heste, saa frygtede han ogsaa, at han al Tid skulde være optaget af at køre med Doktoren. Det var derfor rent midlertidigt, at Lægen og Apotekeren sad til Leje i Sdr. Omme. Efter et Aars Forløb flyttede de begge til Grindsted, hvor der byggedes en Distriktslægebolig, medens Apoteket indrettedes i Gaarden »Grindsted Rolighed«. I 1903 byggede Ribe Amt et

Epidemihus til 12 Senge. I 1908, Aaret efter, at den nuværende Kredslæge Melchiorsen havde overtaget Embedet, blev der bygget et Amtssygehus til 10 Senge. Sygehusets Belægning var i det første Par Aar ikke overdreven stor, men i de sidste to Aar har der oftest været over normal Belægning med 6—700 Sygedage om Aaret.

Sygehusene ligger inde i store smukke Haver, der spænder over et Par Hektar Land. Haverne skraaner ned mod Syd til Aaen og har en ligefrem ideel Beliggenhed.

Ved den Tid, da Amtssygehusets opførtes, byggedes Kredslægens Bolig, der dog er Lægens private Ejendom. Begge Bygningerne er opførte efter Tegninger af Arkitekt Christof Hansen, Vejle. Denne har ogsaa udført Tegningen hvorefter Apoteket er opført.



Mar. Jensens Savværk.

Det ældste Apotek indrettedes i en Bondegaard, senere byggedes et nyt Apotek, og 1908 opførtes den ny smukke Bygning. Der har ialt kun været 4 Indhavere af Privilegiet. Den første Ottesen, var jævn og omgikkes meget med Bønderne og drak med dem. Senere kom Mende og derefter dennes Enke. Den nuværende Apoteker Skjoldborg Pedersen har faaet Privilegiet ved Enkefru Mendes Død.

## HISTORISKE BEMÆRKNINGER.

Mange af Jyllands sandede Egne, der nu regnes til de tyndest befolkede, har engang været tættere befolket end de Egne, hvor der findes frugtbare Lerjorder. Beviset herfor finder man ved at undersøge, hvor der findes det største

Antal Gravhøje. Undersøgelserne har vist, at der paa den jyske Hede findes forholdsvis mange Gravhøje.

Den Egn, det sandede Grindsted Sogn omspænder, har den Gang haft mange Beboere. Alene i Grindsted Sogn har der været ca. 105 Gravhøje, men en Del deraf er sløjfet. Af de tilbageblevne er 14 fredlyst.

Folkene i Oldtiden har valgt deres Bopladser paa de Steder, hvor de med deres enkle og primitive Redskaber har kunnet behandle Jorden, og hvor der har været nogenlunde let Vejforbindelse fra den ene Samling Beboelser til den anden, Den samme Slægt har boet i den samme Egn i lange Tidsrum. Den har været knyttet til Stedet af to Aarsager. Det har været vanskeligt at tage ny Jord ind



Smedemester S. Elbæks Smede- & Vognforretning.

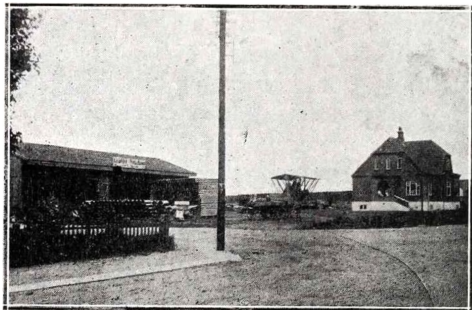
til Dyrkning, derfor har man benyttet det samme som Fædrene tidligere. Det andet har været Slægtsstoltheden og Ærbødigheden for Fædrene. Det har de givet Udtryk ved at bygge Mindesmærker, der har staaet ikke blot i to men i fire Tusinde Aar og forhaabentlig vil faa Lov til at staa der i Aartusinder endnu. I Krigstider drog Fjenderne saa godt som altid op gennem Heden, hvor der var saa lidt til at hindre deres Fremtrængen. Maalet var den Gang Viborg, Jyllands Hovedstad. Mere end Fjenderne var dog den sorte Død i det 14. Aarhundrede medvirkende til, at Heden blev affolket, og Lyngen erobrede det dyrkede Land

Hvor stærkt Grindsted Sogn er hærgnet af den sorte Død, kan man ikke faa oplyst; men man har et nogenlunde klart Billede af, hvad Folkene har maattet lide i den følgende Tid. Bønderne har sikkert været med i Bonde-



oprør og maattet lide en meget haard Straf. Mange har mistet deres Gaarde helt eller blevet Fæstebønder.

I Krigene mellem Sverrig og Danmark fulgte Svenskerne og deres Forbundsfæller den gamle Hærvej op gennem Jylland. Under Torstensonkrigen 1644—45 blev mange yderst fattige. Langt værre gik det dog i den næste Svenskekrig i Aarene 1657—1660. Af en Indberetning, som Beboerne i Grindsted Sogn har indgivet efter Krigen, faar



S. Nielsens Tømmerhandel.

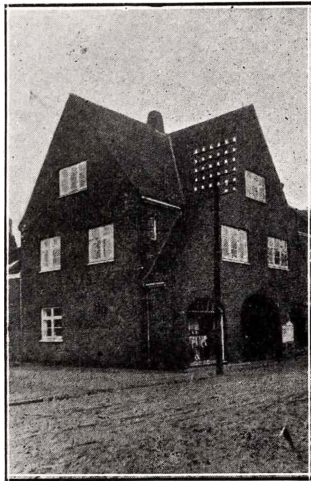
man et Indtryk af, hvor meget de har maattet lide. Fjenderne har sikkert bogstaveligt talt rensat Sognet for Penge, Korn og Dyr. Mange blev forjaget fra deres Hjem og en Del vendte aldrig tilbage. Hjemmene var ofte fuldstændig ødelagt, og de Folk, der vendte tilbage, kunde kun ved den yderste Tarvelighed og Nøjsomhed opholde Livet.

Samtidig med, at Ødemarkerne bredte sig paa den dyrkede Jords Bekostning, tiltog Ulvene ogsaa stærkt i Antal. De blev en slem Plage for de enligtboende fattige Hedeboender.

Selv i 1864 sender den tyske Hær sine Fortropper ret langt fra Hovedkvarteret op over Heden. Det kom den 29. Februar til en Fægtning ved Vorbasse mellem vestfalske Husarer og nogle Aarhusdragoner. Husarerne blev slaadet paa Flugt, og der toges en Del Heste og Husarer til Fange. Om Aftenen blev de saarede, og Fangerne ført til Grindsted. Samme Aften døde en tysk Husar, Jacobi, som Dagen efter blev begravet paa Grindsted Kirkegaard. Den 12. Marts døde en dansk Korporal, Laurs Nielsen, der var saaret af et Stiksaar i højre Øre, af Hjernebetændelse. Paa deres Grave er der rejst et Mindesmærke.

Indtil vore Dage har Bønderne levet meget nøjsomt. Enkelte Slægter har derved i Løbet af lang Tid opnaaet at samle sig Velstand, medens andre Slægter hele Tiden har maattet kæmpe for at holde Nøden udenfor.

Befolkningen var efter 1660 meget tyndt fordelt over Sognet, og den tiltog kun saare lidt i de næste 200 Aar. Først omkring 1860 kan man sige, at Folketallet vokser. Foruden Kirken, Præstegaarden og Skolen var der i Byen kun en Kro og enkelte Huse.



Grindsted Skræder- & Herreekviperingsforretning  
(P. Bejer Jensen).

Da Byen begyndte at tage til i Vækst, foregik det hovedsagelig langs Landevejen, men ogsaa til Dels langs Vejene, der gaar til Byerne i Omegnen. Efter at Jernbaneterrænet var afmærket og Stationens Beliggenhed bestemt, har Bebyggelsen særlig fundet Sted langs de nyanlagte Veje, for hvilke Stationen kan siges at være Midtpunktet.

Der er meget der taler for, at Byen vil vokse meget mere endnu. For at Byen kan blive rigtig stor, maa den dog have et Opland, der er noget værd, og det mangler foreløbig. Byen vil dog uden Tvivl selv skabe sig et Opland, omtrent som det er sket i det andet Hedecentrum, Herning; men det er dets Værdi, der vil faa afgørende Betydning for Byens Vækst. Hellere maa Byen dog vokse sund end forvokse stor.

## KENDTE NAVNE OG DATOER.

---



T. C. Oehlenschläger  
Købmand.



T. J. Skjoldborg Petersen  
Apoteker.



L. Hansen  
Hotelejer.

*T. C. Oehlenschläger*, Købmand, f. 1881 i Hejnsvig, driver Byens største Forretning i Kolonial, Material & Farvehandel baade en gros og detail. Driftige og energiske Forretningsmænd som Købmand Oehlenschläger skaber Fremtiden for Grindsted By.

*T. J. Skjoldborg Petersen*, Apoteker f. 1872 i Herning, uddannet paa Maribo Apotek, og Pharmaceutisk Lærestalt, var Bestyrer af Grindsted Apotek fra 1903—1916, fik da kgl. Privilegium som Apoteker i Grindsted, i 1908 opførte Apoteker Skjoldborg Petersen det smukke Apotek som er en Pryd for Byen.

*L. Hansen*, Hotelejer, f. 1862 i Bække Sogn, var oprindelig Landmand, derefter i 5 Aar Vognmand i Eshbjerg, indtil han i 1900 købte Grindsted Kro, som i de forløbne Aar er blevet ombygget og moderniseret, saaledes at den nu fremtræder som et hyggeligt Hotel med et fortrinligt Køkken.

*J. A. Rahbech*, Købmand, f. 1882 i Filskov, lært Handelen hos Mourits Jensen & Co., Houen, overtog 1914 sin nuværende Forretning, som under Rahbechs dygtige Ledelse

allerede har fordoblet sin Omsætning. En elskværdig og driftig Mand, som er afholdt af sine Kunder.

*A. Andersen*, Smedemester & Maskinfabrikant, f. 1881 i Hejnsvig, uddannet hos Smedemester Knudsen, Hejnsvig, driver en ret omfattende Smede & Maskinforretning og fabrikterer som Specialitet Hakkelsemaskiner, Tærskværker og Rensemaskiner. En dygtig og djærv Haandværker, som nyder sine Medborgeres Tillid.

*S. Nielsen*, Tømmerhandler, f. 1886 i Glerup Gjedsted, uddannet hos J. A. Simonsen & Søn, Trælastforretning i Gjedsted, driver en omfattende Forretning med Trælast, Støbegods, Kul og alle Bygningsmaterialer. En flink energisk Mand, der nyder stor Tillid hos Kunderne.

*Frands Wedel*, Bagermester, f. 1869 i Vejen, lært hos Bagermester Andreasen, Askov, etabl. i 1889 i St. Andst og i 1896 i Grindsted, Wedel er en af Byens ældste og dygtigste Haandværkere.



J. A. Rahbech  
Købmand.



A. Andersen  
Smedemester.



S. Nielsen  
Tømmerhandler.



F. Wedel  
Bagermester.



P. S. Kjeldgaard  
Lærer & Redaktør.



N. H. Nielsen  
Landinspektør.

*P. S. Serup Kjeldgaard*, Lærer, f. 1887 i Karby. Foruden sin Lærergerning er Kjeldgaard Redaktør af det nye »Grindsted Venstreblad«.

*N. H. Nielsen*, Landinspektør, f. 1882, modtaget sin Uddannelse paa Landbohøjskolen i København, etabl. 1909 i Grindsted, er i Bestyrelsen for Grundejerforeningen og Elektricitetsværket.

*S. Th. Rasmussen*, Lærer, f. 1892 i Gravlev, dimitteret fra Gjedved Seminarium. Nærværende Skildring, som i korte Træk fortæller Grindsteds rivende Udvikling, skyldes Lærer Rasmussen, og yder Forlaget ham herved sin Anerkendelse for samme.

*H. C. Andreasen*, Blikkenslager, f. 1885 i Horsens, lært hos Kobbersmed Nielsen i Horsens, samt Eksamen paa Teknologisk Institut i København, var først etabl. i Esbjerg, og begyndte Forretning i Grindsted i 1913, blandt de større Bygningsarbejder som Andreasen har medvirket ved, bør nævnes Realskolen i Esbjerg, Sanatoriet i Gjesing samt Grindsted Stationsbygning og den nye Kommuneskole. Andreasen er Formand og Kasserer i Spareforeningen »Julens Glæde«.



S. Th. Rasmussen  
Lærer.



H. C. Andreasen  
Blikkenslager.



Marinus Jensen  
Savværksejer.

*Ph. Plesner-Bloch*, Tømrermester, f. 1876 i Nykøbing F., lært hos L. Saunte i Skovshoved, derefter uddannet som Tegner igennem 6 Aar paa forskellige Tegnestuer i København og Provinsen, af særlige Arbejder Plesner-Bloch har opført, bør nævnes Realskolen og de to store Forretningsbygninger paa Torvet i Grindsted, samt flere private Bygninger og Gaarde. Plesner-Bloch er Tillidsmand for

Husmandsbrandkassen og i Bestyrelsen for flere lokale Foreninger.

*P. Bejer Jensen*, Skrædermester, f. 1878 i Gram, lærte Professionen hos F. Pedersen, Arnum, og etabl. sin nuværende Forretning i 1905, som nu er Grindsteds største Skræder- & Herreekviperingsforretning.



P. Bejer Jensen  
Skrædermester.



Th. Plesner Bloch  
Tømrermester.



S. Elbæk  
Smedemester.

*Søren Elbæk*, Smedemester, f. 1881 i Ansager, udlært hos Smedemester Nik. Larsen, Ansager, og derefter arbejdet i forskellige Byer, blev etabl. i Grindsted 1906, driver Grovsmedeforretning med Vogn og Hestebeslag som Specialitet.

*Marinus Jensen*, Savværksejer, f. 1880 i Krog Sogn, lært Tømrerfaget hos Chr. Præstegaard i Grindsted, fra 1897—01, derefter arbejdet paa Præstegaards Tømmerlager til 1912, da han overtog Savskærieriet og siden er det ved et energisk Arbejde drevet stærkt op, og beskæftiger nu til Stadighed 3 a 4 Mand.

H. Lunds Atelier



Samtlige Billeder til Bogen  
om Grindsted er udgaet  
fra  
Fotograf H. Lunds Atelier

**N. C. Niensens**  
Blikkenslager- & Installationsforr.  
**Grindsted.**

EVALD LAURSEN:

# SØNDER OMME BY.









**S**ØNDER OMME Sogn var indtil 1913 det tredje største i Landet, det omfattede et Fladerum paa 28336 Tønder Land eller ca 3 kvadrat Mil og udgjorde indtil dette Aar en Sognekommune. I 1913 blev Sognet delt i to Sognekommuner, nemlig Blaaahøj-Filskov og Sønder Omme. Allerede siden 1877 havde Sognet været i to Pastorater.

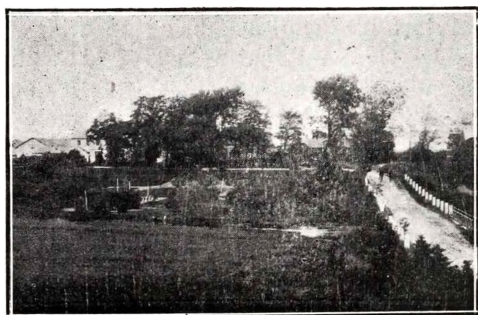
Det gamle Sønder Omme Sogn hørte til Vejle, Vesteregns største Hedesogne; det blev derfor Genstand for Dalgas' Opmærksomhed, da han optog sit store Arbejde at faa Landet gjort laaddent. Omkring 1870 blev den ca. 1 Mil lange Sdr. Omme Kanal anlagt, og i Slutningen af 70'erne begyndte Plantningsarbejdet at tage Fart. I 1878 grundlagdes Aktieselskabet »Gammel Skovsende Plantage«, og samtidig begyndte en Del Mænd at tilplante større eller mindre Dele af deres Heder eller daarligste Agermarker. I den Tid var det ikke helt sjældent at en Gaardmand havde op imod 1000 Tønder Land; men nu begyndte Udstykningen af Jorderne, og Nybyggerne kom frem. De gamle Byer: Filskov, Hallundbæk, Omvraa, Bøvl og Skovsende fik en Del af deres Udmarker bortsolgt til Bebyggelse, men endnu var der Jord nok at undvære til Plantning. I Midten af 80'erne bortsolgtes der fra Skovsende og Stakrogegaardene ca. 700 Tønder Land, hvorpaa det danske Hedeselskab har anlagt »Skovsende Plantage«, der siden er udvidet ved Indkøb af Beplantning af mere Hede. I 1900 stiftedes Aktieselskabet »Sønder Omme Plantage«, der har et Areal paa 1400 Tønder Land. Omkring 1890

begyndte der en anden Art Plantning, nemlig Skel-, Læ-, Hegns- og Vejplantning, hvorved mange Gaarde og Huse er blevet i høj Grad hygget og forskønnet, ligesom hele Egnen har faaet et helt andet Præg. Med Hensyn til Land-



Parti fra Sdr. Omme.

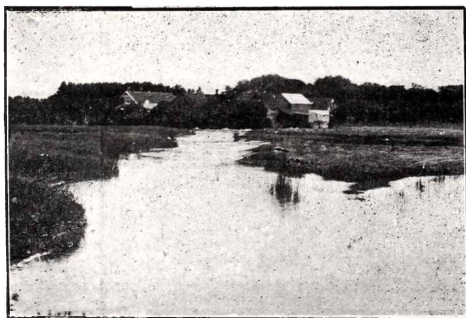
bruget maa det siges, at dette paa den Tid stod paa et meget primitivt Standpunkt. I 1891 fik Lærer Balle, der var stærkt interesseret i Landbrugets Udvikling, stiftet en



Sdr. Omme Tivoli (Lavaetz Poulsen).

Forening, der fik Navnet »Sønder Omme og Omegns Landboforening«, og for denne Forening var Lærer Balle Formand i 17 Aar. Gennem denne Forening gjordes et stort og dygtigt Arbejde, særlig for Husmandssagen og ved Afholdelse af gode landøkonomiske Foredrag; endvidere blev

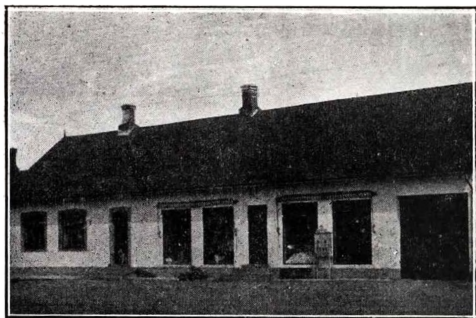
der stiftet Kvægavlsforeninger og Kontrolforeninger, og alt dette gav Impulser til en stor Udvikling, der bedst kan bevises med nogle Tal. I dette store Sogn fandtes der i 1801 kun 474 Mennesker, 1901: 1829 Mennesker, men i 1915: ca. 2800 Mennesker. Efter hvad der er fortalt mig, fandtes der i 1883 i Sønder Omme By foruden Kirken, Præstegaarden, Skolen og den gamle Kro kun tre gamle Huse, og Byens Folketal var ca. 35. Nu er der 350 Mennesker i Byen. Byens Udvikling er særlig sket i Løbet af de sidste 10—15 Aar. Den første Begyndelse til Sønder Omme By skyldes særlig en Mand, nemlig Niels Kristian Nielsen, den nuværende Ejer af Uldum Kro; Nielsen havde selv arbejdet sig op fra almindelig Bygningshaandværker. Der findes nu Sønder Omme By: 3 Kolonialhandlere, 2



Jullingsholms Mølle (H. Th. Pedersen).

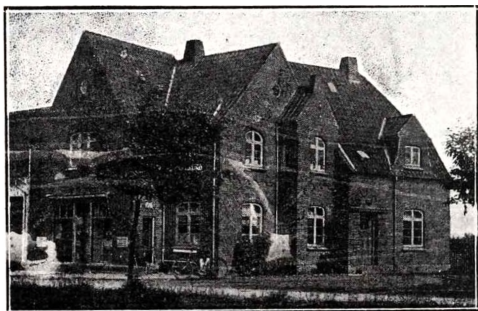
Manufakturhandlere, 1 Tømmer- og Isenkramhandel, 2 Smedeforretninger, 2 Skomagerforretninger, 1 Maskinsnedkeri, 1 Møbelsnedkeri, 1 Cyklehandler, 2 Vognmænd, 1 Bager, 1 Urmager, 2 Barberer og en Del Tømrere og Murere. To Gange om Aaret i Maj og Oktober afholdes der Marked i Sønder Omme. Af Byens Foreninger kan nævnes: Haandværkerforeningen, Gymnastikforeningen og Sangforeningen. Om Vinteren holdes der Husflidsskole i et dertil indrettet Lokale paa Mejeriet. I Sønder Omme findes der et udvidet Brevsamlingssted, hvorfra der udgaar 6 Landpostbude. Der findes endvidere to Hoteller, hvoraf det ene er Afholdshotel. I 1905 byggede nogle Mænd i Sønder Omme By en Lægebolig, og siden 1906 har der været

en Kommunalæge her. Et Aktieselskab har for en Del Aar siden bygget et Forsamlingshus, hvilket i Aar er solgt til Kommunen. Paa Juellingsholms Mølle, der ligger ved Aaen lidt Vest for Sønder Omme, er der indrettet et Elektricitetsværk, der forsyner Byen og nærmeste Omegn med



A. Chr. Christensens Kolonial- & Isenkramforretning.

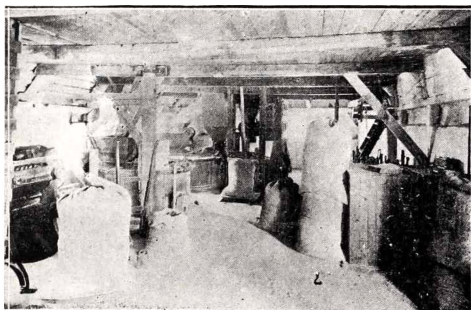
Elektricitet til Lys og Kraft. Kirken, der er fra 1340, er bygget af Granitkvadre. Den bestaar af Skibet, Koret, og et Taarn mod Vest, samt Vaabehuset mod Syd. Koret



L. P. Jensens Villa.

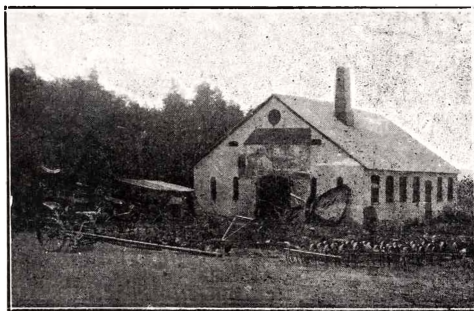
og Skibets østlige Del er fra den romanske Tid, og Korbuen er bevaret, men Døren mod Nord er nu muret til. I Aaret 1622 lod Fru Anna Grubbe, Enke efter Jens Juel til Juellingsholm, Skibet forlænge mod Vest, og samtidig

blev Taarnet bygget. Stenene, som brugtes til denne Udvidelse af Kirken er vistnok taget fra den nedbrudte Østergaard Kirke, der har ligget 1000 Alen Øst for det Sted,



Juellingsholms Mølle & Elektricitetsværk  
(P. St. Pedersen).

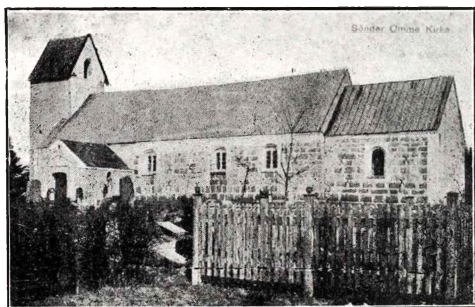
hvor nu Filskov Kirke ligger. En anden Beretning gaar ud paa, at Fru Anna Grubbe lod en Mølle, der laa i Møbjerg ved Broen over Aaen, flytte til Juellingsholm, og at hun saa af det tiloversblevne Egetømmer og Sten lod Kirkens Taarn bygge. Altertavlen, der er i Renæssancestil, bærer et fra 1883 stammende Maleri af Anker Lund, fore-



F. Lorentzens Smede- & Maskin-Forretning.

stillende Kristus helbreder en Blind. Døbefonten er af Granit og i romansk Stil. Den smukke Prædikestol er i Renæssancestil og skænkedes Kirken i Aaret 1596 af Jens

Juel til Juellingsholm. Orglet, der indsattes i Kirken i 1899, skænkedes denne af Sognets Beboere. Henrik Kristensen, Møbjerg, har ladet indlægge elektrisk Lys i Kirken og skænket den en Lysekroner til 8 Lys, Forstander Kristensen fra Kvindehøjskolen i Hoven har skænket til Kirken en anden Lysekroner til 16 Lys, der findes endvidere en tredje Lysekroner til 6 Lys.



Sdr. Omme Kirke.

At Sønder Omme, denne By midt paa Jyllands Hede nu ligner en hyggelig sjællandsk Landsby, skyldes de mange Plantnings- og Haveanlæg i og udenfor Byen. Særlig bemærkelsesværdig er Krohaven, ogsaa kaldet Sønder Omme Tivoli, der strækker sig ned til Sønder Omme Aa, den ca. 1 Tønde Land store Skolehave, der anlagdes i 1884, Haven ved Lægeboligen, og den af Dyr læge Poulsen ved Teglværksejer Tellesens Villa anlagte Have.

Man rejser til og fra Sønder Omme med Postbilerne, der gaar baade til Grindsted og Tarm; men den Dag er forhaabentlig nær, da Trafikken aabnes paa Banen, der til Troldhede skal gaa over Sønder Omme og Grinsted til Kolding og Vejen. Omkring Sønder Omme er Banelegemet i Orden, og i Byen knejser nu den snart færdige Stationsbygning med sine røde Mure og sin høje Rejsning paa Taget. Nu ventes der med stigende Spænding paa, at den sidste Haand skal lægges paa Værket, saa de pustende Tog kan slippes løs og komme rullende til og fra Byen og slide de rustne Skinner blanke.

## KENDTE NAVNE OG DATOER.

---



H. Th. Pedersen  
Mølleeejer.



Lawaetz Poulsen  
Hotelejer.



F. Lorentzen  
Smedemester.

*H. Th. Pedersen*, Gaardejer, f, 1855, overtog 1896 Juellingsholm Mølle, som han i Aarenes Løb tildels har ombygget, byggede i 1911 Elektricitetsværk, og afstod samme Aar Møllen og Foderstofforretningen til Sønnen P. St. Pedersen og Gaarden drives nu af en anden Søn Ole D. Pedersen, er Formand for Landboforeningen, Vurderingsmand i den Alm. Brandforsikring, i 16 Aar i Bestyrelsen for »Den fri Fattigkasse og dens Formand i 14 Aar.

*Lawaetz Poulsen*, Gæstgiver, f. 1872 i Timring, oprindelig Købmand, overtog 1903 Sønder Omme Gæstgivergaard, som Lawaetz Poulsen har omdannet til en Mønsterkro, ligesom den til Kroen hørende Have, kaldet »Sønder Omme Tivoli« er et enestaaende Stykke Havebrug, som i Fremtiden vil staa som et Minde om Lawaetz Poulsen.

*F. Lorentzen*, Smedemester, f. i Sønder Omme, driver Byens største og ældste Smede- & Maskinforretning, som er i stadig Fremgang.

*L. P. Jensen*, Manufakturhandler, f. 1867 i Harresø, uddannet hos S. Hertzum, Vejle, driver Byens største



Manufakturforretning, og har siden 1898 haft Brevsamlingssted for Sønder Omme By.

*A. Chr. Christensen*, Købmand, f. 1882 i Viborg, uddannet hos Dania pr. Mariager, etabl. 1908, og driver Byens største Forretning i Kolonial & Isenkram, en dygtig sympatisk Mand, der er afholdt af sine Kunder.



L. P. Jensen  
Manufakturhandler.



A. Chr. Christensen  
Købmand.



P. St. Pedersen  
Møllejejer.



Lorentsen.

*Peder St. Pedersen*, Møller og Elektricitetsværksejer, f. 1885, Bjerremose i Horne Sogn, uddannet paa forskellige Handelsmøller og Askov Højskole. I Juellingsholms Mølle, drives Mølleri, Korn- & Foderstofforretning, (Oplandets største), samt Elektricitetsværk, der forsyner Byen med Strøm.

JOHS. HANSEN:  
BRANDE BY.

---





EN Bys Trivsel er bestemt ved to Ting: Beboernes Dygtighed og Byens Muligheder. Øges Mulighederne, og har Borgerne Dygtighed nok til at udnytte dem, saa vokser ogsaa Byen, den Dag, dens ydre Vækstbetingelse forringes, stagnerer den eller sygner hen; Dygtighed hos Befolkningen kan hæmme Tilbagegangen, men ikke forhindre den, baade Opgangs- og Nedgangstiden beror først og fremmest paa de ydre Vilkaar, Byen til enhver Tid har. Derfor deler dens Historie sig ogsaa naturligt efter Forandringen af de ydre Forhold, medens hvert Afsnit for sig især bliver en Beretning om det Liv, den Virksomhed og Dygtighed, der udfoldede sig under de givne ydre Forhold.

For Brande Bys Vedkommende bliver der da tre Perioder at fortælle om: den første og længste, da Brande var nogle ganske faa Huse, næppe nok til, at den kunde kaldes en By, den næste, hvor den tog Fart, takket være Egnens Udvikling, og den nuværende, der præges af den ny Stationsbyværdighed og med en hurtig Vækst paa alle Omraader. Mest upaavirket af disse tre Tidsafsnit, ja, saa upaavirket, at dens Historie snarest bør fortælles samlet, er

### KIRKEN OG KIRKEGAARDEN.

I de gamle Landsbyer var Kirkebygningen det altbøherskende; med Tag og Taarn hævet op over de lave Vaaninger, Samlingsstedet for det ganske Sogn Søndag efter Søndag og ved hver en Højtid, Stedet hvortil Erindringerne om de fleste store og betydningsfulde Begivenheder i Livet

knyttede sig, saaledes stod Kirken urokket, medens Slægter fødtes og Slægter døde, Tider kom og Tider svandt; et Evighedens Symbol syntes den med sine massive Mure bygget for Evigheden, som da ogsaa dens Opførelse laa langt forud for Mands Minde, i fjerne og gaadefulde Tider, hvorom kun Sagnet vidste at berette.

Om Brande Kirke fortæller Sagnet, at den skulde have ligget ved Brandlund, men Arbejdet paa den forstyrredes Gang paa Gang af Trolde, og til sidst maatte det opgives. Saa blev den da opført, hvor den nu ligger.

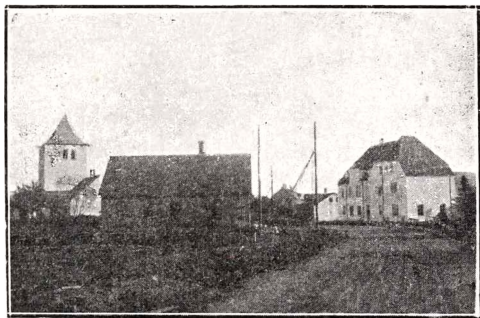
Nutidsundersøgelser fortæller mere nøgternt, at den er opført i Middelalderens romanske Tid, undtagen Taarnet, som stammer fra den senere Middelalder, og Vaabenhuset. Til den ældste Del af Kirken brugtes Granitblokke, medens Taarnet byggedes af Granit- og Munkesten og Vaabenhuset kun af Munkesten. Under Kirken findes der nogle gamle Begravelser, dels under Koret for Brandholms Ejere, dels under Taarnet for den Risomske Familie(?)

Præsten Jens Risom († 1756), som maa have været en ret velhavende Mand — sammen med den Hvejsel Præst købte han nemlig i 1741 Brandholm — har i hvert Fald ofret en Del paa Kirken, han lod Taarnet ombygge, Kirken istandsætte, og han skænkede den tillige et Orgel.

Om denne Mand ved Overleveringen endnu den Dag i Dag at fortælle. Hans Hustru, som var adelig født, skal stamme fra Brandholm — deraf maaske Tilskyndelsen for ham til at købe denne Gaard —; hun følte sig paa Grund af sin adelige Fødsel hævet over sin Mand og agtede ham ringe, og Forholdet mellem dem var et saadant, at hver beboede sine Værelser i Præstegaarden. Selv Haven var ved et Hegn delt i to Dele. Derude stod en Pæl eller Træstub, under hvilken en Genganger var manet ned, og Jens Risom havde ordnet, at denne Pæl maatte ingen røre ved. Men Fruen vilde det anderledes: En Aften befalede hun Per Overgaard at fjerne Pælen. „A tør marri ett“, erklærede Per. — „For hvem?“ „For vor Faahr“, var Svaret. Men saa blev Fruen vred og endnu mere opsat paa at faa sin Vilje, og arrigt spurgte hun den arme Per, om han vidste, hvem han havde for sig. Saa maatte han da i Lag med det farlige Stykke Arbejde, skønt han ikke var dristig ved det; han kunde jo ikke undgaa at høre, hvordan det under Pælen sagde: „Ryk! Ryk!“ Ud paa Natten gik det

da ogsaa galt. Spøgeriet kom, vistnok gennem Skorstenen ind i Fruens Værelse og truede hende saa frygteligt, at hun maatte søge Tilflugt hos sin Mand, og først efter at han var kommet i fuldt Ornat, Kjole og Krave, og havde kæmpet en gruelig Kamp med Gespenstet, lykkedes det ham at genne det ud i Haven, faa det manet i Jorden paany, og Pælen kom atter i Hullet. Saadan en Præst var Jens Risom, og hans Kone vidste siden at vise ham al skyldig Agtelse.

Der findes i Kirken en Granitdøbefont i romansk Stil, medens baade Altertavle og Prædikestol er i Renæssancestil. Alterbordet er muret og rummer et Relikvigemme, og Altertavlens Midterparti er restaureret i 1899. Kirken



Brande Kirke.

ejes af en Del af Sognets Beboere. I 1906 blev den Genstand for en Istandsættelse, navnlig af Træværket. Saaledes blev Stolene delvis fornyede, og de som det meste af det øvrige Træværk er nu malet med rene, kraftige Farver, som passer godt til de hvidkalkede, knudrede og massive Mure. Samme Aar blev der ophængt Lysekroner i Kirkerummet, ogsaa i Taarnet; i disse Kroner blev der sidste Aar inden Jul indlagt elektrisk Lys. For en Fuldstændigheds Skyld skal tilføjes, at Kirken naturligvis kan opvarmes. Kirken er beliggende omtrent midt paa den gamle Kirkegaard, der i det gamle Brande's Tid var græsbevokset og aaben, uden Skygge og uden Læ, en midtjydsk Kirkegaard som saa mange andre, alt for fattig til at kunne kaldes de dødes Have. Der er i den sidste Menneskealder

sket adskillig Forandring heri. Paa den nye Del af Kirkegaarden, uden for den gamle Kirkegaardsmur er der nu opført et Ligkapel; denne Del af Kirkegaarden er ikke taget i Brug endnu, men henligger nærmest som et Stykke Naaletræsplantage.

---

## DET GAMLE BRANDE.

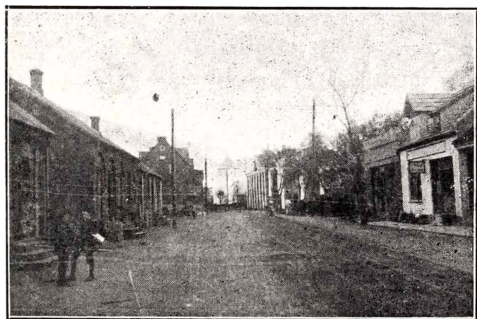
---

Brande er en ret gammel By, kun at man ikke tager Bynavnet i dets Nutidsbetydning; for et halvt Hundrede Aar siden var der saaledes i Brande „By“ næppe mere end en halv Snes Huse ialt. De fleste af dem laa nær ved Kirken, der indtil 1912 kunde siges saa temmelig at afgrænse Byen mod Nordvest. Tæt op til Kirkegaardens vestre Skel laa et lille Hus, Syd for fandtes ogsaa et — ret lille — Hus, og Øst for dette Præstegaarden, medens den gamle Skolebygning (opført 1857), som staar endnu, var bygget tæt op til det østre Kirkegaardsdige. Tog man fra Præstegaarden Øst paa, kom man først forbi, hvad der paa et gammelt Billede er kaldt „Købmand Sperlings Handels-etablissement“, lidt længere borte var Kroen, derpaa (Øst for den nuværende Torveplads) endnu et enkelt Hus, saa en efter den Tids Forhold ret betydelig Gaard og endelig endnu et Par Huse.

Større var Byen ikke. Og et fattigt og trist Præg maa den have haft. En eneste Have fandtes i Byen, den gamle Præstegaardshave, i det attende Aarhundredes første Halvdel anlagt af en af Brande Sogns betydeligste Mænd, den saare virkelystne og meget praktiske Jens Risom. Denne Have var baade stor og smuk, med Læ mod Nord, skraanende mod Syd mod Solen, strakte den sig ned til Brande Aa; dens Plæner var frodige og grønne, og Gangene laa lunt og svalt i Ly og Skygge af bredkronede Træer.

Ellers var Egnen ganske træløs, Løvskovenes Tid forlængst forbi, Naaletræsplantagernes endnu ikke inde, Heden bredte sig som Herre trindt om Byen, især mod Vest og Nord og Øst, og spredte Lyngtuer vovede sig helt ind mellem Husene som dens Forposter. Om Sommeren afsved Solen de gamle Agres stride Græs, hvorover Luften dirrede i Varmebølger; ved Efteraarstid væltede Stormen sig mod hver Bindingsværksvæg og plukkede og rev i Tagenes Straa,

peb og tudede gennem alle Sprækker ved Vinduer og Døre; Vinterens Snefog førte den fnygende Sne langt bortefra over de aabne, vidtstrakte Marker til den lejrede sig i favnhøje Driver bag de faa, lave Huse; kun de spirende Foraaersmarker gav Løfter om en Herlighed, der aldrig varede til Høst, og Høsten selv var maaske dog Aarets eneste skønne Tid, naar Lyngen blomstrede, saa den sorte Hede stedvis blev rød, og Luften i de klare, kølige Morgener var stille og ren, mens Dugdraaberne af de mange Edderkoppespind dannede de tusind Perlesnore, hvor Øjet saa. Men Skønheden var ikke indsmigrende eller prangende, saa Egnen og Vejrliget maa have syntes i hvert Fald fremmede, frastødende og barsk, -- og Byen virkede kun som en Del af Egnen, ikke som et Hele for sig, dertil var den jo for lille og spredt.



Parti fra Brande.

Byens Bygninger var saa godt som alle Bindingsværk, ogsaa Præstegaardens Udlænger og Kroen, til den ombyggedes i Tredserne. Tagene var af Straa. Egentlig gamle var Ejendommene ikke, for en Ildebrand havde 1780 lagt Præstegaarden som det meste af Byen i Aske. Den mundtlige Overlevering beretter nu om to Brande, uden at det dog har været mig muligt at faa dem tidsfæstet. Begge Ildsvaader skal have været i samme Præsts Tid, en Præst ved Navn Clausen, og Tanken om dem fik ham, da han fratraadte Embedet, i sin Afskedsprædiken til at udbrøde: »O, Brande! Brande! Jeg glemmer dig aldrig«. Den ene af dem opstod ved Forberedelserne til Bagning. Manden i Gaarden havde om Natten drømt, at Gaarden skulde



brænde, og for at forhindre Drømmens Opfyldelse fyrede han selv Ovnens hed. Efter at han havde raget Emmerne ud, slog han Vand paa dem, men med det Udfald, at Gnisterne fløj omkring — og Branden var der.

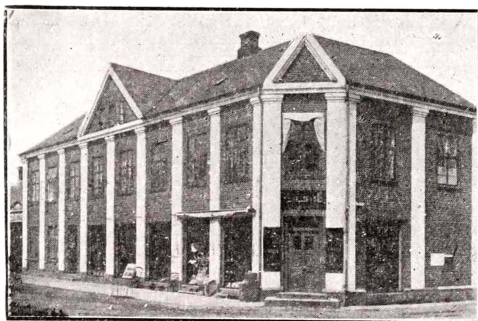
Anden Gang Ilden hærgede Byen, begyndte den i Præstegaarden; Præsten, som skulde ud at køre, havde faaet en Sten glødet og skulde have den med i Vognen. De glemte imidlertid Stenen, som blev kastet ind i Foderloen. Denne Uforsigtighed lagde Byen i Aske.

Indtil for et halvt Hundrede Aar siden fandtes der næppe noget, der fortjener Navn af Veje; ganske vist gik Vejle—Herningvejen eller, som det da var, Vejen til Snejbjerg gennem Brande, men den var intet uden nogle Spor hen over de gamle Agre og et Par Striber gennem Heden. Desuden fandtes de gamle saakaldte Driftveje. Disse, som var omtrent 24 Alen brede og ejedes af Byens Lodsejere i Fællig, brugtes — hvad der ligger i Navnet — til Drift. En af dem kom fra Øst og naaede Byen ved det nuværende Torv, en anden gik gennem et Vadested i Aaen, omtrent hvor Herredsbroen paa Brandlundsvejen nu findes. Begge Vejene førte til Grænserne for Byjorden, saa ingen af dem havde mere en lokal Betydning.

Til Vejenes Slethed svarede Forbindelsen med Omverdenen; den var saa ringe som vel tænkeligt. Saaledes fandtes der naturligvis ingen Postforbindelse: hvem læste vel heller Aviser dengang, Forretningslivet var i sin Vorden, og Forretningsbreve altsaa yderst faa, Familiebreve var der saa godt som ingen af, da Slægterne kun spredtes lidt, og Postkortenes Luksus eller Tryksagernes Oversvømmelser kendte man ikke. Desuagtet maa det undre, at Byen og Sognet kunde nøjes med følgende Forbindelse med Omverdenen: En Gang om Ugen eller saa spændte Per Henriksen sig for sin Hjulbør, traskede Halvsjette-milsturen til Vejle, besørgede Bud, afhentede og afleverede Breve, ordnede forskellige mere eller mindre vanskelige Affærer og vendte saa Børen mod Brande paany, nu bragte den Bud fra Vejle og den vide Verden. En bedre Postforbindelse blev dog aabnet i Tredserne, der var saaledes kørende Post i og maaske inden 1867.

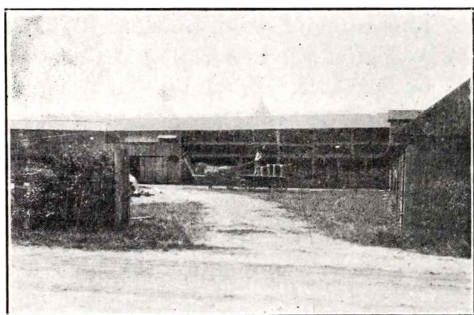
I det almindelige Omdømme havde den gamle Ordning vist været fuldkomment tilstrækkelig; den, der ager med Stude, stiller jo heller ikke store Krav til andres

Hurtighed, og dengang kørte alle med Stude; kun to, Holmanden og en Gaardmand fra Langkjær, spændte Heste for Vognen — endda for en Fjedervogn. Som man kørte med Stude, gik man med Træsko, selv til Kirke om Søndagen. Kun de allerfærreste ejede Støvler eller Sko, saa det maa have været trange Tider for Byens Skomager dengang, saa meget mere som det kunde hænde, at selv velhavende Folk, hvis de endelig skulde have Støvler paa Fødderne, gik til Skomageren for at laane et Par. Utroligt lyder de Historier da ikke, som fortæller om Folk, der saasart de vel var ude af Byen, trak Støvler og Strømper af og af Beparelses- og Bekvemmelighedshensyn gik barfodet videre. Brugtes Støvler kun sjældent, var Træsko til Gengæld en stor Artikel. Den ældste nulevende blandt Byens Forretningsfolk, Købmand Møller sen., har fortalt mig, hvorledes han først i Halvfjerdsene — Købmand Møller overtog i 1869 Sperlings Forretning — kørte ud for at købe Træsko op, de rigtig gammeldags Trætræsko uden en Stump af Læder paa. Der fandtes i Tørring i sin Tid en Træskomand, som var saa vidt og bredt berømt for sin Dygtighed, at han endog skulde have leveret Frederik VII et Par Træsko; navnlig med en Lærling af ham handlede Møller. Ved den Tid var Forretningen „Sperlings Efterfølger“, som den kaldtes, Brande eneste Købmandshandel, men den svarede ogsaa gennem 25 Aar en Husleje af 1000 Kr. Som eneste Købmandshandel maatte den omfatte alle Brancher, for hvilke Eggen havde Behov, derunder ogsaa Manufaktur, og alle Varer maatte



N. J. Møller & Søns Kolonial-, Isenkram- og Støbogdsforretning.

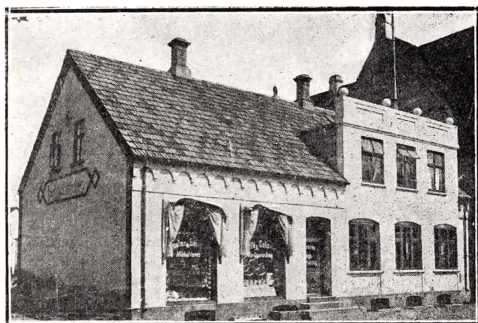
hentes hjem pr. Vogn langvejs bortefra, navnlig fra Vejle eller Horsens. I Reglen maatte de betales kontant, skønt Kunderne ofte krævede lang Kredit, hvis de da ikke betalte med Varer, saa Handelen blev en Slags Byttehandel. Almindeligt var det saaledes at levere Smør, dengang kærnede man jo rundtom i Gaardene. Meget af Smørret var alt andet en godt; først havde Mælken staaet i aabne, flade Fade for at sætte Fløde, men samtidig havde den i høj Grad samlet Støv, og dernæst var Kærningen og den videre Behandling foregaaet ikke altid lige renligt, indtil den lille Klump Smør havnede hos Købmanden. Denne havde ofte sin Møje med at bringe en ordentlig Handelsvare ud af det; her var det Købmand Møller en betydelig Støtte, at han, der kom fra Haderslev fra et derværende stort Firma, som handlede paa Hamborg og London, hos dette havde lært, hvorledes Smørret skulde behandles; man eksporterede der indtil 5—6000 Dritler Smør.



N. J. Møller & Søn§Trælastforretning.

Folk havde Tilbøjelighed til at gemme deres Varer til det mest belejelige Øjeblik, d. v. s. det Tidspunkt, da de alligevel skulde til Købmanden, da de saa havde mest Brug for Betalingsmidler, og da de ansaa Varens Bytteværdi for størst. Den største Handel fandt Sted ind under Jul; der kunde Byttehandelsmaaden give sig ret uheldige Udslag, engang skete det saaledes, at en Kunde kom med 100 Pd. Æg, som naturligvis ikke var lige nylagte alle. Hønsene dengang lagde ikke flere Æg ved Vintertid endnu, snarere færre. Af andre Byttevarer maa nævnes Faare-

skind, Folk holdt paa den Tid mange Faar, en nøjsom Race, de smaa Hedefaar. Mangen en Mand kom med sin Brændevinsdunk og nogle Faareskind, fik Dunken fyldt og betalte med Skindene; Brændevin var jo noget af en Livsfornødenhed dengang, og de Brandesognere havde det Lov paa sig, at de saa godt som nogen vilde have deres Part deraf. Der var derfor mange Brændevinsbrænderier rundt om i Købstæderne, og paa Markederne, af hvilke det første i Brande afholdtes i 1868, købtes der mange Stude, som kom „paa Spøl“ i Brænderierne og blev fedet op paa denne Maade inden Slagtningen. Meget almindeligt var det hos sin Købmand at betale med „Bindtøw“,



Brande Brugsforening  
(Best. Laur. Rahn).

det er: bundne eller strikkede Uldvarer, mere sjældent, at Sognets Kvinder gav sig af med at fremstille de gammeltdags sorte Lervarer, dog gaves der i hvert Fald en enkelt Jydepottekone i Sognet.

Blandt de gamle Brandes Borgere maa foruden Møllers., hvis Virksomhed lige saa fuldt tilhører den følgende Periode, nævnes Købmand Sperling, der en kort Tid var Sogneraadsformand, men fik Tilladelse til at udtræde paa Grund af Svagelighed. Han valgtes i Sogneraadet ved de højstbeskattedes Valg med det Aars højeste Stemmetal og fik dog kun 8 — otte — Stemmer, saa synderlig stor kan Valgdeltagelsen ikke have været. Mere Grund er der til at nævne ham for hans mangeaarige Købmandsvirksomhed. Et Minde om ham findes endnu; det er nemlig

Sperling, der har bygget den statelige Stuelænge til den over for Gammel Dørslundsvej beliggende Gaard.

Et endnu ældre Slægtled tilhørte Kjeld Stampe, der anlagde „Stampen“ lidt uden for Byen. Baade den og Sperlings Ejendom var Parceller af den gamle „Østergaard“, som har ligget omtrent hvor Chr. Westergaards Afholdshjem nu findes. I „Stampen“ indrettedes — i Tiden omkring den første slesviske Krig — et Hammerværk, ved hvilket der gennem mange Aar dreves en ganske betyde- Virksomhed, hvortil Brande Aas Vandkraft benyttedes, og og navnlig de der fremstillede Hjøleer var anset for godt Smedearbejde og brugtes viden om; der dannedes ogsaa Spader. I „Stampen“ indrettedes endvidere foruden Stampen et Garveri og et Farveri, og Kjeld Stampes Søn Jens Kjeldsen kaldtes med megen Ret Fabrikant. Farveriet er bevaret til vore Dage og paa forskellig Maade udvidet, men er nu beliggende i selve Byen; ved „Stampen“ er derimod anlagt en Del Fiskedamme. Kjeld Stampe byggede flere Bygninger i Brande; ved sit Byggeri havde han en uheldig Tilbøjelighed til at komme ud paa fremmed Grund, et Hus opførte han saaledes delvis paa Driftvejen. Han skal ogsaa have drevet Købmandshandel i Byen, der hvor Niels Daugaard Jensens Ejendom nu ligger. Her blev han nok engang overfaldet af Røvere, og selv om han hjergede Livet, gik han dog med en flækket Næse Resten af sine Dage. En Søn af ham, Jens Kjeldsen, anlagde den gamle Vandmølle i Brande, en anden Langkjær Mølle. Der skulde efter Sigende dengang være mindst en Mil mellem to Møller, saa ogsaa her synes Familiens Landmaaler er ved at have glippet, til den alt byggede Arevad Mølle var ingen Mil; men Milen fik man i det ene Tilfælde ud af det ved fra Langkær til Arevad at tage over Brande.

Tomvig Mølle i Arnborg Sogn og Uhre Mølle skylder ogsaa Kjeld Stampe deres Tilblivelse; ved Udmaalingen af Afstanden fra Uhre til Arevad gik han ret grundigt til Værks. Paa det ene Hjul af Vognen lod han fastgøre en Pigkæp med Piggen ragende uden for Hjulet, og medens en anden kørte Vognen, gik han selv ved Siden af og slog paa et Blad Papir en Streg for hver Gang, Piggen tog Jorden. Der blev det nødvendige Antal Streger.

En betydelig Indflydelse havde i det gamle Brande's sidste Tid ogsaa den dalevende Kromand Anders Laursen,

som var indflyttet fra Thyregod Sogn og i 1863 overtog Kroen, der dengang laa med gamle, ikke synderlig gode Bygninger. Til megen Gavn for Kroen blev de Markeder, der faa Aar efter tildeltes Brande. At Anders Laursen klart saa, hvad der kunde gavne, kan man slutte deraf, at han midt i Byen, lige ved Kroen uden Vederlag afgav den for en Markedsplads nødvendige Jord. Hvor mægtigt Byens Opsving siden den Tid har været, ses blot deraf, at mens Kroen i 63 kostede 7000 Daler, er alene Markedspladsen nu udbragt til maaske 50000 Kroner.



Emil Schmidts kontant Manufakturforretning.

De ældste Markeder kom til at betyde meget for Brande Handels- og Haandværkerstand, forholdsvis vistnok mere end Markederne nu; ved det første Marked købte saaledes „Sperlings Eft.“ ca. 1000 Pd. Smør. Men megen Svir og Tummel og Slagsmaal fulgte med, navnlig om Sommermarkedet. Dette laa oprindelig umiddelbart op til Søndagen, men virkede herved saa forstyrrende paa Gudstjenesten og Søndagsfreden, saa det foranledigede den daværende Præst til at sætte sig i Bevægelse for at faa det flyttet. Herefter henlagdes det til en Fredag. Et Par Aar efter Sommermarkedet indførtes Efteraarsmarkedet, som dog aldrig fik saa stor Betydning, hverken for Egn eller By.

Byen var i 1864 Genstand for en kortvarig Besættelse af tysk Militær. Og selv om de ikke forvoldte nogen synderlig Skade, saa efterlod de Byen i en ganske utrolig Tilstand af Griseri. Bjørnson har engang sagt, at bag en fremstormende Hær lugter der ikke godt; efter 4000 Mand, som i nogen Tid bivuakerer i en lille By, kan Duften

ogsaa være saa som saa. Man erfarede det dengang saa grundigt i Brande, at de, som har oplevet det, ikke har glemte det endnu.

Paa de foregaaende Blade er der forsøgt at give Bidrag til det gamle Brandes Historie, som Byen var for 40—50 Aar siden, endnu før eller lidt senere. Tilværelsen Former var da næsten uforandrede gennem lange Rækker af Aar. Troels Lund fortæller saaledes fra det sekstende Aarhundrede om, hvordan det kunde hænde, at der fandtes Hugorme eller Snogebol eller Ilderreder i en og anden Seng; noget lignende skal være hændet for et halvt Hundrede Aar siden i Brande eller Thyregod Sogn.

Eller følgende Frierhistorie, meddelt af en nulevende: Da den, Historien beretter om, var kommet i den giftfærdige Alder, sagde en gammel Karl paa Gaarden ham, at han vidste en Mand, som havde nogle Døtre, af hvilke den ene især vilde passe for ham. Som Skik dengang var, red de da begge afsted paa Bejlerfærd; da de kom til Gaarden, sagde de Faderen deres Ærinde, og han lod sine Døtre komme ind, men der var ingen, der huede Bejleren eller rettere den gamle Karl. Den, han havde i Tanker, var der ikke. Saa maatte der Bud til Nabogaarden, at hun skulde komme hjem, og hun kom, barfodet i sine Stunthoser, Frieriet naaede til en god Afslutning, Brylluppet stod til den berammede Tid, og de levede siden lykkeligt sammen — endda de aldrig havde set hinanden, før den Dag han kom for at bejle. Kunde det samme ikke være sket en 3—400 Aar før? Men kunde det tænkes i vore Dage! Nej, vi staar sikkert vore Bedsteforældres Tid for fjernt til sligt, som vi vel endog er for fjernt fra deres Tænkesæt til ret at vurdere dens Indsats i Slægtens Liv, Nøjsomheden under de trange Kaar, Taalmodet hvormed de tog dens beskikkede Lod, Sejheden under al Modgang.

---

## EN BY I VÆKST.

---

Der lader sig næppe ret ofte angive et aldeles nøjagtigt Tidspunkt for, naar et Afsnit i selv den mindste Bys Historie sluttes og et nyt begynder. Det kan heller ikke gøres for Brande By. Saa naar Beretningen om det gamle

Brande i denne lille Beskrivelse i det væsentlige er endt ved 1880, vil det ikke sige, at der intet betydningsfuldt nyt kom frem før det Aar, baade Markederne og Forbedringen af Postforbindelsen er jo fra før 1880. Men Byggeriet, Tilgangen af ny Befolkningselementer, Forvandlingen af Brande til en udpræget Handels- og Haandværkerby tager til Gavns Fart i Firserne. Forklaringen paa dette Fænomen faar man ved en Betragtning af Sognets og Byens Folketal gennem Tiderne. Som det fremgik af det tidligere maa Kirken være bygget i Middelalderen, og det ligger nær at antage, at Byen ogsaa har været til den Gang. Man kan ogsaa spore dens Navn tilbage til 1329; hvor den fra Kristoffer II's Historie kendte Drost Laurids Jensen skænkede Gaarden Lund (c: Brandlund) og nogle øde Jorder i Kraaksig til Ribe Stift. — Brande kaldtes da for Brønyld. Noget senere, i 1340, skreves det Brunild, og fra 1524 har man Navnet Bronlø. (Efter Trap: Danmark).

Man har selvsagt ingen Folketal fra disse fjerne Tider; Folketællingen var et ukendt Begreb dengang. For Brande Bys Vedkommende er overhovedet alle Folketællinger af ganske ny Dato, for Sognet som Helhed har man dog saa gamle Tællinger som Folketællingen af 1769. Det henved 3 Kvadratmile store Sogn rummede da 584 Indbyggere.

I 1803, altsaa før det store Krach, var indtruffet som Følge af Krigen med England 1807—14, blev Befolkningen atter talt. Det var paa en Tid, da dansk Næringsliv havde haft en lang og ualmindelig Blomstring, Handelen florerede og de store Landbolove var forlængst givne. I Brande var der ved denne Tid kun 594 Mennesker, altsaa i 34 Aar en Tilvækst paa 10 — ti! — Mennesker eller knap 2 pCt. Saa uberørt lodes denne Egn af den almindelige Fremgang, saa afsides og hengemt laa dette store Hedesogn.

Senere fulgte vanskelige Tider for Landet som Helhed, men atter synes Brande Sogn ganske uberørt i dets Afsondrethed. Folketallet her steg stærkt, nemlig med ca. 200 i de følgende 32 Aar, og beløb sig i 1835 til 792.

Ikke mindre stærk var Stigningen i de følgende 25 Aar til 1860, hvor Befolkningen udgjorde 1124 Individuer og ganske voldsom blev den fra 1860 til 1880, der mødes med et Folketal paa 1826 Mennesker, i 20 Aar en Tilvækst paa 702 Individuer. Derefter stod Befolkningen noget i Stampe til 1906, hvor der i Kommunen levede 2370, alt-





Dalgasvej i Brande.  
(opført af Murerm. K. A. Larsen)

saa i 26 Aar en Tilvækst paa 544 Mennesker, medens Tilvæksten i de følgende fem Aar var 346 (Folketælling 1911 = 2716 Mennesker), og siden er Folketallet gaaet frem med ca. 800. For Byen har man ingen Folketælling før 1906, og alene af Folketallene for hele Sognet kan der ikke skønnes noget om Byens Fremgang. Naar man ser, hvorledes den samlede Kommune fra 1860 til 1880 har en Forøgelse paa over 700 Indbyggere, ligger det nær at antage, at Byen er vokset betydeligt i disse 20 Aar. Men intet er fejlagtigere. Der var i 1880 kun 17 Huse i Brande By, og de beboedes som Regel kun af een Familie hver især. Tredsernes og Halvfjerdsernes stærke Opsving ude i Sognet havde derimod til Følge, at Byen i Firserne voksede stærkt, væsentlig ved Indvandring af unge Forretningsfolk eller Haandværkere fra de nærmest eller lidt fjernere Kommuner. Der byggedes en Del i Brande i disse Aar, ikke mange Ombygninger, men adskilligt nyt: ganske fordringsløse, enetages Huse med Grundmur og Stentag, alle ret letkendelige ved deres Mangel paa Udsmykning og deres ligefremme Byggemaade af et ganske andet Præg end det nu almindelige i Brande; kom det højt, forsynedes de med en lille Kvist. Desuagtet kunde det hælde nogle af de ny Ejendommers Beboere, at de

blev tilfældige Vidner til en hvas Kritik fra en og anden Landboer over deres Ødselhed og Uforstand, hvormed de byggede sig næsten i Armod. Tiden gav ikke disse Kritikere Ret, simpelthen fordi der intet overdrevent var i Byens Udvikling. Ganske vist agede Udviklingen jo ikke længere med Stude, men den foer saasandt heller ikke med lltogsfart; det var de jævne Fremskridts Aar.

Igennem dette jævne Fremskridt naaede Byen i 1906 et Indbyggertal paa 491, og Udviklingen fortsattes, egentlig hverken hurtigere eller langsommere, til 1911, da der fandtes 658 Mennesker i Brande; men i næste fem Aar sattes Farten op, 1. Januar 1916 var Folketallet 1202, og nu er det nær de 1300.



Murermester Kjeldsen Pedersens Ejendom.

## FORENINGER OG SAMMENSLUTNINGER.

Mange af de Foreninger og økonomiske Sammenslutninger, som vor Tid synes ikke at kunne være foruden, stammer fra disse 30 Aar: 1880—1911, ikke mindst fra den første Tid, eller de har ret faaet Styrke i disse tre Aartier. Det var saaledes Aar, hvor man vel ikke, i hvert Fald ikke før til aller sidst, drømte om en Bank, men hvor den allerede eksisterende Sparekasse uden Brask og Bram gjorde et nyttigt og godt Arbejde for By og Sogn. Sparekassen oprettedes i 1873; i dens første Bestyrelse var to Bogholdere: afd. Lærer L. Madsen og nuværende Sognefoged August Pedersen, Sandfeld, en Kasserer, nemlig afd. Nielsen, Nørholm, og endnu et Medlem, der nærmest fun-

gerede som kontrollerende. Begyndelsen var mere end beskeden, 33 Garanter indbetalte hver 5 Daler, og ved Aarets Slutning indstod der som Indskud og Garantibeløb en Sum paa 800 Daler. I 1888, det Aar, hvor den nuværende Formand, Skræder J. Rasmussen, valgtes i Bestyrelsen, var Beløbet vokset til 70000 Kr.; ved sidste Regnskabsafslutning var Indskudssummen endog nær ved  $\frac{1}{2}$  Million

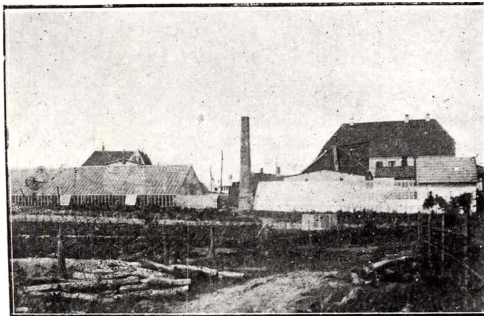


Ankerhus Møbelmagasin  
(P. Madsen).

Kroner, og Sparernes Antal 12198. Paa Udvikling af Garant-systemet er der ikke lagt Vægt, Antallet af Garanter er kun ydet med een, fra 33 til 34, men der findes en Reservecfond paa 26000 Kr. Sparekassen arbejder med en lille Avance, idet der kun er  $\frac{1}{2}$  % Forskel paa Indskud og Udlaan.

Mest typisk som Udtryk for den Tids Brande maa dog Haandværkerforeningen siges at være. Den oprettedes 15. Januar 1889, og gennem mange Aar var Stiftelsesdagen og Haandværkerforeningens Juletræ sammen med Markederne Byens store lokale Festdage. Til yderligere Bevis for, hvilken central Stilling Haandværkerforeningen indtog, kan nævnes, at den indtil i Fjor optraadte som Arrangøren af Sognets Grundlovsfester, der herved fik et næsten upolitisk Præg, idet Tilhørere af alle Lejre i al Fredelig-

hed hørte de ti Aar en Venstremand, det ellefte maaske en Socialdemokrat som Taler. Til Fordrageligheden bidrog det stærkt, at paa ganske faa Undtagelser nær var alle Egnens Folk af samme politiske Anskuelse, alle — selv Undtagelserne — læste samme Blad, „Vejle Amts Folkeblad“, og det store, langt overvejende Flertal stemte Gang paa Gang ved Folketingsvalgene paa N. Chr. Jensen, Flø, der forblev aldeles urokket trods ethvert Forsøg paa at fælde ham. Som bosiddende i Sognet, først i Flø, nu i Brande, var han Aar efter Aar en af Haandværkerforeningens Talere paa Grundlovsdagen. Ved Oprettelsen talte Haandværkerforeningen 25 Medlemmer, deriblandt ogsaa Ikke-Haandværkere, endog Landmænd ude fra Sognet, saa dens virkelige Præg var Præget af en Borger- og Haandværkerforening med særdeles rummelige Rammer. Den



M. Balles Handelsgartneri.

er senere forsøgt omdannet til en mere udpræget Haandværkerforening, uden at det dog vil være muligt for Øjeblikket at sige, i hvad Retning Udviklingen tilsidst vil gaa. Som første Formand havde den Skræder Rasmussen, Formand nu er Bankdirektør Laursen. Til den første Bestyrelse hørte Skomager Jepsen (Kasserer), Træhandler Brændgaard, Fabrikant Martensen (senior) og Manufakturhandler Chr. Jørgensen. Af disse Mænd blev inden længe Skomager Jepsen († 1909) Foreningens Formand; han beklædte Stillingen i mange Aar og var efter de lidt ældre Medlemmers Mening en meget habil Formand, som baade interesserede sig for sin Forening og forstod at skønne over,

hvad der tjente til dens Tarv. Under hans Formandsskab købte Foreningen 1907 en Byggegrund for 625 Kr. med det Formaal i den kommende Tid at faa bygget Foreningslokaler og „Teknisk Skole“. Grunden er beliggende overfor Transformatorartaarnet og Mejeriets Gaardsplads; en Del af den er afgivet til Vejen fra Torvet til Stationen. Det oprindelige Formaal med Grunden naas aldrig; under den eksisterende Bolignød mente Haandværkerforeningen at tjene Byens Interesser bedst ved at sælge sin Byggeplads, og man afhændede den saa i dette Foraar for 2500 Kr. Adskillige har fundet Prisen lav; men glemmes maa det ikke, at der til Handelen knyttes en for Køberen meget kostbar Byggebetingelse, han skal paa Grunden inden November have tolv Lejligheder under Tag, med de nuværende Priser paa Bygestoffer, ingen billig Fordring.

Haandværforeningen har gennem mange Aar opretholdt en teknisk Aftenskole, hvor Lærlingene Vinteren igennem 6—7 ugentlige Timer er undervist navnlig i Tegning, nogle Aar ogsaa lidt i Skrivning. Lærere har navnlig enkelte af Byens Haandværkere været. Trods adskilliges gode Villie har Skolen aldrig ret villet trives; vel har Forsømmelsesprocenten været lav og lavest i de senere Aar, ligesom ikke synderligt mange Elever er faldet fra i Vinterens Løb, men Skolen har ikke haft denaarvaagne aldrig svigtende Interesse hos hele Haandværkerstanden, lige fra den yngste Lærling til hver eneste Mester; og det bør saadan en Skole have for at naa sit Maal. En stor Del Lærlinge har derfor ikke benyttet den. Saa klæber der vel ogsaa den Mangel ved denne som ved de fleste Aftenskoler, at Ungdommen finder dens Arbejdsdag har været lang nok, naar den har været til Kl. 6, saa den ikke 3 Gange om Ugen behøver at følges af en Arbejdsaften paa 2 à 3 Timer. Og selv naar de unge Mennesker har den bedste Villie; saa kan de ikke være saa oplagte til at sidde paa Skolebænken om Aftenen som ønskeligt; ogsaa af denne Grund var det et Forsøg værd, hvorledes en Dagskole fra 3—6 eller 4—7 vilde gaa.

En lang Række Aar har Haandværkerforeningen i Fastelavnen afholdt en Tombola, i Reglen forbundet med Dilettantkomedie. Hensigten med denne Tombola, da den i sin Tid begyndte, var, at den skulde fremelske Kappelysten hos Byens Haandværkere, vise andre, hvad de for-

maaede, skaffe deres Varer bedre Udbredelse og dem selv større Anseelse. Men Udførelsen? Ja, her som ellers Landet over skal det nok gælde, at Tombolaerne trods den oprindelig kønne Hensigt ikke viser, hvad danske Landbohaandværkere kan yde, naar de yder deres bedste, og at de derfor ingenlunde er tjent med at faa deres Haandværksstandpunkt vurderet alene ud fra Tombolaerne.

Medlemsantallet i Haandværkerforeningen har været stærkt stigende, for Øjeblikket er det 120, og Foreningens Formue ca. 7000 Kr. Af andre Foreninger, der har haft Betydning for Brande, og som er blomstret stærkt op just i dette Tidsrum af Byens Historie, maa særlig nævnes de forskellige Afholdsforeninger. Der findes ikke saa faa ialt, foruden Afholdsforeningen, den ældste blandt Logerne, I. O. G. T., to Loger af D. G. T. O., en Loge under N. I. O. G. T., og Børnelogen. For en enkelt Del af Sognet er der desuden en D. G. T. O. Loge. Af voksne Medlemmer har alle disse Loger og Afholdsforeninger tilsammen ca. 360, saa Afholdsbevægelsen er særdeles stærk baade i Byen og i hele Sognet, og det er paa ingen Maade urimeligt, at Dansk Good Templar Orden for et Par Aar siden holdt sit Aarsmøde i Brande. Afholdsbevægelsen har utvivlsomt haft en stor og gavnlig Betydning for Brande Sogn, og naar



Brande Møllens Korn- & Foderstofforretning  
(Chr. H. Christensen).

den har evnet at gøre sig saa stærkt gældende, ikke mindst i Byen, skyldes det, at Drikkeriet, maaske endogsaa Drukenskaben, i sin Tid hærgede netop denne Kommune meget; de „Braahnsognere“ havde i Fortiden det slettest mulige Ry paa sig, drikke og slaas vilde de, og „Braahn Mærken“ var i Folkemunde viden om ikke blot for sin Størrelse, men tillige for den Vildskab, som der kunde udfolde sig. I sin Tid skete det, at man beklagede den, som skulde ud at være i Brande Sogn, hvor Folk turede saa slem, og det er hændet Rekrutter i Fredericia, at de af deres Befalingsmænd har faaet at vide, hvad Rygte deres Hjemsovn Brande var i. Nu er Forholdene grundigt forbedrede.

Nogen mere indgaaende Vurdering af Afholdsforeningerne er Pladsen ikke for her; dette gælder i samme Grad en Række andre Foreninger, der ogsaa mere har haft deres Virkefelt Sognet over end særlig i Byen. De skal ikke mere end nævnes, og Listen over dem bliver næppe udtømmende. Blandt andet er der en Læseforening, som har Bogsamling i Byen; desværre er denne Forening i de senere Aar mere og mere sygnet hen. Endvidere en Læsekreds, der har virket en halv Snes Aar og nu staar med 50 Medlemmer. Foredragsforeningen holder sine Møder i Brande, ligeledes Ungdomsforeningen, som dog slet ikke synes at henvende sig til Byens Ungdom, Diskussionsklubben og Gymnastikforeningen, der har Gymnastiktimer baade for Karle og Piger. Ogsaa den finder sine allerfleste Medlemmer rundt om i Sognet, medens de unge i Byen faar deres Lyst til Legemsøvelser stillet tilfreds gennem Brande Idrætsforening. Denne oprettedes i 1906, og Ledelsen var til at begynde med hos de samme, som styrede Gymnastik- og Ungdomsforeningen. — Alt som Interessen for den voksede mellem Byens Unge — og det gjorde den hurtigt -- trak de oprindelige Ledere sig bort fra den, uden at dette dog forringede den i sportslig Henseende. Den har gennem Aarerne næsten udelukkende dyrket Fodboldspil og var navnlig i de første Aar ubestridt den førende Fodboldklub paa Egnen mellem Jelling og Herning. Enkelte Vintre har den drevet Gymnastik og om Sommeren en enkelt Gang afholdt Konkurrence i Løb og Spring.

Der har i Brande i en længere Række Aar været en Baptistmenighed, som i Byens østlige Del Syd for Hovedgaden har opført en lille Kirkebygning. Vest paa i Byen

findes et Missionshus „Salem“. Endnu skal nævnes, at Sognets Sygekasse og dets Sygeplejeforening som Regel har Formand og Kasserer boende i Brande, Hensigtsmæssighedshensyn taler jo ogsaa derfor; ogsaa Brandkassens Formand er nu bosiddende i Byen. Denne er ligeledes Stedet, hvor Husmandsforeningen og Landboforeningen afholder deres Møder; her er den lokale Planteavlsudstilling, og paa Markedspladsen plejer Dyrskuerne hvert andet Aar at blive holdt, hvert andet Aar er de i Thyregod.

I Brande ligger ogsaa det ene af Kommunens tre Mejerier. Det begyndte sin Virksomhed 1. Juli 1899 med daværende Gaardejer L. P. Lauridsen som Formand. Heller ikke Mejeriets Virksomhed skal omtales nærmere, der findes i Byen kun et Par Landbrug, saa dets Betydning for Byen er ikke saa særdeles stor uden i een Henseende: det er Hovedleverandøren af den Mælk, Fløde (og Smør), som Byen forbruger, og dette Salg vokser stærkt Aar for Aar. Medens der for 10 Aar siden var et dagligt Salg fra Mejeriets Udsalgslokale paa 25—30 Kr., er dette nu vokset til for 125—30 Kr. om Dagen. Mejeriet er af Middelstørrelse, og indvejer aarlig ca. 4½ Million Pd. Mælk. Det har elektrisk Lys fra eget Elektricitetsværk, der var indrettet før Byens Værk toges i Brug; det har ogsaa Køleanlæg, der i sin Tid dreves med Kraft fra Brande Elektricitetsværk, men nu ved Mejeriets Dampmaskine.

Ogsaa andre af Landboernes økonomiske Sammenlutninger er knyttet til Byen, navnlig ved der at have de Lokaler, hvorfra Varerne uddeles eller udleveres; de skal ikke nærmere omtales. Det skal derimod en Forening af en ret særegen Art, Ungdomsplantageforeningen „Hyrild Sande“. Plantningsagen har længe haft stor Betydning for Brande Sogn; for nogle Aar siden fik nogle interesserede den Ide, at de kunde gavne denne Sag ved at gøre de Unge interesserede i den. Der stiftedes saa en Forening med Andele à 10 Kr. og købtes en lille billig Ejendom, som var ude af Drift og laa i Luftlinie en halv Mil Syd for Byen. Dens Jorder bestod delvis af Lyngbakker og et helt lille Klitparti; de var til Landbrug uden Værdi, men skønt og ejendommeligt beliggende. Nu er Beplantningen af dem fuldført under Medvirkning af Hedeselskabet, der har ydet sin Vejledning gennem Skovrider Holt, Grindsted.





Brande Jernbanestation.

## TRAFIKMIDLER.

Gennem mange Aar stod Jernbanen øverst paa Byens Ønskeseddel. Ja, og paa hele Sognets. Man haabede paa den, man stredes om den, man skrev, man talte, man holdt Afstemninger, agiterede Mand og Mand imellem, og Bølgerne gik højt. Højest maaske i Firserne. Man forstod, at dette var en Livsbetingelse for den fattige og afsides Egn, og samtidig med, at man vilde sikre sig saa mange af Jernbanens Fordele som gørligt, ønskede man saa lidt som muligt at belemres med dens Ulemper. Jernbanen var det fælles Haab og det store Stridsspørgsmaal. Folk drog skarevis til Møde udensogns, helt til Herning tog de, men mest uforglemmeligt er maaske det Møde, der holdtes i Brande Kro 1884. Den Dag var Salen mere end fyldt. Der var to Partier, det ene ønskede Banen Nord for Aaen, og til det hørte navnlig Byens Folk, Langkærboerne og Beboerne i den nordlige Del af Sognet, det andet, især bestaaende af Søndersognerne, ønskede den sønden Aa. Længe brødes Meningerne, men omsider naaede man dog Afstemningens Øjeblikke, hvor det skulde vise sig, hvad Sognets Villie var. Ak, det lod sig ikke afgøre. Arme rakes op, og Arme forsvandt, der taltes og taltes og taltes paa ny; de to Partier var saa nær lige stærke, saa det umuligt lod sig gøre klart at vurdere, hvem der var flest. Endelig fandt et klogt Hovede paa, at man skulde gaa ud og stille sig op i to Lejre og saa faa Sagen klaret. Man røg blot mere uklar i Stedet. Raab og Skrig, Beskyld-

ninger og vrede Ord foer gennem Luften mellem de to Grupper, og Sagen syntes uundgaaeligt at skulle afgøres ikke ved Haandsoprækning men ved Haandgribeligheder. Da reddede en af Byens stærkeste Mænd Situationen ved at springe over i den anden Lejr, gribe et af sine Bysbørn derovre om Livet og bære ham tilbage i Triumf: „Kom du herover bette J . . . . , her hører du jo hjemme. Og nu kan I vel se, hvem der er flest!“ Ved den Maade at skaffe Stemmer bragtes Sindene til Ro.

Efterhaanden viste det sig, hvor omsomt alle Afstemninger og alle Møder var, der kom hverken nogen nordre eller søndre Linie til Brande. Thomas Nielsen fra Herning, der dengang var Landstingsmand for Vejle og havde en stor Indflydelse paa Rigsdagen, ønskede ingen Bane til



Varehuset (ved M. Madsen.)

Brande, og saa kom den da kun til Give; i 1894 aabnedes Givebanen, et for Thomas Nielsen, Herning, ganske uskaadeligt Foretagende. Før denne Dag havde man staaet i Forbindelse med Omverdenen over Vejle eller, omend i ringere Grad, over Herning. Over Vejle kom landevejs alle Varer og de fleste Rejsende, som skulde til Brande. Efter Givebanens Aabning forandredes dette Forhold en Del. Fragtmændenes lange, brede Kassevogne paa de svære Hjul kørte nu kun til Give, men til Gengæld blev denne Vejstrækning saa trafikeret, at den navnlig i Givebanens de sidste Aar var fuldstændig opkørt Vinteren igennem og voldte Vejle Amts Vejvæsen meget Besvær. Det var ogsaa kun faa Veje i Landet, ad hvilke der kørte saa

mange tunge Læs. Til Give rullede ogsaa et Par Gange ugentlig den gule, lukkede Dagvogn. Den havde en forunderlig Egenskab; der var absolut ingen Grænse for, hvor mange den kunne rumme. En usagkyndig vilde tro, at med 9 Personer var den overfyldt; de, som rejste med den ved Juletid, lærte bedre: naar Passagererne inde i Vognen fik hver sin Dame paa Skødet, naar Trinbrættet toges i Brug og Vognens Tag, naar Kuskesædet fyldtes af Rejsende i to Lag — saa meget bedre holdt man Varmen —! og naar Kusken selv kom ned paa Hammelstokken, var der Overflod af Plads for det dobbelte Tal. Jo, den gamle Dagvogn var en god Illustration til Ordet om, at Hjerterum skaber Husrum. Maaske det oprindeligt stammer fra den Give Dagvogn! Hver Aften Kl. 7 kørte Postvognen til Vejle; Deligencen, som den hedder med et Ord, der betyder Hast. Og den havde Hast. De halvsjette Mil mellem Brande og Vejle brugte den kun 5 Timer til, trods en halv Times Ophold i Jelling; præcis paa Slaget tolv buldrede den hen ad Vejle Gader. Næste Morgen Klokken 8 $\frac{1}{2}$  var den atter i Brande. Med Deligencen fulgte foruden Kusken ogsaa en Postfører, der modtog og udleverede Posten ved Brevsamlingsstederne undervejs. Som Regel sad han inde i Vognen, og ofte var der ingen Passagerer med. Rejsen var ellers ejendommelig nok. Man satte sig en Vinternat ved Tretiden paa det bløde, lave Sæde, og Vognen rullede gennem Vejles natteøde Gader, der hørtes ikke anden Lyd end Hestehovenes Klipklap og Hjulenes Dump mod Brostenene. Op ad den slyngede Vej, gennem sorte Skove, med den halve Times Ophold i Jelling over Højderyggen, hvor Midtjyllands Nattekulde slog en i Møde, videre ad den lange lange, lige Vej, maaske med et lille Holdt og en hastig Kop Morgenkaffe i Hjortballe, atter videre, to Mil omtrent, uden at komme gennem en eneste By, men bestandig med de ranke, sorte Graner som Skygger langs Vejens Sider. Blev man for træt og søvrig paa Turen, stak man sin ene Arm ind i en af de fra Vogntag i Ansigthøjde nedhængende Stropper, og saaledes fortøjet slingrede man videre, blundende, drømmende, vaagnende i hyppig Skiften, til man lidt forkommen naaede Brande, hvor Tørverøgen sur og skarp bød en Velkommen med liflige Løfter om Morgenkaffe. Vognen standsede, lidt forsinket var den jo. Postføreren aabnede Døren: „Godmor-

gen!“ Man steg ud og undredes over, at Benene — med lidt Forsigtighed — endnu kunde bruges baade til at staa og gaa paa. Om Sommeren var Turen smuk, naar Natten svandt, og Dagen gryede med Fuglesang, mens opskræmte Harer krydsede Vejen. Og baade Sommer og Vinter saa morsom gammeldags med Postførerens Godnat og Godmorgen som Afgangs- og Ankomstsignal.

Den sidste Tid før Banens Aabning erstattedes Postvognen med en Dagvogn, der kørte den samme Tur og til de samme Tider. Den gamle Deligence fortjente sit Navn: den havde Hast, Morgenposten kom dengang til Brande en Time før end nu, vi har Statsbaneforbindelse. Og snarest med færre Forsinkelser. Selv ved Vintertid, naar Sneen laa højt, førtes den bedre igennem, ganske vist som Postsælde. Det kunde nok hænde under Snestorm, at Slæden væltede i den første Drive, Kusken var saa heldig at træffe, men under nogenlunde Vejrforhold gennemførtes Kørselen godt, selv om der ofte maatte gøres lange Omveje ind over Markerne, hvor „Vejen var vist af“,

---

## PLANTNINGSSAGEN. BYENS TO ANSIGTER. NÆRINGSLIVET.

---

Hvor Hovedgaden mod Vest deler sig i Herning- og Brandlundvejen ligger der et lille Anlæg omkring en Mindesten. Stenen, en graa, utilhugget Kampesten, er 1895 rejst til Minde om Dalgas og forsynet med en Portrætmedaillon, udført af Billedhugger Brandstrup, som tillige har skænket den. Stenen har følgende Indskrift, forfattet af Pastor Plesner, dengang Sognepræst i Brande:

Hedens Konge, vor tro Ven  
Enrico Mylius Dalgas.  
Først: Bakker brune  
bliv Skove lune  
hans Kongsord lød.  
Saa Bakkesandet  
fra Aa han vanded  
og Græs fremskød.

Nu Vestenvinde  
hvis Magt han brød  
syng ham til Minde  
i Hedens Skød.

Personlig har Dalgas ikke virket meget i Brande Sogn. Men ved sit Arbejde overhovedet, ved den Energi, hvormed han agiterede for Midtjyllands Opkomst, virkede han æggende og fremskyndende ogsaa her. Den Mand i Sog-



Dalgas Mindestenen

net, der fremfor nogen blev Foregangsmanden, var Anton Pedersen, Sønderholm, men han fandt i Byen en ligesindet i afdøde Vandmøller Hans Christensen. Det er ikke lidt, denne sidste har udrettet i Byens Nærhed, og adskillige fulgte hans Eksempel. Markerne nær ved Byen (og naturligvis over store Dele af Sognet ellers) er nu i betydelig Grad forsynet med Læplantninger; større og mindre Konsortier af Byens Beboere har anlagt eller købt Plantager, og i meget af dette var Hans Christensen den førende.

Samtidig er Haverne blomstret frem. Mod Byens nordre Grænse synes de ikke meget; den, der ser Brande Nord fra, faar derfor Indtrykket af en træløs, i al Hast opført Nybyggerby, hvis Huse ligger vindomsuset paa den golde, tørre Sandmark, højst med nogle lave Plantninger, som lover Læ ad Aare. Staar man derimod Syd for Byen, paa den alt overragende Brandlund Bakke, skulde man tro sig henflyttet til den frodigere Østeregn, først de frugtbare Kornmarker og grønne Enge, saa en Sænkning, gennem hvilken Aaen snor sig, og bagest en Række kønne

gamle Haver, hvis grønne Trækroner indrammer Husenes røde Tage. Om man ikke vidste bedre, vilde man næppe tro, det var den samme By. -- Næringslivet i Brande tog et betydeligt Opsving i Aarene 1880—1910. Ikke blot udviklede Købmand Møller sen. i høj Grad Sperlings gamle Forretning og afpassede den efter de ny Tiders Behov, men en Række af ny Forretninger kom til, og de forskellige Forretningsgrene skiltes mere og mere ud fra hverandre. Mange gamle Sædvaner bibeholdtes dog stadig eller ændredes kun langsomt. I Butikkerne stod gerne en Stol eller en Stump Bænk, hvor Kunderne sad og fordrev Ventetiden med at slaa en Sludder af, og Ekspeditionen havde sjældent Hast. Til Julen vankede en lille Opmærksomhed, noget Chokolade og en Flaske Rom eller lign., manganen fik en Snaps i Handelen og Piben stoppet. Nu hører dette altsammen Fortiden til, dog at Pibestopningen er efterfulgt af Cigaren.

Der kom i disse Aar Læge og Dyr læge til Byen, Lægen endda som Kommunelæge. Han fik som saadan en betydelig Løn og fri Bolig i den dertil opførte Lægebolig; der ansattes ogsaa en Postmester, idet det tidligere Brevsamlingssted under Jelling gik over til selvstændigt Posthus, og en Telefoncentral aabnedes. Selv en Bil saa man Udvej til, en Tid var der endda to. Og saaledes videre: adskillige nye Haandværks- og Forretningsgrene og flere Konkurrenter i de gamle. Men alt uden nogen Reklame selv Vinduespyntning og Juleudstillinger kendtes næsten ikke. Bygningerne, disse ny Folk opførte, var næsten alle kun til een Familie og en etages. Da der opførtes en enkelt lidt større, toetages Bygning, hed den i en Aarrække aldrig andet end „det store Hus“.

I den Tids Brande kendte alle Mennesker endnu hinanden og hinandens smaa Pudsigheder og gemte Anekdoterne om dem trofast i Hukommelsen, som man gør i smaa Byer, hvor Menneskene gennem en Aarrække trods al Byens Vækst saa temmelig er de samme. Byen havde dengang adskillige Originaler, som det var fristende nok at fortælle om. En af dem modtog en Dag i mindre ædru Tilstand en Tjeneste af en yngre Mand, der var ny i Brande. Efter at have forsynet sig rigeligt af sin Brændevinsdunk, tørret den pænt af med sin snavsede Næve, og ganske vist forgæves budt den nyankomne en Slurk med, spurgte han:

„Hvor er du saa fra lille Ven?“ „Fra København“. „Aa, Herregud endda!“ Den gamle havde nogen Grund til sit Hjertesuk. For den Fremmede var Brande trods al Fremgang nærmest et Forvisningssted.

## STATIONSBYEN.

De sidste hundrede Aar har fremfor alt været Samferdselsmidlernes Hundredaar, Dampskibenes og Jernbanernes. De har derved skabt den moderne Storby, sat Fart



Brande Trælasthandel (Viggo Nielsen).

i de gamle Købstæder og skabt en hel ny Type paa Bebyggelser: Stationsbyerne, der hver for sig maaske synes af ringe Betydning, mens det dog har den største Vigtighed for Samfundet, at de, den ene med den anden, rummer saa store Kulturværdier som muligt. Ved Nytaarskiftet 1914 traadte Brande ind i Rækken af disse Byer.

Forud for 1914 var der gaet adskillige Aar, hvor Brande havde forberedt sig paa sin ny Værdighed. Der var saaledes anlagt Vandværk, Kloaksystem, Gadebelysning, Elektricitetsværk, Sygehus, oprettet en Bank osv. Fælles for alle disse Foretagender er det, at Kommunen kun i ringe Grad har Part i dem; de skyldes overvejende eller endog udelukkende den private Virkelyst og Forudseenhed og er naturligvis ikke kommet i Stand uden Brydninger mellem de forskellige Interesser.

Begyndelsen gjordes med Gadebelysningen, og Planerne

udtænkt og iscenesattes næsten udelukkende af en enkelt Mand. Denne havde i Forvejen undersøgt, hvilket Lys Byen burde ønske sig, hvad det sandsynligvis vilde koste, hvem der skulde give Bidrag og hvor meget, og forklarede sig saa myndigt og tydeligt paa sin Rundtur med Tegningslisten, at man kun havde eet at gøre: skrive sit Navn og det fastsatte Beløb uden videre Snak. Kun faa formastede sig til andet. Der opstilledes saa efter de nødvendige Møders Afholdelse nogle faa, stærktlysende Luxlamper (Petroleum, Glødenet, Kulsyrepatroner) langs Hovedgaden og en enkelt uden for denne, vistnok 6 ialt. Men Luxbelysningen fik kun en krank Skæbne. De alt for faa Lamper viste sig ganske utilstrækkelige til Byens Belysning, og da Elektricitetsværket kom i Gang, gik man gerne over til elektrisk Lys. Der havde vist heller ikke været Midler til at gennemføre Luxbelysningen i de lovede fem Aar. Nu bruges der ca. 35 Lamper paa 50 à 100 Lys Styrke; de aarlige Udgifter er ca. 800 Kr., og Kommunens Tilskud paa 200 Kr. Forøvrigt dækkes Udgifterne ved Tegning, fleraarigt bindende, blandt Byens Beboere, især Forretningsfolkene. Næsten samtidig med Gadebelysningen paabegyndtes Arbejdet for at faa Vandværk og Kloakvæsen.

Brande Vandværk toges der fat paa i 1908. Paa en Bakke Syd for Byen, nær ved Gaarden Petersborg findes der nogle Væld, der giver rigeligt, klart og særdeles godt Vand, og hvad der har væsentlig Betydning, de ligger saa højt, saa Vandet ved eget Tryk let kan naa op i den Højde, der kræves selv for Byens højeste treetages Huse. Ved disse Væld anlagdes en Beholder, hvorfra en Ledning af 3 Tommers Staalrør fører Vandet til Byen. I 1909, Vandværkets første Aar, var der 121 Hovedhaner og 41 Bihaner.

I 1914 og 15 skete der en betydelig Udvidelse af Vandværket. I et Engdrag ved Byens østlige Udkant foretoges nogle Boringer, hvorved man fik tre rigtvældende Kilder til Raadighed; af dem benyttedes de to, hvorfra Vandet efter Filtreringen pumpes op i Vandtaarnet af en Turbinepumpe, drevet af en Elektromotor. Vandtaarnet, som ligger højt, er desuden af en saa betydelig Højde, at Bunden paa den 3,2 m. høje Beholder ligger 16 m. over Jordoverfladen. Udvidelsen har kostet ca. 20000 Kr., medens Vandværkets oprindelige Anlægssum var ca. 12000. Vær-



ket anlagdes med Kommunegaranti, hvorved der er opnaaet bedre Laanevilkaar. Det oprindelige Anlæg ved Petersborg benyttes stadig saa meget som muligt; naar det er fornødent, træder det ny Anlæg automatisk i Virksomhed.

Kloaksystemet ejes og bestyres af Grundejerne, men med kommunalt og Amtstilskud. Det paabegyndtes i 1908—09, har 4 Afløb til Aaen (foruden Banens), og Ledninger etc. staar for Tiden i henved 6000 Kr.

Blandt samtlige Foretagender i Kommunen er der intet, i hvilke der bundet tilnærmelsesvis saa mange Penge som i Brande Elektricitetsværk, som forøvrigt her i Landet skal være det ældste af den Type Elektricitetsværker. Elektricitetsværkets Historie gaar tilbage til 1909. Et Par Konsortier havde da opkøbt flere Gaarde langs med Skernaalen, saaledes at de raadede over denne og de tilgrænsende Arealer paa en Strækning af over 1600 m i Luftlinie. Takket være navnlig daværende Kommunelæge Arends Dygtighed og aldrig hvilende Energi lykkedes trods mangfoldige Vanskeligheder at føre Sagen videre, saa der dannedes et Interessentselskab paa 140 Andele à 500 Kr., der dog højst skulde indbetales med 40 Kr. aarlig, medens samtlige Interessenter forøvrigt gensidigt kautionerede for alle Selskabets Laan og anden Gæld. Selskabet overtog de fornødne Arealer Eng og Skrænter og opnaaede derved Ret til 12 Fods Opstemning. Der anlagdes en Dæmning tværs over Aadalen, og paa Dæmningen byggedes et Maskinhus med to Turbinekamre, af hvilke det ene toges i Brug straks til en 40 Hestes Turbine, som skulde trække en Vekselstrømsdynamo. Et Par Hundrede Alen borte byggedes for Værkpasseren, af hvis Løn Brugsretten til Jordlodden udgjorde en Del. Fra Maskinhuset førtes Elektriciteten som højspændt, trefaset Vekselstrøm med en Spænding mellem Yderfaserne paa 2100 Volt. Ledningen løber dels til Flø og Dørslund, hvor den forsyner 5 Gaarde, dels til Brande, idet en Ledning til Gaardene Syd for Byen og til Langkjær skilles fra, denne Sidegren forsyner 15 Ejendomme. Paa disse Ledninger til Gaardene omsættes Strømmen til Lavspænding ved adskillige Smaatransformatorer. Hovedledningen derimod ender ved Byens Transformator-taarn, ca. 2500 m. fra Maskinhuset, og oversættes her til en Spænding af 208 Volt mellem Yderfaserne, 120 Volt mellem hver to Faser. Lamperne, som bruges,

skal derfor være for 120 Volts Spænding, men alle Motorer 3-fasede og til 208 Volts Spænding. Dette oprindelige Anlæg, som snart viste sig for lille, stod med Stikledninger etc. i hen imod 100,000 Kr., Langkjærslanlægget fraregnet, medens man oprindeligt efter flittigt Brug af teknisk Konsulent havde gjort sig Haab om et rentabelt og tilstrækkeligt stort Anlæg for 65000 Kr. Begge Haab var lige forfængelige. Rentabelt kunde Værket først blive, efter at Kraftanlæggets Ydeevne ved den sidste Udvidelse voksede fra 40 til 128 Hestes Kraft; der installeredes nemlig en 88 Hestes Turbine med Dynamo og Tilbehør. Hele Anlægget er til en vis Grad selvregulerende. Da Værket toges i



Brande Afholds- & Højskolehotel  
(N. Birkebæk).

Brug, var der i Byen 60—70 Forbrugere; nu er der over 200, deriblandt Gadebelysningselskabet og Statsbanerne, der har egen Transformator af 110 Volts Spænding. Det er kun ganske faa af Byens Ejendomme, som savner elektrisk Lys, og en Mængde af dens Haandværkere har Elektromotorer; Elektricitetsforbruget er nu paa ca. 12000 Kr. aarlig.

Sygehuset i Brande er privat. Som saadan grundlagdes det af Læge Arends med privat lokal Støtte og stod færdigt i 1911. Han drev det saa til 1914, da han forlod Byen; i 1915 købtes det af et Konsortium for 26000 Kr. Sygehuset, som er velindrettet, bl. a. naturligvis med Centralvarme, har Plads til ca. 12 Senge og benyttes i stadig, stigende Grad. Det har en fri og god Beliggenhed i Byens vestlige Udkant, Syd for Herningvejen, bygget,

som det er, inde i en lille Plantage, hvor der paa Skrænterne mod Syd er udhugget lune Gange og anlagt en Have lige ned til Aaen. Sygehusets Areal er stort, ikke mindre end  $5\frac{1}{3}$  Td. Land. Foruden ved Amts- og Kommune-tilskud drives det for private Bidrag fra en Del af Kommunens Beboere; men det var at haabe, at det kunde blive Amtssygehus. Det synes at have i mange Henseender gode Betingelser, ikke mindst naar Brande bliver Skæringspunktet for to Jernbanelinier gennem Amtets vestlige og nordlige Dele.

Til Brande Bank, som 1. Januar 1913 begyndte sin Virksomhed, udgik Initiativet fra Folketingsmand N. Chr. Jensen og flere andre. Den aabnede sin Virksomhed med en Aktiekapital paa 50,000 Kr., Bankraadsformand blev Folketingsmanden, og dens første Direktører L. P. Laursen og Sagfører Theilade. Denne sidste voldte Banken megen Skade, da han snart efter forsvandt, medtagende Fonds til en Værdi af 12000 Kr., og Bankraadet vidste ikke bedre end at afholde Generalforsamling og der foreslaa at overgaa som en Filial af en anden Bank. Generalforsamlingens Optræden var paaskønnelsesværdig fast, den besluttede, at Banken skulde fortsættes, og understregede Villien hertil ved at vedtage en Udvidelse af Aktiekapitalen fra 50—75 Tusinde. Kort efter indgik Tage Grønbech i Direktionen. Banken har nu afsluttet tre Regnskabsaar, i det første udgjorde Totalomsætningen 5,966,942 Kr. i det sidste 11,410,897 Kr. Indlaanskontoen er samtidig vokset fra 62,330 Kr. til 301,338 Kr., og Banken udbetalte sidste Aar 5 % til Aktionærerne.

I Aaret 1912 begyndte Chr. Pilgaard Udgivelsen af et lille lokalt Ugeblad „Brandeposten“, der senere ogsaa udsendtes gratis til Thyregod og en Del andre Sogne. Bladet bestaar stadig som Avertissementsblad, men udsendes nu saa at sige kun i de to nævnte Sogne.

Der er i Sognet fire politiske Foreninger, som har Medlemmer i Brande By: Socialdemokratisk Forening, den radikale Forening, Venstrevælgerforeningen og Venstres Ungdom. Den første af disse har sammen med 4 faglige Foreninger dannet en Fællesorganisation, hvis Foreninger tilsammen har et Medlemstal paa over 300.

Skolevæsenet i Brande By er dels kommunalt, dels privat. Til den kommunale Skole er for Tiden knyttet 3

Lærerinder og 2 Lærere. Der er 4 Skolestuer, Eleverne er delt i 7 Klasseser, men det første med 2 Paralleklasser. Elevantallet er ca. 230. Skolen har Børnebogsamling. Dens Bygninger, beliggende ved Herningvej, er opførte efter Tegning af Arkitekt Gundelach Petersen, og i fuldført Stand skulde der have været 6 Skolestuer; i 1911—12 opførtes dog kun de 4, alle beliggende i Stuetagen. Nu paatænkes en Udvidelse efter Tegning af Arkitekt Monrad; foreløbig udvides med to Skolestuer, men naar Bygningen fuldføres, vil der blive 10. Samtidig med de to Skolestuer agter Sogneraadet at lade opføre Gymnastiksal med Pedelbolig. En Privatskole, der ejes og drives af en Forening og med Lokaler i de gamle Skolebygninger, har ca. 40 Elever. Den



Brande Skole.

bestaar af 3 Mellemskoleklasser og en Forberedelsesklasse. Efter Ferien forøges den med en fjerde Mellemskoleklasse. Den har Bestyrer, 2 Lærerinder og en Lærer.

En Læsestue er ved Provst Nielsens Velvillie indrettet i Præstegaarden.

Efter Skolens Opførelse i 1912 er der umiddelbart Øst for denne bygget en hel lille Gade (Dalgasvej) af mindre Beboelseshuse af et letkendeligt, afvekslende Ydre og et efter Beboernes Sigende særdeles praktisk Indre; de skyldes alle Murermester K. A. Larsen, den Mand, der har bygget mest i Brande i de sidste Aar, den samme som har købt den førømtalte Grund af Haandværkerforeningen. Ogsaa af andre er der bygget meget i de senere Aar, men paa ingen Maade for meget. De fleste ny Bygninger langs „Storegade“ er to- eller treetages og med Butikker, lige-

ledes adskillige andre Nybygninger nær Torvet eller Stationen, som Regel er de med Butikslokaler, saaledes at Byen er ved at faa sit „Strøg“ med Butikker velindrettede og af betydelig Lejeværdi og bekvemme, store Beboelseslejligheder, og som Følge af alt dette med ret høje Grundpriser. Hvor betydelige Værdier, der findes i Byens Bygninger og Grunde, ses af, at medens Kommunens samlede Ejendomme i 1915 var sat til en Værdi af 3,531:011 Kr., var Værdiansættelsen for Byen 1,396,120 Kr.

Som man ser, betaler Brande By næsten  $\frac{2}{5}$  af den Ejendomsskyld, der udredes i Kommunen. Dersom man regner, at Byen deltager i de kommunale Udgifter efter et lignende Forhold, vil man forstaa, det drejer sig om et anseligt Beløb, idet Kommunens samlede Udgifter for 1916—17 ventes at udgøre ca. 75000 Kr. Den Mand, paa hvem Administrationen af disse Midler mest beror, er Købmand Møller, Byens femte Sogneraadformand. Den første, Sperling, er nævnet, de tre andre var Fabrikant J. Mortensen, Skræder Rasmussen, Købmand Ch. Jørgensen.



Brande Posthus.

Endnu et Omraade maa nævnes, hvor Væksten har været bemærkelsesværdig: Postvæsenet. I 1877 ansattes den første Landpost i Brande Sogn. Nu udgaar fra Posthuset ikke mindre en 12 Landposter, Byen faar Post udbragt to Gange daglig og har særlig Pakkepost. Desuden er Thyregod Brevsamlingssted med 6 Landposter henlagt under det. Det skyldes Ønsker fra det lokale Postvæsen, at Brande Gader nu er forsynet med Gadenavne: Vejleveje,

Storegade med Torvet, Herningvej, Dalgasvej, Brandlundvej, Østre Alle, Grampvej, Anadvej, Stationsvej, Jernbanegade, Gl. Dirslundvej, Blichersallé o. fl. Torvet er en Del af den gamle Markedsplads; den ny findes Nord for Jernbanen, Øst for Byen, men fra flere Sider arbejder man paa at faa den flyttet. Stationen (og Posthuset) ligger i Byens nordlige Udkant, Stationspladsen er særdeles stor, da der med Tiden vil blive Krydsningsstation for Vejle-Herning og Funder-Brammingebanen og i Forbindelse hermed forestaar en væsentlig Udvidelse af det nuværende Lokomotivremiseanlæg. En Del til Jernbanen knyttet Personale er allerede bosat i Brande, endnu langt flere vil dog efter al Sandsynlighed blive det. Byen i det hele i de sidste Aar er præget af den stærke Tillytning, men ogsaa en betydelig, om end langt mindre Fraflytning har været mærkbar. Denne stærke Uro i Befolkningen, den stadige Strøm af „nye Ansigter“ har ladet Brande synes større, end den i Virkeligheden er. Men samtidig har den understreget, at Byen mere end nogensinde staar foran det ny. Maatte den i denne ny Tid, som nu er ved sin Begyndelse, gaa frem lige saa stærkt og lige saa støt, som Egnen i det forløbne Hundredaar.

Fra mange Sider har jeg til nærværende Fremstilling modtaget Oplysninger, for hvilke jeg skylder Tak. En særlig Tak maa jeg rette til Købmand Møller senior og Lise Laursen for deres Oplysninger om det gamle Brande.

## KENDTE NAVNE OG DATOER.

---



N. J. Møller  
fhv. Købmand.



L. P. Laursen  
Bankdirektør.



Hans Christensen †  
Møllecjer.

*Nis Jessen Møller*, fhv. Købmand, f. 1839 i Haderslev, lærte Handelen hos Jørgen Dahl i Haderslev, var derefter i 9 Aar hos H. I. H. Wolffs i Haderslev og overtog 1869 C. W. Sperlings Forretning i Brande, 25 Aar senere optoges Sønnen N. J. Møller i Firmaet, og fortsattes derefter under Firmanavn: N. J. Møller & Søn. Saadanne Firmaer, der gennem Slægtled hører til Byens Ledende, præger og gavner sin By og giver denne Anseelse.

*N. J. Møller*, Købmand, f. 1872 i Brande, uddannet hos Wilh. Bay, Kolding, derefter Kursus i Odense, indtraadt i Faderens Forretning som Compagnon i 1894, og 10 Aar senere overtog Firmaet for egen Regning. Firmaet er grundlagt af afdøde C. W. Sperling og har nu i ca. 50 Aar været i Slægten Møllers Eje, er Byens & Oplandets største Forretning i Kolonial, Korn, Foderstoffer, Isenkram, Støbegods & Trælast, og Købmand Møller nyder i rigt Maal sine Medborgers Tillid, som bl. a. fremgaar af, at Møller er Formand for Sogneraadet, Medlem af Skolekommissionen og Medlem af Bankraadet for Brande Bank.

*L. P. Laursen*, Bankdirektør, f. 1863 i Lønåa, Thyregod. Formand for Brande Sogns Brandkasse 1896- 1904,



Chr. H. Christensen  
Møllejejer.



K. A. Larsen  
Murermester.



P. Madsen  
Snedkermester.

Formand for Brande Andelsmejeri 1898—1909, Sognefoged 1900—11, Bestyrelsesmedlem i „Jysk Land-Hypothekforening“ siden 1906, i „Hedebruget“ siden dets Oprettelse, i Dansk Andels-Cementfabrik, i Den danske Andelsbank og Direktør i Brande siden 1913.

*Kr. H. Kristensen*, Møllejejer, overtog Møllen efter sin Fader, driver samtidig en stor Korn- & Foderstofforretning. Kristensen er Medlem af Sogneraadet og Skyldraadet.

*K. A. Larsen*, Murermester, f. 1877 i Sønderød, gennem ca. 20 Aar uddannet i sit Fag i Tyskland, Schweiz og Frankrig. Murermester Larsen har i flere Aar været med til at sætte sit Præg paa Brande, sikkert den Bygmester, der har opført de fleste Bygninger paa Pladsen, hele Dalgasgade skylder Larsen sin Tilblivelse. En dygtig, energisk Mand, som er velset overalt.

*P. Madsen*, Snedker og Tømrermester, f. 1871 i S. Felding, begyndte sin Forretning i Brande i 1904 og har i de forløbne Aar oparbejdet en meget stor Forretning, mange store Bygninger i Byen er opført af P. Madsen, bl. a. „Ankerhus“, hvor hans bekendte Møbelforretning har sine Lokaler. En dygtig Mand, der fra smaa Forhold har arbejdet sig frem.

*N. Chr. Kjeldsen Pedersen*, Murermester, f. 1881 i Brande, lærte Faget hos sin Fader, Murermester M. Pedersen, Brande, boede nogle Aar i Kibæk. Pedersen har i Brande skabt sig en betydelig Virksomhed i Byggefaget, og er en dygtig og støt Haandværksmester.

*N. Birkebæh*, Hotelejer, f. 1871, oprindelig Landmand, overtog Højskolehjemmet i 1906, 3 Aar senere købtes



Ejendommen, som han opbyggede i 1910 i dens nuværende Skikkelse, Hotellet er under Birkebæks dygtige Ledelse arbejdet godt op og søges nu af mange Tilrejsende, som gæster Brande, og som ønsker at bo under stille og rolige Forhold.



N. Birkebæk  
Hotelejer.

*A. Frederiksen*, Sagfører, f. 1887 i Vejle, exam. jur. (1. Karakter) i 1911, Forretning startet 1915.

*L. V. Monrad*, Arkitekt, f. 1882 i Lem Præstegaard, 1894 Birkerød Latinskole, 1898 i Tømrerlære og besøgt Teknisk Skole i København, Svendebrev og Afslutning paa Teknisk Skole 1902, Tegner hos Arkitekt Tvede, Københ., og F. C. C. Hansen, Sorø til 1906, fra 1906 selvstændig Virksomhed i Brande. Formand for Sundhedskommissionen, Menighedsraadet, Teknisk Skole, Bestyrelsesmedlem af Haandværkerforeningen, Læseforeningen, har bygget forskellige Præstegaarde og Skoler samt Forretningsbygninger i By og paa Landet. Synsmand for Nørvang-Tørrild Herreders vestre Provsti.



A. Frederiksen  
Sagfører.



L. Monrad  
Arkitekt.



N. Chr. K. Pedersen  
Murermester.

*Viggo Nielsen*, Tømmerhandler, f. 1889 i Tarm, uddannet hos A. S. L. Bøtkers Tømmerhandel, Esbjerg, har paa faa Aar oparbejdet en stor Forretning, som er i stadig Fremgang.

*M. Balle*, Handelsgartner, f. i S. Omme 1884, uddannet i Holstebro og i Odense hos det landskendte Firma: Chr. Olsen, tillige ved Rejser i Udlandet, særlig Tyskland og Schweiz, for at dygtiggøre sig i sit Fag, begyndte Forretning i Brande 1913 og driver nu et ret omfattende Gartneri med Drivhuskulturer, Planteskole og Køkkenurter, hvoraf en stor Del sælges til alle Egne af Landet og en Del til Norge. En fremadstræbende ung Mand, som fuldtud er fulgt med sit Fags Udvikling.



Emil Schmidt  
Manufakturhandler.



M. Madsen  
Manufakturhandler.



Laur. Rahn  
Forretningsbestyrer.

*Emil Schmidt*, Manufakturhandler, f. 1890 i Skelskør, uddannet hos Dansk Fabriks-Udsalg i Skelskør, frekventeret Handelsskole & Dekorationskursus, etabl. i Brande 1913 efterat have faaet Fuldmyndigheds Bevilling, og har nu en af Byens pæneste Forretninger i Branchen.

*M. Madsen*, Manufakturhandler, f. i Elsborg ved Rødkjærbro, uddannet hos S. Bitsch, Christianshavn, driver en af Brandes største Forretninger i Manufaktur & Tricotage og er i Bestyrelsen for flere religiøse Foreninger.

*Laur. Rahn*, Forretningsfører, f. 1884 i Brande, lært hos S. Andersen, Ølgod, derefter Lindbjerg Mølle og siden 1908 Bestyrer af Brande Brugsforening, hvis Omsætning under Rahns Ledelse er næsten 3 Gange fordoblet.

# Tage Klint & Svend Weitemeyer

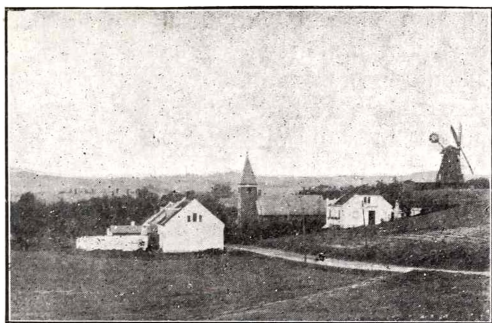
Landinspektører . Herning

A. MALTE NIELSEN.

... GIVE BY ...







CIRKA  $3\frac{1}{2}$  Mil nordvest for Vejle ligger Landsbyen og Stationsbyen Give. Ingen af Amtets Landeveje er ført om den: ca.  $1\frac{1}{2}$  Fjerdingsvej Nord for den løber Vejle-Herning-Holstebro Vejen og ca. 1 Mil Syd for denne Vejle-Ringkøbing Vejen. Et Sagn vil vide, at da det i sin Tid ved Anlægget af den første af de nævnte Landeveje paa-tænkte at føre den over Give, var der en forsigtig Sogne-raadsformand i Give, — eller var det i Sogneforstander-skabets Tid? —, der foreslog at frabede sig den Gunst, fordi naar Landevejen kom igennem Byen, vilde man ogsaa faa alle Landevejens farende Svende, „Bosserne“, der-igennem. Det være nu som det vil med dette Sagn, Landevejen er lagt udenom Byen og først i en forholdsvis sen Tid, efter at Byen var bleven Endepunkt for Vejle-Give Banen og derfor et ret trafikeret Midtpunkt for Omegnen, førtes der fra Hjortshalle Kro, ved Vejle-Herning Landevej — Stedet for den for de danske Vaaben heldige Ryt-terfægtning d. 30. Marts 1864, til Minde om hvilken der nu er rejst en Sten, lige ved Landevejen i den til Kroen hørende Plantage — en Amtsvej indtil Stationen i Stedet for den tidligere Sognevej. For Tiden er der Planer oppe om at føre denne Amtsvej videre gennem den vestlige Del af Sognet og derved skabe en Forbindelse mellem de to ovenfor nævnte Landeveje. Som Byen ligger der oprinde- lig i Læ for „Bosserne“, — nu kan de ogsaa finde den ad Sognevejene — saaledes ligger den ogsaa fra Naturens Haand skærmet af Bakker i Vest og Nord; der har dens

oprindelige Beboere puttet sig for den haarde Norden- og Vestenvind, som har haft frit Spil, efter at de Skove, hvorom en overordentlig stor Række Stednavne i Sognet bærer Vidnesbyrd endnu, er forsvundne, og senere Tidens Beboere har øget Dækningen ved at anlægge den 210 Tdr. Land store Plantage Nordvest for Byen, og i de sidste Aar er Plantningen fortsat ogsaa paa Bakkerne langs begge Siderne af Hjortsballevejen; om faa Aar vil Byen ligge kranset af Gran- og Fyrreplantning, hvortil slutter sig den smukke lille Bøgeskov ved Donneruplund, ca. 1 Fjerdingvej Øst for Byen; om denne Bøgelund beretter allerede et gammelt Vidne, der tilføjes, at den er meget værd, (sjældent), i disse Egne. Lunt og smukt ligger Give, kun rigtig aaben mod Syd, og naar man fra Bakken ved Bregnhoved (— hoved vil her og i flere af Stednavnene sige Skovshoved; et Fremspring af Skov) Vest for Byen ses ud over den, gør den med sin anselige hvide Kirke og sine mange Tage et venligt og tiltalende Indtryk. Byen er en Stationsby men hvis man derved tænker paa Rækker af ensartede kedelige Huse, saa passer dette ikke paa Give, hvor der til snart hvert nok saa lille Hus er knyttet en Have med Træer og Grønt. Byen er en Stationsby; den skylder sin hurtige Vækst den Omstændighed, at Privatbanen fra Vejle i 1894 førtes ud i den jernbanefattige Egn for at standse i Give, indtil den i 1914 forenedes med den imidlertid byggede Statsbane Give-Herning, og fra 1. Januar det nævnte Aar gik over til Statsdrift; derved var Diagonalbanen gennem Jylland (Vejle-Herning-Holstebro) bleven en Virkelighed. Men er Byen som Flække end af forholdsvis sen Oprindelse — før Banens Anlæg bestod den kun af 7—8 Gaarde og en lille Snes Huse — saa er den dog som Landsby gammel. Derom vidner bl. a. dens Kirke. Den hører formentlig til de i den store Kirkebygnings Tid — Valdemarstiden — opførte jydsk Kirker og er indviet til St. Nicolaus (Niels); den er oprindeligt opført af Kildekalk (Kalkstof), og naar man inde i Kirken paa Stedet for den oprindelige Vestmur ser frem mod Koret, faar man Indtryk af et smukt harmonisk Kirkerum; senere er der bygget først et Taarn til, og da Kirken i 1905 gennemgik en Hovedrestauration, blev det gamle Taarn, der var brøstfældig nedrevet og et nyt smukt og højere Taarn med kønne Trappegavle opført Vest for det gamle, hvorved

Skibets Længde, der nu er bleven forøget til det dobbelte af den oprindelige Kirkes; Forholdet mellem dens Dimension er nu alt andet end harmonisk, da Skibet er blevet langt og smalt, men det er alligevel et smukt og hyggeligt Kirkerum, der er ialt ca. 400 Siddepladser. Kirken er i romansk Stil med smukke rundbuede Vinduer og mørkt Bjælkeloft. Paa Korets Østmur er afdækket nogle gamle Kalkmalerier, der har kulturhistorisk Interesse ved at pege tilbage til angelsachsiske Forbilleder, ikke som de fleste af Kalkmalerierne i vore gamle Kirker til tyske Forbilleder. Der er fra Nationalmuseets Side gjort et stort Arbejde for at bevare de nu atter fremdragne Malerier, et Arbejde, der vanskeliggøres ved Murens Fugtighed. Af andre Antikviteter i



Hovedgaden i Give.

Kirken kan nævnes den smukke Prædikestol i Barokstil, hvis udskårne Inskription viser Aaret 1624, den er bl. a. prydet med Familierne Lunow og Krises Vaabenskjolde. Det ældste daterede Træværk i Kirken er et Stykke af den gamle Herskabsstol, der i Gennemskæring bærer Inskriptionen „I H S 1580“. Paa Altret staar et Par dejlige svære Malmstager, bærende Indskriften L. E. S. S. (Laurids Ebbesen og Sophie Staverskov til Donneruplund) 1641.

Give Sogn har indtil 1907 været Anneks sogn -- til 1866 Anneks til Ø. Nykirke Sogn og derefter til Ringive — og har altsaa ikke haft nogen Præstegaard, kun en Anneksgaard, den nuværende Givegaard, og det skyldes formodentlig denne Omstændighed, at Kirken har faaet Lov at have sine smukke Alterstager og den fra samme Tid stam-



mende Sølvkalk, skænket af det samme Ægtepar, i Fred for tidligere Tidens „Landevejsbosse“, Svenskere, Polakker, og Brandenborgere i det 17. Aarhundredes Krigstider; Sognepræsten for Øster Nykirke og Give Menigheder Jens Berntsen Falenkamp blev saaledes jaget fra Hus og Hjem af Svenskerne, og senere dræbt af Brandenborgere hos sin



Parti fra Givé.

Svoger Sognepræst Jens Pedersen i Hundslund Sogn. Fra den samme Tid stammer ogsaa den smukke Malmklokke med Inskriptionen: AUS DEM FEUER BIN ICH GEFLOSSEN FELIX FUCHS HAT MICH GEGOSEN ANNO 1637. Saa det kan se ud som Kirken i de Tider ved forstaaende Kirkeejeres Omsorg har oplevet en Fornylsestid. Endnu en Mærkelighed findes i Kirken: en „Ligsten“ af Træ, en saakaldt Ligramme af Eg, der oprindeligt har haft sin Plads i Skibets Gulv, men siden Restaurationen i 1905 er indmuret i Taarnets Nordmur. Inskriptionen fortæller, at den er lagt over en ung Kone, Birgitte Nielsdatter, der døde paa Donneruplund 38 Aar gl. 1748, i den inderste Side af Rammen er udskaaret følgende lille Vers:

DI TØRE BEN I DETE MULD  
SKAL GUD MED ÆRE PRYDE,  
SKAL DOG OPSTAA SAA FRYDEFULD  
OG EVIG GLEDE NYDE.

I Koret lige indenfor Korbuen har den gamle smukke Granitfont sin Plads, og ogsaa Orgelpulpituret, der tidligere har været anbragt paa Skibets Nordvæg, er af gam-

mel Oprindelse; idet det bærer Aarstallet 1623. Paa Kirkegaarden er der paa den den 28. Februar 1864 ved Højen mellem Vejle og Kolding faldne, i Give Sogn barnefødt og her paa Kirkegaarden jordede Dragon Niels Kjeldsens Grav i Aaret 1912, rejst et smukt Mindesmærke, tilvejebragt ved Bidrag fra hele Landet. Paa den mægtige Sten, der foroven ender i en stiliseret Dragonhjælm, er ristet følgende af Forfatter P. A. Rosenberg forfattede Linjer:

I Kamp mod Overmagt du gav dit Blod  
 For Danmark, bramfrit, men med Hjærtets Gløden  
 Tal til os fra din Grav om ærligt Mod,  
 Fædrelandssind og Trofasthed til Døden.



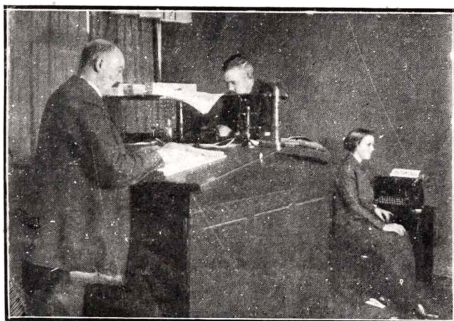
H. A. Appels Kolonial- & Isenkramforretning.

I Kirkegaardsdigets sydvestlige Hjørne springer en lille Kilde, der i gamle Dage skal have været betydelig vandrigere, og da blev anset for en hellig Kilde, den ejede Lægedomskraft; nu er den ledet ind i en nærliggende Have; men hvem ved, om vi ikke her staar ved Begyndelsen til de senere Give Markeder; i Fortiden gav jo saadanne hellige Kilder ofte Anledning til Kildemarkeder, idet man nyttede Anledningen naar mange Mennesker samlede, til at slaa en Handel af.

Hvorom alting er, Give skylder vel nok Banen sin nuværende Størrelse og Folkemængde, men paa den anden Side var det ikke det blinde Tilfælde, der gjorde Give til Privatbanens Endepunkt. Byen var nemlig ved sin Beliggenhed Midtpunkt i den vestlige Del af den store Nørvang-

Tørrild Herreders Jurisdiktion, vistnok Landets største Landretskreds, som naar lige fra Vejle til Skellene mellem Vejle Amt paa den ene og Ringkøbing og gl. Skanderborg Amter paa den anden Side, og Give blev derfor i flere Henseender Samlingspunktet for Omegnen. Den blev det med Hensyn til Handelsomsætningen. Give Markederne var stærkt besøgte og endnu drager de 7 aarlige Markeder i Byen Handelsfolk til sig langvejsfra. Og den blev det i politisk Henseende, idet den, indtil den i 1915 vedtagne, endnu ikke i Kraft traadte Valglov, indførte Kommuneafstemning, var Valgsted for Vejle Amts IV Folketingsvalgkreds, der netop omfattede den vestlige Del af Nørvang og Tørrild Herreder. Og Byen blev Midtpunkt ogsaa i Henseende til Retsplejen, idet siden Begyndelsen af 1880'erne holdtes og holder en Tingdag i Give 2 Gange om Maaneden. Og efter Banens Aabning blev Byen ogsaa i andre Henseender det naturlige Midtpunkt. Det allerede tidligere oprettede Lægedistrikt med Lægebolig i Ris i Givskud Sogn og Apoteket i Givskud By flyttedes efter Banens Anlæg, da Amtsraadet vedtog Oprettelsen af et Sygehus og Epidemihospital i Give, her vil Byen som naturligt hørende sammen med Sygehuset, ved hvilket Distriktslægen ansattes som Sygehuslæge, indtil nu ved den nye Ordning af Embedslægevæsenet (1915). Distriktslægeembedet nedlagdes, da det jo var Principet i den nye Ordning, at hver Retskreds kun skulde have een Embedslæge. Det synes dog at have været nok saa naturligt at have delt den store Retskreds, hvad forøvrigt aabenbart har været Tanken, idet de sidste to Herredsfogder er beskikkede med Forbehold af en eventuel Deling af Jurisdiktionen; som Forholdene nu er, kan man i Retskredsens Yderpunkter komme til at foretage en Rejse paa ca. 50 km. for at give Møde i Retten i Vejle. Endelig kan det anføres, at i de senere Aar har man faaet Sessionen for det i Give og omliggende Sogne hjemmehørende værnepligtige Mandskab henlagt til Give, hvorved de unge spares for Rejsen til Vejle, og derved Sessionsdagens Fristelser for dem væsentlig formindskes. Som alt tidligere antydet er det Aaret 1894, da Vejle-Give Banen aabnedes for Driften, der sætter det store Skel i Byens Historie. Ikke blot bliver Byen for Omegnen i den Gang jærnbanefattige Vejle Vesteregner — 5 Mil til Herning, som næst det 3½ Mil fjærne Vejle var

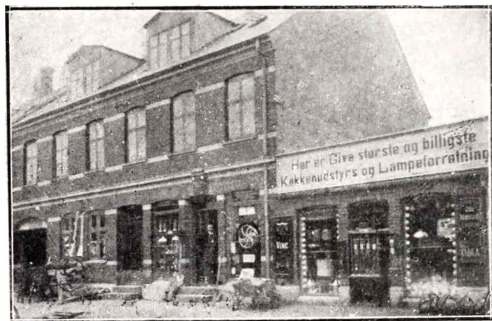
den nærmeste Jærnbanestation — Midtpunktet for baade Person- og Fragttrafikken, og den sidste var vel den overvejende, for en Befolkning, der overhovedet ikke rejste meget, og i Tilfælde af en nødvendig Rejse, naar det ikke gik ud over en 5—6 Mil, foretrak sit hjemlige Køretøj, hvorved man selv blev Herre over sin Tid. Men ogsaa Byens eget Præg forandredes som Følge deraf. Før det første øgedes naturligvis Folketallet i Byen hurtigt: 1901: 530 Indb., 1906: 612, 1911: 854, 1916: 1058. Men Byen skiftede naturligvis tillige Præg. Før Banens Anlæg var det en udpræget Bondeby med sin Kro for Vejfarende, lige over for den nuværende Krobygning staar endnu den gamle Kro med sin lange Stuelænge, prydet med et Par gamle Sandstensfigurer, der almindelig gaar for at forestille



Appel & Nygaards Kontor.

Adam og Eva, men som ved nærmere Eftersyn viser sig at være en Merkur og en Venus, den sidste med et noget vanskabt Hjærte i sin Haand, der formodentlig ved en vis Lighed med et Æble har givet Aarsag til Forvekslingen mellem de gamle hedenske Guder og Biblens første Menneskepar. Desuden fandtes 1 eller 2 smaa Købmandsforretninger, i høj Grad blandede Forretninger, der maatte føre alle mulige Nødvendighedsartikler, saavel Manufaktur- som Kolonial- og Isenkramvarer, men naturligvis heller ikke indlade sig paa en altfor vidtdreven Specialisering. Naar Markederne kaldte mange Mennesker sammen fra Oplandet, eller Folketingsvalgene trommede Vælgerhæren til Mønstring, blev faktisk hvert Hus og Gaard forvandet til

Beværtning, hvor det fornødne Lidkøb kunde nydes, og Vælgerhumøret sættes op. Men dette Præg forsvandt og efterhaanden blev Byen en virkelig By, der paa den ene Side var nødvendig for »Landbefolkningen«, men paa den anden Side kom i et vist Modsætningsforhold til »Landet«; det var Handel og Haandværk, der dominerede, og Interesseforskellen kunde nok gøre sig gældende, naar Tælen blev om Repræsentationen i Sogneraadet. Dog selv om disse Modsætninger til Tider kan gøre sig gældende, saa viser det sig dog bedst under de smaa Forhold, at By og Land ikke kan undvære hinanden. Nu findes der i Byen 5 alm. Købmandsforretninger foruden Specialforretninger i Kaffe, Tobak, Smør og Viktualie, samt en Brugsforening, dertil en stor Trælastforretning, Isenkramhandel, 2—3 Manufakturhandlere, 2 Urmagere, 2 Bagere, 2 Slagtere, 3—4 Smede, 3 Malere, 4 Skræddere, 3 Skomagere, 3 Murer-mestre og ikke mindre end 6 Snedkere og Tømrere m. m.; til Byens Forskønnelse og Renholdelse virker 2 Barberer og 2 Sæbehuse. Dertil kommer flere Vognmænd, 2 Cykle-handlere, 2 Fotografer, Handelsgartneri, Boghandel o. s. v.



H. P. Møllers Kolonial- & Isenkramforretning.

Et ejendommeligt Vidnesbyrd om Omsætning findes deri, at ikke mindre end 2 til Tider 3 Ejendomsæglere øver Virksomhed ud fra Give. Et Udtryk for Udviklingen haves ogsaa deri, at medens det for blot saa kort siden som ved Aarhundredets Begyndelse ikke var ualmindeligt at møde Studeforspand paa Give Bys Gader, har nu ikke blot Byens 2 Læger deres private Automobiler, hvormed de besørger

deres Praksis, men selvfølgelig staar der ogsaa i Give Automobiles til Udleje. Endnu et Vidnesbyrd om Udviklingen herude haves paa Skolevæsenets Omraade. Endnu i 1907 levede som pensionerede Lærere 2 Mænd, D'hr. L. Madsen og A. Andersen, nu er de begge døde, Madsen blev i 1907 ved et Ulykkestilfælde dræbt af et løbsk Køretøj, medens Andersen døde i 1916 i den høje Alder af 86 Aar; disse to Mænd bestred paa samme Tid Undervisningen i hele Give Sogn, idet de hver havde 2 Skoler at



Give Partivareforretning  
(M. Kristoffersen.)

undervise i, medens Sognet nu har 6 Skoler med ialt 11 Lærerkrafter, af disse Skoler er naturligvis Give Skole langt den største. Den flyttede i Aaret 1901 fra den gamle Skole, der ligger Nord for Kirken, og som nu ejes af Kirkens Ringer, op i sin nyopførte med 3 Klasseværelser forsynede Skolebygning samtidig med, at der oprettedes et nyt Andenlærerembede, saa at den omfattede 5 Klasser med Første- og Andenlærer samt Forskolelærerinde. Men allerede i Aaret 1912 maatte der opføres en betydelig Tilbygning med 2 nye store Klasselokaler og Bolig for Førstelæreren, medens Lærerstaben øgedes med endnu en Lærer, og 2 nye Klasser oprettedes. Men dette var endnu ikke tilstrækkeligt; i 1916 er der yderligere ansat en Lærerinde ved Give Skole, saa Lærerpersonalet bestaar af 3 Lærere og 2 Lærerinder, der undervises i 9 Klasser; Børneantallet var d. 31. Decbr. 1915 ialt 217.

Dette Træk, som vi har mødt ved Kirke og Skole, Nødvendigheden af Udvidelse, mere Plads, spores naturlig-

vis paa adskillige Omraader. Især er det iøjnefaldende ved Jærnbanestationen og Amtssygehuset. Jærnbanestationen blev, da Linjen Give-Brande-Herning aabnedes for Statsdrift 1 Januar 1914 for lille, og den er nu efterhaanden bleven stærkt udvidet. Men mærkeligt var det, at Statsbanerne samtidig satte den ned i Holdepladsernes Klasse, uagtet den har betydeligere Indtægter, baade hvad Person- og Fragttrafik angaar, end mange andre Stationer.

Hvad Amtssygehuset angaar, da byggedes det i Aaret 1894 vel nærmest til Foretagelse af Operationer og især som Epidemihospital. Det omfattede en enkelt enetages Bygning, hvoraf kun 2—3 Senge Stuer var indrettede til det egentlige Sygehus, medens Epidemihospitalet dispo-



Sanatoriet.

nerede over Størstedelen af Bygningen (16 Senge), og Økonomlejligheden og Personalets Værelser fandtes i en Tilbygning. Hertil føjedes saa i 1908 et Tuberkulosehospital med 16 Senge og de fornødne Liggehaller, og endelig er i 1915 opført en Barak med 10 Senge til Epidemihospital, medens samtidig hele den gamle Sygehusbygning ombyggedes, udvidedes og moderniseredes, saa Resultatet er blevet et smukt moderne Sygehus med 23 Senge, en smuk og praktisk indrettet Operationsstue og en isoleret Afdeling for Sindssyge (3 Værelser à 1 Seng), ligesom der er indrettet koldt og varmt Vands Indlæg, elektrisk Drift af Vaske-riet, nyt Desinfektionslokale, rummeligt Lighus o. s. v. Alt i alt stod den sidst foretagne Ombygning og Nyindretning Amtet i en Sum af op imod 40000 Kr. Her kan det maa-

ske være rigtigt at nævne, at samtidig med denne rent ydre Udvikling af Sygehuset gik en endnu betydningsfuldere, idet Befolkningen, der jo alle Vegne tidligere havde haft langt til Læge og Sygehus, endnu da den sidste Distriktslæge Kr. Bagger, der nu i 1916 er frallyttet Egnen efter en 27 aarig slidsom og opofrende Virksomhed herude tiltraadte sin Gerning, var han ene Læge i Miles Omkreds, stod med en vis Fordom navnlig mod Sygehuset men da ogsaa mod Lægen, i hvis Sted man foretrak kloge Koner og Mænd, nu har lært at skønne baade paa Lægen og Sygehuset, saa at de 2 Læger i Give til Tider kan have deres Moje med at varetage deres Praksis, og Sygehuset nu som oftest er fuldt belagt. Hertil har sikkert især den ovennævnte fhv. Distriktslæge Bagger „æ gammel Dovter“ eller „Bagger“ slet og ret, bidraget overordentlig ved sin sjældne Omhu og Deltagelse i sine Patienters Vel og Ve, navnlig da overfor Smaakaarsfolk og Børn; hans Minde vil leve længe herude, den Hædersmand han var.

Det naturlige Supplement til Sygehuset har naturligvis Apoteket været, oprindeligt var det beliggende i Givskud, ca. 1 Mil fra Give, hvor Bygningen ved dets Flytning til Give købtes til Præstebolig; at det ogsaa betyder meget for Omegnen ses bedst deraf, at de nærmeste Apotheker findes i Grindsted, Uldum og Vejle; fra Efteraaret 1916 er der dog oprettet et Apothek i Brande.

At Give ogsaa har sin Distriktsjordemoder er selvfølgelig; gamle Mennesker kan endnu fortælle om de Tider, da man undertiden maatte den lange Vej til Vejle efter Læge eller Jordemoder.

Ogsaa Distriktsdyrlæge bor i Give.

To af de Goder, der ved Grundloven blev skænket det danske Folk var Trosfrihed og Foreningsret. I Give, hvor der forøvrigt i et lille Anlæg findes gemt en Buste af Frederik VII »Grundlovens Giver fører til Frihed«, staar som Vidnesbyrd om Trosfrihedens Betydning den lille kønne »Emauskirke«, Methodistmenighedens Kirkehus. Den er bygget i 1894 og staar tillige som et Vidnesbyrd om Folkekirkens Synder, idet Methodistmenigheden dannedes herinde, Kirkebygningen kom først langt senere i en død og kold Tid som et Hjemsted for Sjæle, der ikke havde nok i den Forkyndelse, der da lød i de gamle Sognekirker. Menigheden er spredt især over Thyregod,



Vester, Ø. Nykirke og Give Sogne, og den tidligere ret uanselige Kirke prydedes i Aaret 1912 med et smukt Taarn, hvorfra nu en køn lille Klokke blander sine Toner med den gamle Kirkeklokkes dybe Malmrøst. Kønt er det at høre, naar de to Klokker indbyder til Gudstjeneste, og saa vide, at det er dog den samme Herre, de vil bære Vidne om, selv om ogsaa Røsterne er forskellige, og snævert-synede Mennesker opfatter dem som Konkurrenter.

Foreningsretten og Forsamlingsfriheden har sit Udtryk i 3 Huse, hvert med sit ejendommelige Præg. Det ene søger at forene det nyttige med det fornøjelige — „at gavne og fornøje« — det er Haandværkerforeningen her tænkes paa, hvis Navn ikke ganske dækker over Indholdet,



J. Jensens Bageri & Conditori.

idet den foruden at være Grundlag for og Bærer af Byens tekniske Skole, hvør de forskellige Haandværks Lærlinge søges dygtiggjorte baade i almennyttige Fag som Skrivning, Regning, Dansk osv. og i det specielt tekniske som Fagtegnning o. desl., tillige er en Slags Borgerklub, Gives »bestandig borgerlige Forening«. Den har sin egen kønne, nye Bygning med Forsamlingssal og Scene samt Afholdsrestauration. Blandt dens Stiftere kan nævnes den nu afdøde Slagtermester C. P. Davidsen, hvis trinde, djærve Skikkelse endnu længe vil leve i Erindringen.

En Bygning af væsentlig anden Karakter og med andet Formaal er Højskolen. Ja, Højskole er den ikke mere, har ikke været det i adskillige Aar, men den blev bygget dertil 1896 og drevet som saadan i adskillige Aar, indtil

den efter en hensygnende Tilværelse blev opgivet som saadan. Men »Højskolen« hedder den endnu i daglig Tale, selv om dens egentlige Hovedbygning er omdannet til Beboelseslejligheder, thi dens rummelige Forsamlingssal benyttes dels til Gymnastiksal, bl. a. ogsaa af Kommuneskolens Børn, dels til Foredrag og Møder af oplysende, folkelig og kristelig Art. Dens Motto kunde passende være: »En sund Sjæl i et sundt Legeme.



Marcus Thomsens Kontor.

Det tredie Hus, jeg nævnede, ligger — er det symbolsk? — i den anden Ende af Byen; det er Missionshuset, jeg tænker paa. Underligt, at der kan være saa langt mellem de to Virksomheder som Højskolen og Missionshuset, der som Udtryk for Missionshusets Motto er: »Mod det evige«; dertil er det bygget for at drage Sind og Hu opad, ikke blot naar Kirkeklokken paa Søndagene kalder til Kirke, men ogsaa for paa de søgne Dage at kunne samles om Ordet, Sjælens Brød. Giv Missionshus gemmer sig hen i en stille Sidegade med det kønne Navn Fredensgade. Mange har der levet gode Stunder, og mange har faaet det Hus kært.

Endnu nogle Bygninger fortjener at nævnes for den Betydning, de har for By og Sogn. Skolen deroppe paa Bakken sørger for Oplysning, ligesom de tre sidstnævnte Virksomheder gør det hver paa sin egen Vis. Det samme gør rigtignok paa en mere bogstavelig Maade Elektricitetsværket. Stiftet som Aktieselskab (Aktiekapital 40000 Kr.) i Aaret 1908 har det nu efterhaanden faaet det hvide Lys

til at skinne i mange smaa og større Hjem, rigtig store er der ingen af i Give, i Butikker, paa Perron og Gade. Værket i Give forsyner nu ca. 120 Hjem med sit smukke Lys og sender sin Strøm til ca. en Snes Motorer til Hjælp for Landbrug og Haandværk..

Oppe paa Bakken — Møllebakken kalder vi den endnu som et Minde om den Gang, Møllen laa deroppe højt om Byen og pyntede med sin smukke Silhouet; nu er den lagt ned i det lave ved siden af Stationen, hvor ingen kan se den, og hvor Skumlere paastaar, at den ikke kan fange Vinden, oppe paa Bakken knejser nu i Møllens Sted den moderne Vindmotor, der maler Nat og Dag Vand op af Jordens Skød for at sende det gennem Rør og Haner lige ind i vore Huse og spare vore Husmødre de trælse Fjed ud til Pumpen. Ikke blot for Magelighedens Skyld blev Vandværket deroppe med sin Motor og sit hvide Taarn til Gavn og Glæde for Give, thi Vandet var mange Steder hverken godt eller rigeligt; nu har vi faaet baade godt og rigeligt Vand. Interessenterne i hvert Fald, for der er dem, der holder paa, at selv der hvor Vandet var godt, blev det alt andet end rigeligt, da Vandværket begyndte at male; de siger, at Vandværket ligefrem stjal Vandet fra dem og derved tvang dem til at blive Interessenter. Interessentskabet „Give Vandværk“ stiftedes Aar 1914 og har nu 130 Interessenter.

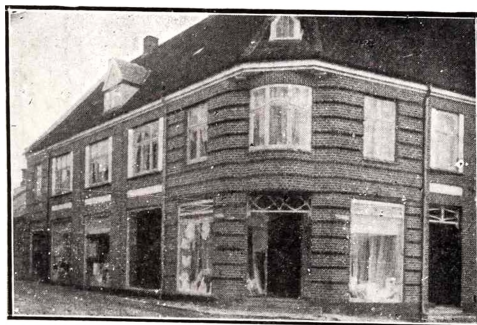
Er godt og rigeligt Drikkevand af uvurderlig Betydning, saa spiller ogsaa Mælken en betydelig Rolle i det daglige Livs Fornødenheder. Omtrent ligeoverfor Missionshuset ligger Andelsmejeriet som et Vidnesbyrd om Landets Betydning for Byen og Byen paa Landet. En ikke ringe Virksomhed er det, der udfoldes her, og en Virksomhed, der har vokset sig større og større i Aarenes Løb, saa at ogsaa dette Hus har maattet udvides, og nu med sin høje Skorsten knejser over Byen og fortæller om dansk Landbrugs Udvikling og Vækst. Men Mejeriet er ikke det eneste Vidnesbyrd om, at Byen og Landet hører sammen. Vi har nævnt Markederne, hvor By og Land mødes i Handel og Omsætning, og en af Gives aarlig tilbagevendende Festdage er Dyrskuedagen, naar Landmændene møder op inde i Byen med deres smukke Dyr, og hvor atter det nyttige forenes med det fornøjelige. Saadan en Dag pulserer Livet, og man kan glæde sig selv uden Gøglet

over al den Skønhed og Kraft, som Naturen har at vise frem. Lidt udenfor Byen ligger Plantagen med sin mørke alvorlige Skønhed. Naar Ordet „Plantagen“ bruges her i Give, saa tænkes der ikke paa de mange større og mindre Plantninger omkring Give, men kun paa den 210



I. M. Madsens Cykleforretning.

Tdr. Ld. store Gran- og Fyrreplantage Nordvest for Byen. Den er paabegyndt i Aaret 1866, og hører saaledes til de ældste af de Plantager, der staar som direkte eller in-



Steffen Lundings Udsalg.  
(Chr. Munkholm.)

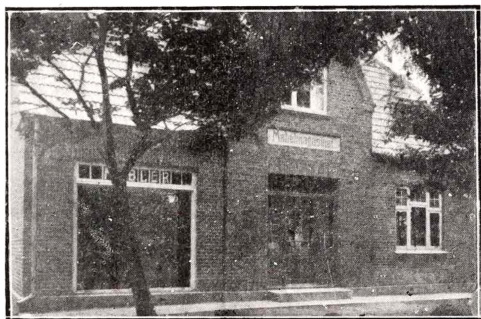
direkte Frugt af Dalgas's og Hedeselskabets Virksomhed. Den er anlagt af et Aktieselskab, og som en af dem, der fra Begyndelsen tog virksom Del i Arbejdet for dens Trivsel, kan nævnes den i Aaret 1908 i en Alder af 87 Aar

afdøde Kammerraad Krühlmann, som ogsaa i andre Henseender har betydet noget for Give By og Sogn; han var saaledes i sin Tid, inden den nuværende Kommunalordning indførtes, en Tid Formand for Sogneforstanderskabet; sin Kærlighed og Interesse for Plantagen bevarede han til det sidste. I financier Henseende har Aktieselskabet sikkert ikke hidtil faaet Renter af sin Kapital — Ordet siger jo, at det at plante giver en fattig Fader, men en rig Søn — men Plantagen har dog haft sin Betydning for Plantningsagen som en af de ældste og derfor som en Slags Forsøgsplantage. Nu er den i god Trivsel og kan sikkert give et ikke daarligt Udbytte. Dens Jordværdi ansættes nu til 30 Kr. pr. Td. Ld., men selve Plantagens Værdi anslaaes ved Vurderingen til Ejendomsskyld til 23500 Kroner.

En Virksomhed, som ikke kan forbigaaes i en Skildring af Give By er Give Sogns Spare- og Laanekasse der, selv om den omfatter det hele Sogn, dog selvsagt har en stor Betydning for Byen baade som Spare- og som Laanekasse. Den er grundlagt i Aaret 1872, og blandt dens Grundlæggere kan nævnes den daværende Ejer af Hjortsballe Kro Rosendal (Fader til den kendte Højskoleforstander H. Rosendal, Lyngby), en Mindesten er rejst for ham i den af ham ved Kroen anlagte Plantage, og Kassens mangeaarige Formand, Gaardmand N. P. Korisgaard af Neder Donnerup, som ogsaa i mange Aar var Formand for Give Sogneraad. Virksomhedens Omfang ses af, at i 1916 var Indlaanssummen steget til 490,000 Kr. og Udlaanssummen til ca. 390,000 Kr.

Vi har set, hvorledes Livet pulserer i den lille Hedeby, og hvorledes der er Vækst og Fremgang overalt. Lad os nu til Slutning ogsaa kaste et Blik paa en Virksomhed af en hel anden Art. Der findes i Give to Hjem, et større og et mindre, der gaar under Navnet Plejehjem; det er ikke Sygehuse, thi disses Opgave er i første Række at skaffe Helbredelse til de Syge, det er heller ikke egentlig det man kalder Sygehjem, hvorved man forstaar Anstalter, der tager sig af uhelbredelig Syge, som paa Grund af Omstændighederne ikke kan faa den fornødne Pleje hos deres egne, ogsaa saadanne tager disse Hjem sig af; men det er især de Gamle mindre bemidlede, disse Hjem tager Sigte paa; de er opvoksede som en Frugt og Følge af

Loven om Alderdomsunderstøttelse, og de fleste af deres „Plejebørn“ er gamle, udlevede, affældige, ofte sengeliggende Mennesker, som har Livet liggende bag sig, og hvem Livet til Slut bød kun det nødtørftige i Form af den Understøttelse, som ikke er og ikke maa betragtes som Samfundets Almisse til dem, men som dog ofte bliver karrigt nok tildelt. Paa disse Hjem tinger Kommunerne deres Gamle og Svagelige i Pleje; paa disse Hjem kan Plejen gives saa billig som mulig og dog saaledes, at de Gamle kan føle sig tilfredse; de fleste af dem er ikke blevne forvendte af Livet, og rørende er det at se, naar det har knebet for saadan en gammel Mand eller Kvinde eller et gammelt Ægtepar at opgive deres vante Hjem



Give Møbelmagasin.  
(Markus Christensen.)

— selv om det var fattigt, saa var det dog deres egen Rede — hvor de kan være taknemmelige for den gode Kost og Pasning, der bliver dem til Del. Disse Hjem er ikke gratis Anstalter, ikke Velgørenhed i og for sig, men der skal en god Portion Taalmodighed og Kærlighed til Opgaven for at lede et saadant Hjem, og derfor fortjener de, der paatager sig den, Anerkendelse for deres Arbejde. Bedst er det at kunne leve sin Alderdom blandt sine egne, men den, hvem det blev nægtet, vil være taknemmelig for en Smule Aftensol ogsaa i timelig Henseende, naar Livsdagen gaar paa Held.

---

Du lille Hedeby, som disse Blade handler om, Bondebyen og Stationsbyen, som du ligger der med Hedebladen bredende sig mod Vest og med Bøgelunden til din østre Side — vi holder af dig, ogsaa vi som blev plantet om andetsteds fra i din Jordbund; det blev jo de fleste af os, som fik vort Bo i dig. Vi kan ikke forlange, at de andre skal se det i dig, som vi ser, men som du ligger der med dine Fejl og dine Dyder, naar Sneen ligger knøgen sammen om dig, eller naar Blomsterne nikker i dine Haver ja, selv naar Vestenvinden tuder om dine Hushjørner, naar Solen staar højt over dine Tage af Tegl, Cement og Straa, eller naar Klokkens dybe Toner ringer den i Bjerge — Du er vor By. Øst, Vest — hjemme bedst!

---

## KENDTE NAVNE OG DATOER.

---



H. A. Appel  
Købmand.



P. Møller  
Købmand.



J. Jensen  
Bagermester.

*H. A. Appel*, Købmand, f. i Aabøl (Nordslesvig), lært Handelen i Aabenraa og etabl. 1885 i Give, driver en meget omfattende Forretning indenfor Kolonial, Grovvarer & Isenkram, er Ejer af Give Mølle og Medejer af Give Teglværk; af offentlige Hverv har Appel her i Aarenes Løb haft mange, hvoraf bør nævnes, at han er Kasserer for Give Vandværk, i Bestyrelsen for Østjysk Handelsforening og Give Borgerforening. Appel nyder stor Anseelse i sin By, til hvis ældste og bedste Borgere han hører; tillige en jovial og elskværdig Mand.

*P. H. Møller*, Købmand, f. 1874 i Tørring Sogn, lært Handelen hos A. M. Appel Daugaard og etabl. 1896 i Bjærløv, derefter Købmand i Vandel til 1900 og siden etabl. i Give. Forretningen omfatter Kolonial, Material og Isenkram. Møller hører til de stille i Samfundet, passer sin Forretning med Omhu, og har den Glæde at se denne stadig gaa fremad, er en dygtig og paapassende Mand.

*Markus Christensen*, Snedkermester, f. 1875 i Jelling Sogn, lærte Møbelsnedkeriet hos Martin Madsen i Give, og senere Kursus paa Vinding Haandværkerskole og Teknologisk Institut i København. Byens største Møbelforet-



ning driver han, og sine Medborgeres Tillid nyder Christensen i fuldste Maal, hvilket fremgaar af, at han har været Formand for Giv Sogns Syge- og Begravelseskasse i 8 Aar, Medlem af Sogneraadet fra 1913, af Skolekommissionen fra 1915 og af Mesterforeningen for Vejle Amt fra 1907.

*J. Jensen*, Bagermester, f. 1871 Alsted Mark, lært hos Emil Hansen, Vejle, og etabl. sig i 1900 i Giv, driver et fuldtud moderne indrettet Mønsterbageri & Conditori samt Afholds-Restaurant, hvor Byens og Omegnens Befolkning, der søger rolige Omgivelser, tyer til, naar de besøger Giv. En jævn, rolig og flink Mand, hvis Arbejde har hans hele Interesse.



Chr. Munkholm  
Manufakturhandler.

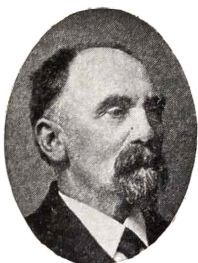


I. M. Madsen  
Cyklehandler.

*Chr. Munkholm*, Manufakturhandler, f. 1871 i Vejle, lært Handelen hos Chr. Villaume, Vejle, etabl. 1896 som Filial fra St. Lunding, og Forretningen er i de svundne 20 Aar oparbejdet til at være en af Landets største Manufakturforretninger i Stationsbyer. Munkholm er en dygtig, energisk Købmand, som fuldtud har forstaaet at gøre sig afholdt af sin store Kundekreds, han er Revisor for Kommunen siden 1903.

*I. M. Madsen*, Cyklehandler, f. 1874 i Egom ved Vejle, etabl. sin Forretning i 1905, og ved et stort personligt Arbejde er det lykkedes Madsen at drive sin Forretning op til at være Byens største indenfor Cykle- & Automobilbranchen.

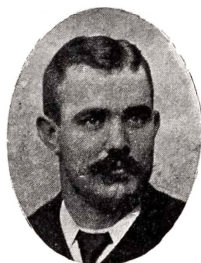
*Marcus Thomsen*, Ejendomshandler, f. 1856 i S. Omme, var oprindeligt Landmand, indtil han i 1908 flyttede til Giv og etabl. sig som Ejendomsmægler og har i Aarenes Løb skabt sig en jævn stor Forretning, som er i stadig



Marcus Thomsen  
Ejendomsmægler.



M. Kristoffersen  
Købmand.



R. Nygaard.  
Forretningsfører.

Fremgang. Marcus Thomsen nyder Anseelse som en dygtig og paalidelig Mand, som Folk trygt kan henvende sig til.

*M. Kristoffersen*, Købmand, f. 1871 S. Langelund, startede i 1905 Give Partivareforretning, som med Dygtighed er arbejdet godt frem. Kristoffersen er siden 1909 Kredsforsender for Vejle Amts Brandforsikringsforening.

*R. Nygaard*, Forretningsfører, f. 1876 i Hemmed, oprindelig Købmand, driver fra 1916 sammen med Købmand H. A. Appel en meget stor Forretning med Salg af Tørv o. a.

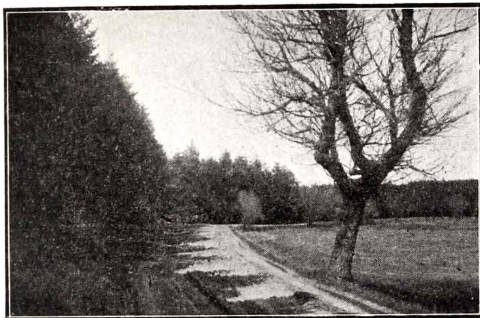
Samtlige Billeder                      Fotograf  
til Bogen om C. M. Rasmussens  
Give er udgaet fra                      Atelier

JOHS. ANDERSEN.

# THYREGOD BY.

---





I det nordvestlige Hjørne af Vejle Amt, Nørvang Herred, lige midt imellem Vejle og Herning, 28 km fra hver af de nævnte Købsteder, ligger Stationsbyen Thyregod (Trap 1291: Thiurguth, 1340: Thyrguth). Fra gammel Tid har Folk herude haft Ord for at regne med lange Mil. Om det var for at blive Traditionen tro, at en Mand her forleden Aar erklærede, at Thyregod laa midt i Verden, for der var 1 Mil til Ejstrup, 1 Mil til Brande, 1 Mil til Give og 1 Mil til Ø. Nykirke, vides ikke; men sikkert er det, at foruden andre mulige Mangler ved Beviset var der tillige den, at de fire Mil, han brugte som Maalestok, knap nok er lige lange. Milen til Brande saavel som den til Ejstrup kan passende henføres under Kategorien „stive Mile“. Ofte møder man Folk med den Opfattelse, at Thyregod ligger paa Heden; det er som om den første Forestilling, Navnet vækker hos dem, hæftes til Begrebet Lyng. „Er der megen Lyng derude?“. Vedkommende vil dog ved Selvsyn hurtig blive revet ud af den Vildfarelse. Nærmer vi os Byen fra Syd, Givevejen, skjuler den sig for vort Blik, til vi naar Toppen af Lerbjerg. Herfra saavel som fra Bakkerne Øst for Byen er der en mægtig Udsigt, mod Nordøst til det højtliggende Nr. Snede og mod Nord og Vest over de brede Sletter til Ejstrup og Brande, ja, Herning; men Byen lige foran os forstaar ogsaa at tiltrække sig vor Opmærksomhed. Øjet finder nemlig straks sine Hvilepunkter. Den gamle Kirke, Taarn og en Del af Skibet rager op over Trætoppene paa den smukke

Kirkegaard midt i Byen; flere store nye Bygninger, Afholdshotellet og K. F. U. M., Forretningsbygningerne: H. E. Hansens, H. Christensens, Th. Hedeby's o. fl. hæver sig over de øvrige Huse i Byen, Kommuneskolen ses til højre og Stationsbygningen til venstre for Byen. Ved dem alle spores, at Arkitekter har haft en Finger med i Spillet hvorfor ogsaa Byen har et venligt og hyggeligt Præg, ikke det stive, frastødende, man ofte finder hos Byer, der er klistret op i en Fart. Omkring Byen ses kun Plantager, frugtbare Haver og veldyrkede Marker, men Lyngen -- den er væk, og naar H. C. Andersen kommer med Op-raabet: „Skynd dig kom“, saa maa vi for Thyregods Vedkommende sige: „Det er allerede meget for sent; Versets Slutningslinie: „Heden som en Kornmark staar“, er her forlængst traadt i Kraft. Men vi maa nærmere ind til Byen, til hvis Navn Minder om N. F. S. Grundtvig og C. A. Thyregod knyttes. I Aaret 1792 flyttede Grundtvig fra sit Hjem paa Sjælland til den daværende Sognepræst i Thyregod, Laurids Feld, der skulde være hans Lærer og Opdrager. Han kom nu til at leve 6 Drengenaar paa den jyske Hede, hvor han „morede sig med Bønderne, Bierne, Holbergs Komedier og Niels Klim samt en aarlig Rejse til Hjemmet“. Med de jyske Bønders Liv og Færd blev han meget fortrolig, og hvor stærkt Præstens Bier optog ham, har vi Vidnesbyrd om i hans Digtning. Ikke alene bruger han i Forbigaaende lidt Billeder fra Biernes Verden; men hele Digte er byggede derover („Sværmeriet“, „Honningduggen o. fl.); Rejserne hjem ad forskellige Veje, og de Rejser han gjorde med Pastor Feld til forskellige Steder i Jylland, lagde han senere megen Vægt paa. Mens han opholdt sig i Thyregod, var hans Onkel, Biskop Balle, i sin heftigste Kamp mod Fritænkerne, der angreb og spottede Kristendommen. Naar deres Skrifter kom til Præstegaarden, læste han dem, hans Kinder glødede, og han ønskede sig stor, for at han som Balles Vaabendrager kunde stille sig ved hans Side. Han nævner blandt de Bøger, han ellers læste i Thyregod Arild Hvitfelds Krønike, flere Bind af „Danske Magasin“ samt „1001 Nat“. 1798 blev han konfirmeret i Thyregod Kirke, hvorefter han kom ind i Aarhus Latinskole. Thyregodlund Præstegaard, der saaledes er blevet et historisk Sted, har selvfølgelig skiftet Udseende i de 118 Aar, der er gaaet siden Grundt-

vigs Bortrejse. Et nyt Stuehus byggedes 1847, og det gamle Stuehus, den sidste Rest af Bygninger fra Grundtvigs Tid, blev nedrevet 1915. Bindingsværket blev dog indsat i det nye Hus, der opførtes, i hvilket Pastor Grue indrettede en dejlig Konfirmandstue, der ogsaa bruges som Foredragssal.

Digteren C. A. Thyregod fødtes i Thyregod 12. Novb. 1823 og døde 31. Juli 1898. Huset, hvori Digteren fødtes, er forlængst borte, men det skal have ligget, hvor nu Skolens Have findes. I et lille Anlæg Nord for Kirken afsløredes 30. Juli 1901 Digterens Mindesten, Granit med Portrætmedaillon (af C. A. Grussmann). Under Billedet



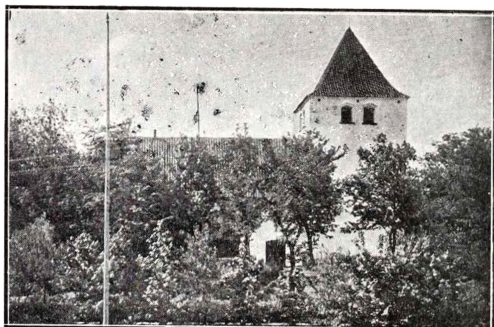
Digteren C. A. Thyregods Mindesten.

findes følgende Indskrift: „Han fortalte jævnt for danske Bønder om et fromt og stræbsomt Livs Lykke“, og „Gud unde os, naar Livets Dag vil fly, at slumre hen i Jesu Kristi Fred og glad i Gud at lukke trætte Øje kun for hos ham at vaagne i det høje“.

I Traps Beskrivelse af Danmark, 5. Bind Side 374, staar om Thyregod Kirke følgende: „Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod Vest og Vaabenhus mod Nord (ikke som hos Trap imod Syd). Skib og Kor er fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Korbuen er bevaret. I den senere Middelalder fik Koret Hvælving, medens Skibet beholdt sit flade Loft, og Taarnet, hvis hvælvede Underrum fik Rundbue ind til Skibet, tilføjedes af Granitkvadre og Munkesten. Kirken blev repareret 1731 af Ole Krabbes Enke, Ide Sophie Gjedde (Aars-



tallet staar paa Taarnets Vestmur; i Fløjen paa Pyramide-  
taget staar 1818), Vaabehuset er opført 1882 af røde Mur-  
sten. Et Gravkapel ved Korets Sydside er nedbrudt efter  
1769 (ved Gravning paa Kirkegaarden 1895 fandtes Rester  
af Begravelserne, deriblandt en Kisteplade over Henrik  
Bjelke Kaas † 1680. Altertavle i Barokstil med Maleri  
(Kristus og Johannes); Malmalterstager, skænket 1598 af  
Maren Bille. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol i



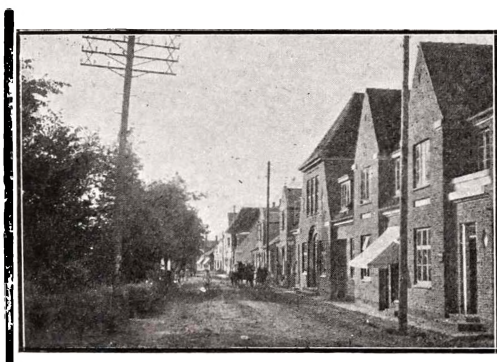
Thyregod Kirke.

Renæssancestil med nye Malerier af Evangelisterne. I Ko-  
ret Ligsten med Figur over Jacob Eriksen Skram (Hostrup)  
† 1570. I Skibet Marmortavle til Minde om N. F. S. Grundt-  
vigs Konfirmation. Kirken fik sit Orgel 1898 og i 1915  
indlagdes elektrisk Lys og Centralvarme.

Fra Vejen, Byens eneste Gade, der fra Syd kommer  
ind i Byen og bøjende om Kirkegaarden giver Byen Buc-  
form, fører tre Veje, fra den sydlige, midterste og vestlige  
Del af Byen, til Stationen. Disse Veje angiver rimeligvis  
den Retning, i hvilken Byen i Fremtiden vil udvide sig.

Byen er af ny Oprindelse. Ifølge Trap var Thyregod  
Sogns Indbyggerantal 1801: 341, 1840: 696, 1860: 1052,  
1890: 1165, 1901: 1264. Ved sidste Folketælling 1. Febr.  
1916: 1863, deraf Byen 510, første Gang en særskilt Folke-  
tælling har fundet Sted i Byen. Naar man betænker, at  
Thyregod Sogn er 12005 Tdr. Ld. =  $1\frac{1}{6}$  □ Mil eller ca.  
 $65\frac{3}{4}$  km<sup>2</sup>, forstaar man, at Befolkningstætheden for 100  
Aar siden ikke har været særlig stor. I Krigsaaret 1864

bestod Byen kun af Kirken, Kroen, 3 Gaarde og et Fattighus. I dette Aar, Kollemorten Markedsnat, brændte den ene af Gaardene, den senere H. E. Hansens. Gaarden ejedes af en Tysker, der, før Ilden udbrød, havde bragt baade Sølvtojet og sine øvrige Værdigenstande i Sikkerhed man mistænkte derfor Manden for at vide Besked om Ildens Opkomst, hvilket han dog stadig nægtede. Brandtomten købtes af den senere Købmand Lorentzen, dengang Forpagter af Thyregod Kro, der er en af de ældste Bygninger i Byen, dens nuværende Ejer er A. C. Christensen. Lorentzen fik Assurancesummen og opførte Gaarden igen. Denne Lorentzen fortjener at nævnes som en af Byens Veteraner. Foruden at være Købmand og Landmand var han tillige, til han i 1892 afstod sin Forretning til H. E. Hansen, Fragtmand og døjede mange slemme Ture; Varerne skulde hentes fra Vejle eller Herning. Naar Afstanden til



Parti fra Thyregod.

disse to Byer tidligere er angivet til 28 km, saa er der tænkt paa den lige Linie; men Lorentzen fulgte — det meste af Tiden — Vejen, hvorved Afstanden forøgedes til  $4\frac{1}{2}$  Mil. Ofte skete det — dog ufrivillig — at han kom bort fra Vejen; det var nemlig meget almindeligt, at han væltede med sine Sager. Folk blev saa fortrolige med slige Uheld, at de straks havde en Anelse om, hvor de med størst Sandsynlighed for et heldigt Resultat skulde lede om det tabte, og trøstede sig med — denne Gang gjaldt heldigvis den samme Lov som nu — at det, der blev borte i Sne kom op i Tø.

Lorentzen døde 1903. Med Aaret 1894 kom en Lettelse for Fragtkørselen, Vejle—Give Banens Aabning. Afstanden blev formindsket til en Mil, men til Gengæld skulde der ogsaa nu slæbes meget mere hjem, og Vejen til Give blev Genstand for en livlig Trafik. Denne Færdselvej var imidlertid ikke saa lystig. Fragtmændene og maaske ikke mindre deres Heste var ofte opfyldt af alt andet end Anerkendelse af Bygmestrenes Syn paa Vejanlæg. Det saa nemlig ud til, at Ting som Opfyldning af Lavninger og Gennemskæring af Bakker ikke rigtig har været kendt af disse, hvorfor man havde givet Vejen Terrainets Form — „den bugter sig i Bakke, Dal“. Der var tillige en Mangel mere ved Trafikken. Man havde ikke en bestemt Losseplads. Det var ofte ret besværligt for Byens Folk at „finde“ deres Sager. Den 1. Januar 1913 opfyldtes de Forhaabninger, man saa længe havde næret, Vejle—Herning Banen aabnedes, og -- Toget standsede ved Thyregod Station! Man var ikke kommet sovende til denne Herlighed; det var Resultatet af aarlange Anstrengelser. Da der i 1904 blev Tale om Vejle—Give Banens Forlængelse til Herning, blev der Røre i Thyregod. Et stort Møde afholdtes i Thyregod Kro, hvor Jernbanespørgsmaalet blev drøftet. Der var Udsigt til, at Banen vilde gaa over Svindbæk, altsaa kun skære et Hjørne af Sognet, gaa langt uden om Thyregod, og da der tillige tænktes paa et Tilskud til dette Prospekt, blev der af Byens Repræsentanter udtalt, at dersom den Linie var den gældende, da vilde Banen snarere skade end gavne Byen, man maatte hellere give Pengene og blive fri for Banen. Disse Ord vakte selvfølgelig Modvilje i en Lejr, men Begejstring hos dem, der hævdede Byens Interesser. Byens Beliggenhed talte unægtelig ogsaa for, at en Bane fra Vejle til Herning førtes hertil. Man var engang i Rusland uenig om Baneanlægget fra St. Petersborg til Moskva; men da løste Kejser Nikolais denne russiske Knude ved Hjælp af en Blyant og en Linial. Kejseren tegnede paa Kortet en Linie mellem de to Byer og sagde, at der skulde Banen gaa. Saa var den Diskussion sluttet. Fulgte man samme Fremgangsmaade her, saa var alt godt. En ret Linie fra Vejle til Herning skærer Thyregod. Men det er jo ofte alt andet end fremmede for en Sag at henvise til russiske Forhold, og Ulykken var, at Banen allerede var ført saa langt mod Vest, (Give), at den vilde faa

et stort Knæk, skulde den føres til Thyregod. Resultatet af Mødet blev, at der nedsattes et Jernbaneudvalg paa 7 Medlemmer. Disse var Købmand H. E. Hansen og Manufakturhandler P. Nielsen, Thyregod, Gaardejerne P. Midtgaard og A. Risager, Thyregodlund, Sognefoged Mathias Damgaard, Kokborg, Gaardejerne Niels Jensen, Rørbæk og Martinus Jensen, Rørbæk Mark. Udvalget konstituerede sig med H. E. Hansen som Formand. Da der i Jernbanekommissionens Betænkning tillige var Tale om en midtjysk Længdebane og Horsens—Tørring Banens Forlængelse til denne, saa samledes Udvalgets Arbejde sig om Sætningen: »Vi vil have en Bane til Thyregod lige meget hvilken“. H. E. Hansen røgtede Formandshvervet med Dygtighed og



Thyregod Stationsbygning.

Energi. Andragende paa Andragende sendtes til Ministeriet, hver Gang ledsaget af 2 Medlemmer af Udvalget. Alle Medlemmer maatte i Tidens Løb til København angaaende denne Sag. Trods alle Anstrengelser blev Udsigterne til et heldigt Resultat stadigt mørkere. Man opgav til sidst helt Tanken om at faa Vejle—Herning Banen hertil; men saa lagde man den næste Pil paa Buen, Længdebanen. I Aaret 1907 kørte H. E. Hansen, P. Nielsen og pens. Lærer Madsen Bygbjerg til Grindsted for at tale med Formanden for det af Folketinget nedsatte Jernbaneudvalg, Folketingsmand Laust Rasmussen, Bække, om Længdebanen. Da Jernbaneudvalgets Forslag senere kom frem i Rigsdagen, var Vejle—Herning Banen foreslaaet ført om ad Thyregod, og samtidig med dette Forslags Vedtagelse

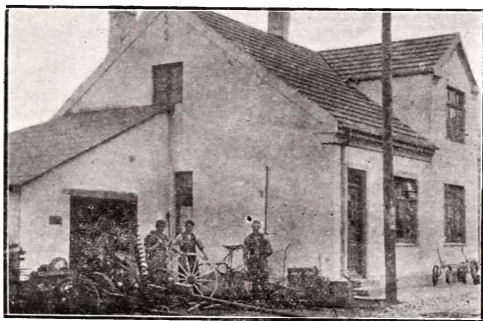
vedtoges Horsens—Tørring Banens Forlængelse til Thyregod, hvilket sidste desværre endnu ikke er sket. Thyregod fik ved Banens Aabning udvidet Brevsamlingssted, hvorfra nu udgaar 6 Postruter. Meddelelser fra Omverdenen uddeles nu i Byen 2 Gange daglig, for 42 Aar siden fik man Postsager 1 Gang om Ugen! Det er alligevel en betydelig Forandring, der er foregaaet paa det Omraade, hvorfor ogsaa en kort Omtale af Postvæsenet i gamle Dage indskydes her. Fra 1862—74 besøgede Niels Christensen,



Murermester L. Hagensens Villa.

Thyregodlund, i daglig Tale »Niels Post«, Uddelingen af Postsager herude, ja, hans Distrikt var stort. Torsdag Morgen meget tidlig gik han fra Thyregod over Vester Mølle — Rørbæk — Ø. Nykirke — Kollemorten — Vonge — Hvejsel — Jelling til Vejle. I Jelling havde han lejet sig ind hos en gammel Mand, her boede „Niels Post« Torsdag Nat paa Henturen, Fredag Nat paa Hjemturen for Lørdag Aften igen at naa Thyregod. Paa hele Ruten gæstede han Præstegaarde, Skoler og Sognefogder samt en Del Gaarde og Huse, der laa i Nærheden af Vejen. Folk, der boede lidt afsides, maatte selv foretage en lille Posttur efter deres Sager. Det var ikke mange, der holdt Aviser; men de, der tillod sig slig Luksus, fik til Gengæld en hel Bunke ad Gangen samt et ugentlig Besøg af nysgærrige Naboer, der i »Bunken« fandt en Del Stof til Samtaler. At Posten efter sin Hjemkomst ofte blev interviewet er en Selvfølge. Det var drøje Ture for Niels Post, særlig ved Vintertid ad de elendige Veje, ofte var han belæst med store Pakker

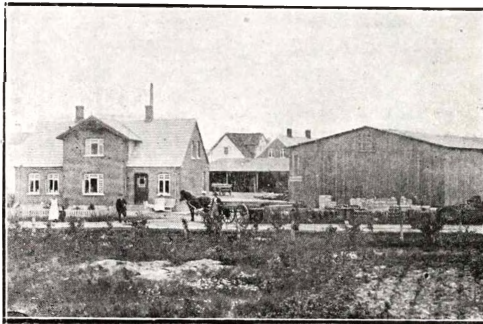
Garn, der skulde farves, Medicinflasker, der skulde fyldes o. s. v. Man generede sig ikke for at læsse paa ham, og Budpengene udgjorde ogsaa en ret væsentlig Del af hans Løn. Mange var de Eventyr, »Niels Post« oplevede paa Fodrejsen til Vejle. Værst var det en Dag i Krigsaaet 1864. Posten var lige kommet ind til sin Vært i Jelling, havde faaet Støvlerne af og taget Plads ved Bordet, hvor Værten havde posteret en dejlig stor Ost. Posten spurgte, om Tyskerne var i Nærheden. Nej — Værten mente ingen Fare, der var, han havde ingen set længe. Pludselig gik Døren op, og 6 Tyskere holdt deres Indtog. De mobiliserede straks Osten og derefter Posten, den sidste skulde paa Skansearbejde ved Vejle. Modsigelser nyttede ikke, Posten fik et Par af Værtens revnede Træsko paa, og af



H. G. Jeppesens Smede- & Vognforretning.

Sted gik det. »Niels Post« var ikke glad ved den Ordning; Tasken, der gemte baade Penge og Breve, laa inde paa hans Seng i Jelling — han begyndte pludselig at halte; men Tyskerne jog paa baade med Tilraab og Puf med Sabelskederne. Dog — Posten haltede dog stadig mere og mere, og i Nærheden af Lerbæk Mølle blev Tyskerne kede af den Sjov og lod Manden — ikke løbe -- men halte af Sted, hvorhen han vilde, og han vilde til Jelling. Først da han ikke længere kunde ses, satte han Farten op, da opdagede han en ny Trop og maatte skjule sig ude paa Marken, til den var borte. Endelig naaede han Jelling og fandt Tasken i god Behold, men Lysten til Vejleturen havde han tabt. Han raadførte sig da med Pastor Svendsen i

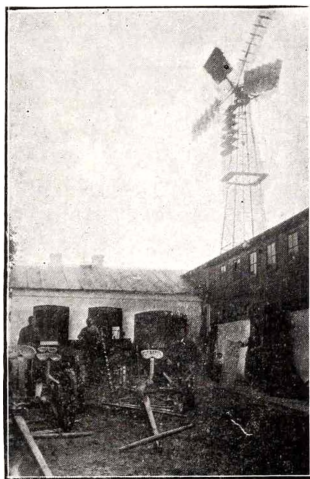
Jelling, og da denne mente, det var bedst, han drog til Thyregod igen, fulgte han glad Raadet, og selv om han ikke førte Postsager med, fik Folk dog alligevel Nyt at høre. Fra 1874 fik man Postsagerne fra Hjortsballe 2—3 Gange om Ugen, indtil man først i Firserne opnaaede daglig Postforbindelse med Hjortsballe. Banens Vedtagelse satte Fart i Byggeriet i Byen. Indtil 1900 var der ikke bygget noget videre, i 1909 var der ca. 150 Indb. Men fra nu af byggedes aarligt 10—15—20 Huse. Byggegrundene steg i Pris fra 15 Øre pr. Kvadrat Al. i 1900 til 1,80 Kr. i 1913—14. Ved Krigens Udbrud standsede Byggeriet fuldstændigt og har ikke rørt sig meget siden. Da Grundene blev dyrere, gjorde man Bygningerne højere, flere toetages



A. Thomsens Tømmerhandel.

Bygninger rejstes i disse Aar. Antallet af Købmænd og Haandværkere steg stadig. Byen har nu 4 Kolonialhandlere foruden en stor Brugsforening (1900), en stor Trælshandel (A. Thomsen) samt Forretninger og Haandværkere i alle Brancher, saa enhver kan blive forsynet med Varer i Byen og spare Rejsen til Købstaden. Indbyggerantallet stiger i Aarene fra 1909 til 1916 fra 150 til 510. Af større Industridrivende maa nævnes Maskinfabrikant S. P. Sørensen. Efter et Ophold paa et stort Maskinværksted i Fjerritslev begyndte Sørensen en meget beskeden Virksomhed her i Byen 1899. Indrettelsen af Værkstedet kostede 3 à 400 kr. Folk var forfærdet over en saadan Luksus og mente, at slikt kunde ej gaa i Længden. Sørensen, der stadig udvidede sin Forretning, har nu et fuldt moderne

Maskinværksted, hvor en 6—7 Svende er i stadig Virksomhed. Kort efter sin Ankomst til Thyregod begyndte Sørensen at lave og opstille Vindmotorer, og i Aarenes Løb har han forsynet ikke alene Omegnen men tillige store Strækninger af Jylland med den Slags Indretninger og samtidig drevet en stor Handel med Landbrugsmaskiner. Byens Vækst fremkaldte forskellige moderne Anlæg. I 1911 an-



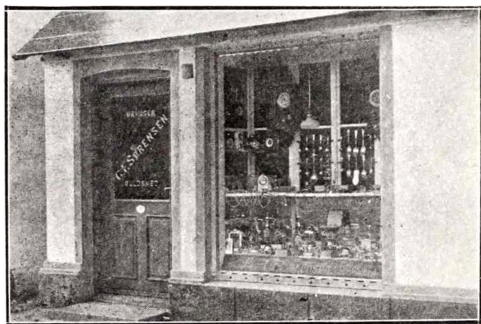
S. P. Sørensens Mølle- & Maskinbyggeri.

lagdes et Elektricitetsværk (Aktiekapital 11000 Kr.) Kraften leveredes fra Thyregod Mølle. Værket viste sig dog snart at være for lille, hvorfor det i 1913 udvidedes. Aktieselskabet købte Diesel- og en Petroleumsmotor, en Værkpasser ansattes, Aktiekapitalen forøgedes til 34000 Kr., og Værket blev nu i Stand til at kunne forsyne Byen med Lys, selv om en ret stor Udvidelse af Byen skulde finde Sted. Det var en stor Begivenhed, da det hvide Lys i Efteraaret 1911 første Gang tændtes, de mange Gadeblus gav formelig Byens Storstadspræg. I den østlige Del af Byen havde man længe savnet godt Drikkevand, nu tog man ogsaa fat paa Forbedring paa dette Omraade, og i 1913 anlagdes et Vandværk (Aktiekapital 14000 Kr.) Kraften leveredes af en Vindmotor, der som Reserve har en Elektromotor, denne er dog sjælden i Aktivitet.



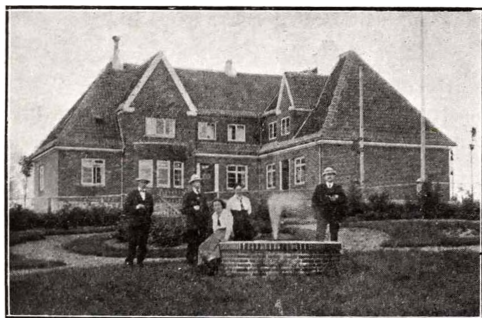
Byen er altsaa med Tiden baade med Hensyn til Lys og Vand, og naar lige undtages et Dusin Dage om Aaret, er det Hele vistnok til alles Tilfredshed. Med Hensyn til Telefoner er man ogsaa fulgt med Tiden. Begyndelsen blev gjort i Juli 1902, idet Byen da fik Talestation hos H. P. Evertsen. At en saadan Ordning af Sagen ikke var tilstrækkelig viste sig ret snart, hvorfor man et Par Aar senere fik Telefon-Central, og siden August 1907 har Guldsmed Sørensen været Bestyrer af denne. Abonnenternes Antal er siden den Tid steget fra 10 til 45, og nu sorterer tillige under Centralen 2 mindre Centraler i Sognet (Sejrup og Dørken) samt et større i Annekset Vester (22 Ab.) Foruden Pasningen af dette stadigt kimende Apparat har Sørensen udvidet sin Forretning fra et lille Reparationsværksted i 1894 i N. P. Hansens Gaard (dengang sammenbygget med Kroen) til en stor Uhrmager- & Guldsmedforretning i 1916. Sørensens Kræfter har dog ogsaa været i Brug paa andre Omraader. Han har saaledes været Formand for Teknisk Skole, er nu Formand for Afholdsforeningen og for „A. S. Thyregod Elektricitetsværk«.

Selv om der i hurtigt opstaaende Byer maaske ofte træffes Foranstaltninger, om hvilke man ikke absolut kan sige, at de er uundgaaelige, saa er der Virksomheder, der under slige Forhold nødvendigvis maa ændres, saaledes f. Eks. Skolevæsenet. Da den gamle Skole (bygget 1880) i 1904 var overfyldt, oprettedes en Privatskole i Thyregod. Det uheldige ved dette Forhold var, at disse Skoler ikke virkede som en Enhed; Kommuneskolen vedblev at være



C. F. Sørensens Uhrmager- & Guldsmedforretning.

en toklasset Skole med Børn fra 6 til 14 Aar. Paa dette Omraade skete i 1912 en større Forandring. — Man havde i længere Tid arbejdet paa at faa en ny, firklasset Skole, og efter at den traditionelle Fejde om Beliggenheden var udfægtet, fik Skolen en udmærket Plads lige ved Byen. Skolen kom til at ligge kønt, men uden Læ, og skønt en Lindeallé fører op til Skolen, synes det saavel efter Træernes Udseende som efter Skolens Beliggenhed at dømme at være tvivlsomt, om den nogensinde kommer til at ligge „lunt i Lindes Ly“. Den gamle Skole med tilhørende Skolelod solgtes, Privatskolen nedlagdes, og den nye Skole, der deltes i 4 Klasser med hveranden Dags Undervisning, toges i Brug d. 16. Oktober 1912. Lærerpersonele: 1



Thyregod Skole.

Lærer og 1 Lærerinde Nu i 1916 er der 157 Børn i Skolen, hvorfor en Udvidelse af denne med Ansættelse af en Lærer mere allerede er vedtaget i Sogneraadet.

Kommunalbestyrelsen bestaar for Tiden af følgende Medlemmer: (Tallene i Parantes angiver Tiden for de forskellige Medlemmers Valg) Manufakturhandler P. Nielsen, Thyregod (1909), Gaardejer Carl Jørgensen (1900), Gaardejer Martin Jensen, Svindbæk (1908), Gaardejer P. Midtgaard, Thyregodlund (1913), Gaardejer Mads Knudsen, Sejrup (1913), Gaardejer Kr. Thisgaard, Dørken (1913) og Gaardejer Kr. Laursen Pedersen, Vesterlund (1913), P. Midtgaard, Formand, og Kr. Thisgaard, Kasserer. Af tidligere Formænd maa nævnes Gaardejer Søren Overgaard Mathiasen, Hindskov (1902—13) og Gaardejer Martin Jensen,



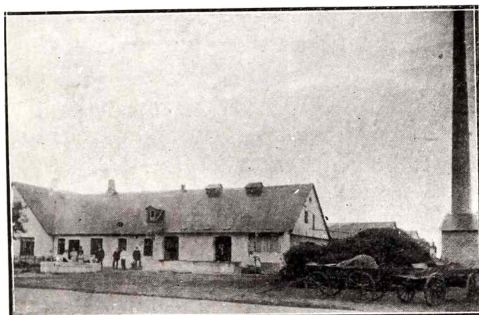
H. E. Hansens Kolonial-, Isenkram- & Støbegodsforretning.

Svindbæk (1901–02). Forskellige Poster har i de senere Aar tyngt Budgettet f. Eks. Tilskudet til Vejle—Herning Banen 30000 Kr., der betales i 15 p. h. f. Aar med 2000 Kr. aarlig, Opførelsen af nye Skoler: (Thyregod 1912, Vesterlund 1914 og Svindbæk 1916) samt Forbedrelse af Vejene, der tidligere har været i en sørgelig Forfatning. De sidste Aars stigende Indkomster har dog trods dette bragt Skatteprocenten nedad fra 7 % (1914) til 4,9 % (1916).

Manufakturhandler P. Nielsen, Byens første og eneste Repræsentant i Sogneraadet, er tillige Medlem af Skolekommissionen, og Skoleinteresserede har i ham haft en Mand, der stadig har omfattet Skolespørgsmaal med Forstaaelse og Interesse. P. Nielsen har været Byen og Skolen en god Mand.

For den konfirmerede Ungdoms Undervisning har der længe været Tanker oppe, og sidste Aar resulterede disse ogsaa i Handling, idet det vedtoges, hvis der meldte sig et tilstrækkeligt Elevantal, at oprette en kommunal Ungdomsskole i Thyregod. Da Fristen for Indmeldelser udløb, var der fra hele Kommunen indmeldt over 70 Elever, og man fik da 3 Skoler (Thyregod, Vester og Dørken) i Stedet for een. Skolerne fik henholdsvis 28, 28 og 18 Elever. Der undervistes fra den 15. Novbr. 1915 til 15. Marts 1916 ugentlig 2 Dage à 3 Timer i de lovbestemte Fag. Eleverne viste gennemgaaende god Interesse for Sagen, noget Til-

slutningen jo ogsaa bar Vidnesbyrd om, hvorfor der muligvis fortsættes i den kommende Vinter. Undervisningen besørgedes af Kommunens Lærere. Haandværkerlæringerne har længe haft Adgang til Undervisning afpasset efter deres Behov, idet Byens tekniske Skole allerede stiftedes 1903 af Haandværkerforeningen under Manufakturhandler P. Nielsens Formandsskab. Skolen fik senere sin egen Bestyrelse. I Forbindelse med denne Skole bør Købmand H. E. Hansen nævnes. Der er vist ingen i Byen, der som han har varetaget Skolens Interesser i hele dens Levetid. Ofte har det knebet baade med Penge og Elever, men Hansen har stadig kæmpet for, at Skolen skulde holdes i Gang, idet han har haft Klarhed over, hvilken Nytte disse unge Mennesker senere vilde faa ved i deres Læretid at faa udvidet deres Kundskab til Regning, Dansk og Tegning. Skolen har hele Tiden faaet stor financier Støtte fra Haandværkerforeningen; dens nuværende Formand er Købmand H. E. Hansen.



Thyregod Mejeri.

Et forbavsende Opsving har Landbruget været Genstand for i de sidste 30 Aar. Tallene taler tydeligt nok. Thyregod Andelsmejeri stiftedes 1888, og Mælkemængden er siden den Tid stegen fra 1 Mill. til 7 Mill. Pund aarligt. Da Mejeriets Udstyrelse paa forskellige Punkter ikke længere er, hvad man kalder tidsvarende, er der Tale om at fejre dets 30 Aars Jubilæum med en Udvidelse af Mejeriet med Henblik paa Syrningsanlæg. Den nuværende Mejeribestyrer Th. Andersen har fungeret siden 1901, og under Andersens dygtige Ledelse har Mejeriet klaret sig fint i

„Mejeriernes Kapløb“. Utallige er de Præmier Andersen har bragt hjem fra Smør- og Osteudstillinger.

Grundlovens Paragraf om Foreningsfrihed er her som de fleste andre Steder udnyttet i en næsten uhyggelig Grad. Der findes sikkert en 30—40 Foreninger i Byen. Alle har de selvfølgelig gode Formaal for deres Stræben; men de til Foreningerne uundgaaelige hørende Generalforsamlinger og Bestyrelsesmøder betyder dog for adskillige Mennesker et ikke ringe Spild af Tid. Af Foreningerne skal her kun nævnes enkelte. Thyregod Haandværkerforening stiftedes 6. Novbr. 1896. Stiftere: Søren Nielsen († 1911), H. E. Hansen, H. P. Røschmann, Jens Chr. Hansen, Peter Petersen, N. P. Nielsen m. fl. Efter Foreningens nye Lov af 1916 optages nu kun Haandværkere, Nærings- og Industri-drivende i selvstændige Stillinger som aktive Medlemmer. Tidligere var Skellet ikke trukket saa skarpt. Foreningens Formaal er at give Medlemmerne Lejlighed til at samles for at udveksle Meninger og Ideer samt i det hele at varetage Standens Vel. Adskillige Aar er der om Vinteren afholdt Dilettantforestilling med Tombola, og Overskudet er som forannævnt for en stor Del anvendt til Støtte for Teknisk Skole; men Foreningen er ogsaa i Lighed med de gamle Laug optraadt som en Slags Hjælpekasse for sine trængende Medlemmer. Foreningens Formand er Murermester L. Hagensen.

Det er nu mange Aar siden, „Anders Post“ traf Nabo-sognets Sognepræst. Denne, der godt kendte Anders's Svaghed, spurgte da: „Hvor mange Genstande kan De nu gaa og tilegne Dem i Dagens Løb?“ „Aah, saadan i det daglige,“ svarede Anders, „kan det vel blive en 40—50 Stykker; men det forstaar sig Hr. Pastor, ind til Højtiderne kan det jo gaa op til det dobbelte!“ „Ja, men det er sandelig for mange, Anders,“ ytrede Præsten. „Ja, men man maa ta' det un'e med det gu'e Hr. Pastor,“ svarede Anders. At Præstens Ord dog ikke gjorde stærkt Indtryk paa Anders fremgaar af, at denne 20 Aar senere kom ind i Riis Kro sammen med to Kammerater og forlangte „4 Thevander“, idet han som en Slags Kommentar bemærkede: „A vil sjel ha'e di tow, o I maa kaald dem faa mæ, hwa I vil; men a vil kun gi' 10 Øre for æ Støk.“ Dengang maatte en dinglende Mand jo have været et hverdags Syn; nu derimod vilde det heldigvis være i Stand til at samle

Opløb paa Gaden. Af Foreninger, der har Afholdssagen paa sit Program, maa nævnes Logen, ca. 70 Medlemmer, og Thyregod Afholdsforening (stiftet 1897), ca. 50 Medlemmer. Formand Uhrmager C. F. Sørensen, Thyregod. Thyregod Ungdomsforening blev stiftet af Pastor Grell 1909, samme Aar Pastor Grell tiltraadte Embedet som Sognepræst for Thyregod—Vester Menigheden. Foreningen, der tæller ca. 150 Medlemmer, samles hveranden Onsdag paa Afholdshotellet i Thyregod til Foredrag og Sang, hvor Pastor Grell stadig er den ydende. Om Vinteren er der selskabelig Sammenkomst, om Sommeren foretager Foreningen en større Udflugt.

Som en af de ældste Foreninger maa nævnes Thyregod Skytteforening, der stiftedes 1880, som Vejle Amts Skytteforenings 52. Kreds. Samme Aar skænkede Sognets Kvinder Foreningen en Fane med Indskrift: „Frihed, Fremskridt og Ret“. Som Stiftere af Foreningen nævnes i Vejle Amts Skytteforenings Jubilæumsfest af 1893: Lærer Madsen Bygbjerg, Kokborg, (Formand), Schøth, Hastrup Mølle, J. Kr. Hansen, H. Knudsen, J. Knudsen, M. Sørensen, S. Martinussen og Lærer Jensen, Svindbæk. Med Undtagelse af Aarene 1890—91 og 1892 har Foreningen været i Virksomhed hele Tiden. Den nuværende Formand er Lærer Andersen, Thyregod.

Brande—Thyregod Landboforening afholder skiftevis Dyrskue i Brande og Thyregod.

Af politiske Partier har Venstre, Radikale og Socialdemokrater hver sin Vælgerforening med henholdsvis P. Midtgaard, P. Nielsen og R. Rasmussen som Formænd.

Vi maa dog ikke, naar Byens Historie skrives, glemme Blikkenslager A. Kr. Pedersen, populært „Anders Ringer“, der i 38 Aar har været knyttet til Thyregod Kirke, dels som Graver, Ringer og Bælgetræder, for Tiden Indehaver af alle tre Embeder. Langt ind i Fremtiden vil man huske „Anders Ringer“, der med sin lille Træpibe i Munden ved Kirkens nordøstlige Hjørne venter efter Præsten for, saa saa snart denne viser sig paa Stien, der fra H. E. Hansens fører ind paa Kirkegaarden, at skynde sig ind i Kirken og fatte Klokkerebet. Hvem husker ikke Anders's Forbavelse, da Præsten en Søndag undgik hans Spejdeblik ved at komme en anden Vej, og hans Ængstelse for, naar Sygdomme tvang ham til at blive hjemme, at „Vikaren“ ikke

skulde kunne klare Ceremonierne. „Anders Ringer“ har i disse 38 Aar gjort Tjeneste under 7 Præster.

De 38 Aar er dog ikke Rekorden med Hensyn til Tjenesetid. Sognefoged, Dannebrogsmænd Mathias Damgaard, der i 1876 afløste sin Formand, P. Kjærgaard, i Embedet, har i 1916 holdt 40 Aars Jubilæum som Sognefoged. M. Damgaard er Veteran fra 1864.

Mange vil maaske mene, at savnes der ikke andet i det opvoksende Thyregod; saa mangler Byen dog det, en Storstad kræver i sin Nærhed, et Udflugtssted; men det er ikke Tilfældet. — Rørbæk med sine Løvskov, Bakker og Søer hører til et af Landets smukkeste Partier. Gjorde en Bane Adgangen til Rørbæk lettere for Turister, vilde



P. Nielsens Manufakturforretning  
(A. Mors Filial).

det blive et meget besøgt Sted. I flere Aar er der i Rørbæk Skov holdt store Stævner for Omegnens Ungdomsforeninger. Hostrup er dog hyppigere Maalet for Søndagsudflugter. Afstanden dertil er kun 3—4 km., og skønt Naturen der er en anden, er der dejligt ved Hostrup. I den store Statsplantage vipper Raadyrene frygtløse omkring kun paapassende overfor en mulig lurende Skytte ved et Skovdige. Skjern Aa forlader ligesom tøvende og modstræbende Hostrup Sø med de smukke Omgivelser for gennem Plantagen at begynde sin Rejse ud mod det store Hav i Vest. Stilhed er der over Søen, hvor Aakanden blomstrer og Vildanden ruger, Stilhed over Skoven, hvor de store Skovmyrer i deres mesterlige, keglannede Bo-

liger fører et selskabeligt Liv. Ingen hvæsende og tudende Bil, ingen Motors Stampen og Pusten bryder Stilheden.

Vandrerens ved Søen forstyrres kun i sine Betragtninger af Skovduen, der med en Klappen forlader sin daarligt møblerede Lejlighed i Granens Top.

---

## THYREGOD VESTER SPAREKASSE OG LAANEKASSE.

---

Paa Initiativ af daværende: Sognepræst for Thyregod og Vester Sogne, C. M. Smidt, samt Gaardejerne, Nis P. Kristiansen af Aalsæk, Chr. Andersen og K. P. Jensen af Thyregodlund, Iver Chr. Jensen af Odderbæk, samt Niels P. Nielsen af Katballe og Proprietær I. Helms til Rørbæk m. fl. oprettedes der i 1868 en Sparekasse for Thyregod og Vester Sogne. Den første Kontordag afholdtes den 5. Oktober 1868. Af Indledningen til Sparekassens Vedtægter hidsættes følgende: Formaalet er, dels at hjælpe tjenende og mindre bemidlede Folk til at opspare deres tilovershavende Smaasummer, der ellers let udgives til ringe Nytte, dels at give Trængende og mindre bemidlede Lejlighed til at kunne faa Smaasummer til Laans mod billig Rente og fornøden Sikkerhed.

Sparekassen begyndte sin Virksomhed under meget beskedne Forhold. Der indmeldte sig strak 25 Garanter, som til at begynde med lod indskyde fra 2 til 5 Rigsdaler hver. Den første Bestyrelse bestod af Sognepræst C. M. Schmidt, Fmd., Chr. Andersen, Thyregodlund, og Nis P. Kristiansen, Aalbæk. Senere har følgende Mænd haft Sæde i Bestyrelsen, nemlig Købmand P. Jensen, Thyregodlund, Sognefoged Mth. Frederiksen, Damgaard, Iver Chr. Jensen, Odderbæk, Niels P. Nielsen, Katballe, Jens Chr. Jensen, Vester Mølle, Niels Christiansen, Lindet, Niels Kjeldsen, Vesterlund, Knud P. Bøgh og Martinus Sørensen af Hindskov, Kr. P. Andersen, Thyregodlund, P. Staustrup og Sognefoged Jens Chr. Skovsbøl af Vester, begge de to sidstnævnte er endnu Suppleanter til Bestyrelsen. Den nuværende Bestyrelse bestaar af: Niels Madsen, Vester, Søren M. Overgaard, Hindskov, og P. Midtgaard, Thyregodlund, sidstnævnte som Formand siden 1896.



Revisorerne er Gaardejer N. Jensen, Vester, og Mejeri-  
bestyrer J. Q. Østerlund, Vester Mejeri.

Til Belysning af Sparekassens Fremgang ned igennem  
Aarene tjener følgende Uddrag af Regnskabet:

I 1870 har Indskudskapitalen været 1680 Rdgl. 5 Mark  
9 Skilling.

1880 .	29511 Kr. 74 Øre
1890 ,	65553 — 57 —
1900 . . . . .	73313 — 09 —
1910 . . . . .	117374 — 60 —
1916 . . . . .	166950 — 90 —

Som det vil ses af foranstaaende, har der været jævn  
Fremgang, og Sparekassen har været sit Formaal tro og  
opsparet mange Smaasummer, som ellers ikke vilde være  
kommen til saa god Anvendelse, tilmed at der er ydet  
mange billige Laan, saa det maa siges at Sparekassen har  
gjort god Nytte.

---

## KENDTE NAVNE OG DATOER.

---



H. E. Hansen  
Købmand.



P. Nielsen  
Manufakturhandler.



Joh. Andersen  
Førstelærer.

*H. E. Hansen*, Købmand, f. 1865 i Vonge, udlært hos F. S. Hansen, Vonge, etabl. i Thyregod 1. Juni 1892, og har ved Siden af sin store Købmandsforretning drevet Landbrug indtil 1915. Næste Aar kan Hansen fejre sit 25 aarige Jubilæum i Byen, og et Bevis for den store Tillid, han i Aarenes Løb har nydt, bør nævnes, at han er Formand for Thyregod Friskole fra 1905—13, Bestyrelses-Medlem af Landboforeningen fra 1904--13, Medlem af Menighedsraadet, Formand for Teknisk Skole og Medstifter af samme. Borgerne har forstaaet at drage Nytte af hans store Dygtighed og Interesse for sin By.

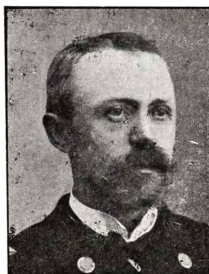
*P. Nielsen*, Manufakturhandler, f. 1870 i Givskud Sogn, udlært som Skræder hos K. Nielsen, Give, og derefter arbejdet forskellige Steder, blev etabl. i 1900 som Skrædermester, men siden 1905 drevet Manufakturforretning, som i Aarenes Løb er oparbejdet meget betydelig. P. Nielsen var i flere Aar Formand for Haandværkerforeningen og Medlem af Sogneraadet.

*Joh. Andersen*, Førstelærer, f. 1881 i Fløjstrup, demitteret fra Gjedved Seminarium, Medlem af Bestyrelsen for

Vejle Amts Skytteforening. Nærværende Skrift om Thyregod By er skildret af Hr. Andersen, og for hvilket Forlaget erkendtligt takker ham.

*P. Midtgaard*, Gaardejer, f. 1862 i Dørken, Formand for Thyregod, Vester Sogneraad og den lokale Sparekasse, Vurderingsmand til Ejendomsskyld, Formand for Vejlekredsens Fællesledelse o. fl. a. Ejer af Gaarden „Rosalund“ i Thyregod.

*Ludv. Grunnet*, Stationsmester, f. 1869. Frekventeret Privatskole og Jernbaneskole.



Ludv. Grunnet  
Stationsmester.

*L. Hagensen*, Murermester, f. 1883 i S. Omme, uddannet hos Kr. Præstgaard, Grindsted, fra 1908—11 Murermester i Jelling og siden i Thyregod, og har i denne Tid udført forskellige større Arbejder, bl. a. Vandværket, Vesterlund Skole, Filskov Station og mange private Bygninger. Hagensen er Formand for Vandværket, Haandværkerfor-



P. Midtgaard  
Gaardejer.



L. Hagensen  
Murermester.



C. F. Sørensen  
Uhrmager & Guldsmed.



A. Thomsen  
Tømmerhandler.



S. P. Sørensen  
Maskinfabrikant.



H. G. Jeppesen  
Smedemester.

eningen og Vurderingsmand for Den alm. Brandforsikring, en dygtig, fremadstræbende Mand.

*C. F. Sørensen*, Uhrmager & Guldsmed, f. 1871 i Hjortsvang, etabl. 1894 i Thyregod, driver en velassorteret Guldsmed- & Uhrmagerforretning, samt er tillige Bestyrer af Telefon Centralen. Formand for Elektricitetsværket siden 1911, Formand for Afholdsforeningen og Bestyrelses Medlem for Thyregod Forsamlingshus. En flink, elskværdig Mand, som Kunderne synes om.

*A. Thomsen*, Tømmerhandler, f. 1866 i Skærlund, uddannet som Snedker & Tømrer, var beskæftiget herved fra 1886—1906, begyndte da Tømmerhandel i Grønbjerg



Th. Andersen  
Mejeribestyrer.

og flyttede samme til Thyregod i 1912, som siden er gaaet stærkt frem. Thomsen er Bestyrelses-Medlem for Elektricitetsværket og Vurderingsmand til Brandforsikringen.

*S. P. Sørensen*, Mølle- & Maskinbygger, f. 1872 i Thyregod, lært Faget hos A. Christoffersen, Thyregod, etabl. i

1899 som Grovsmed, men er senere gaaet over til Fabrication af Vindmotorer & Landbrugsmaskiner, som sælges langt ud over Byens Grænser. Det er lykkedes Sørensen med ringe Midler at oparbejde en efter Forholdene betydelig Virksomhed, et talende Bevis for hvad Dygtighed og Energi formaar at udrette.

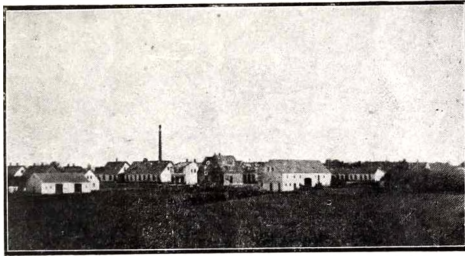
*H. G. Jeppesen*, Smedemester, f. 1880 i Tudvad, udlært hos Smedemester Madsen, Bredsten, og derefter arbejdet i forskellige Byer, blev etabl. i Thyregod 1910, driver en jævn stor Smede- & Maskinforretning med Vogne og Jumbler som Specialitet.

EJNAR KAAE:

# EJSTRUP BY.







**H.** C. ANDERSEN skriver i sin Sang til Forherligelse af Jylland de bekendte Ord:

»Skynd dig kom om føje Aar,  
Heden som en Kornmark staar«,

og der er maaske faa Steder, hvorom disse Ord passer saa godt som netop om Ejstrup, for man behøver kun at gaa saa meget tilbage som en Menneskealder, da laa store Strækninger af den nu opdyrkede Jord hen som Hede, men Hedebondens utrættelige Flid og store Udholdenhed har gjort, at den meste Del af det store Sogn nu er under Ploven. For den Slægt, der lever nu, synes det næsten, da de Gamle begyndte deres Arbejde, at have været et haabløst Arbejde, for mange Steder er Jorden ret daarlig og bakket (det højeste Punkt er Havrebakken 90 m), ligesom Underlaget ofte er Sand eller Grusal Lyngen blev afbrændt, og nu avles efter Forholdene ganske godt. Den egentlige Hede findes nu kun tilbage i den vestligste Del af Sognet ind mod Hygild og Skibild.

I Udstrækning er Sognet det største i Thyrsting Vrads Herred og tillige det vestligste; det omgives af Vrads og N. Snede Sogne, Vejle Amt, fra hvilket det i det væsentlige adskilles ved Skjern Aa. Ejstrup By ligger omtrent lige paa den jyske Højderyg, og ligger som Følge deraf meget højt med vid Udsigt til alle Sider, mod Øst til N. Snede og de store Skove ved Palsgaard, mod Sydøst til Thyregod, hvortil man under klart Vejr kan se alt tydelig.

Nogen særlig god Forbindelse med Omverdenen og særlig Købstæderne har Byen ikke haft. Hertil har bidra-



get saavel Vejlængderne som de daarlige Veje; der er omtrent lige langt til Horsens, Silkeborg og Herning, c. 5 Mil. Dette har selvfølgelig altid været generende for Landbostanden, der saaledes har haft vanskeligt ved at komme af med sine Produkter, idet disse pr. Vogn maatte køres, og selvfølgelig tabte de ved dette. Nu gaar en stor Del af Fragtkørselen over Bryrup. Indtil Sommeren 1913 besørgedes Forbindelsen med Horsens ved en af de gamle, lukkede Deligencer. Mange krympede sig ved en Horsenstur i den Tid, og man maa sige, det var ikke uden Grund, for var det varmt, var det næsten uudholdeligt at sidde i en saadan lukket Vogn, og var det koldt, var det ikke meget bedre; særlig slemt var det en Frostnat, naar Vejene var haarde, saa klirrede Vinduerne og Døren hamrede, ja, saa stærkt kunde det være, at man næsten ikke kunde raabe hinanden op inde i Vognen. I Juni 1913 begyndte K. Clausen en daglig Bilforbindelse med Horsens, saa man om Morgenen kunde tage fra Ejstrup og være i Horsens til om Eftermiddagen og saa komme tilbage ved Tiden omkring Kl. 7. Denne Ordning beholdtes til 1916, da Bilen gik over til at blive postførende; saa fik Ejstrup Forbindelse med Horsens to Gange daglig. Ligeledes er Forholdene forbedret med Hensyn til at komme til Station, da der ved Aabningen af Give—Herning Jernbanen blev Station baade i Thyregod og Brande. Tidligere maatte man med Dagvogn til Ikast, ca. 3 Mil, nu er der til nærmeste Station kun en god Mils Vej. Imidlertid haaber man paa en endnu bedre Ordning, idet der i denne Tid arbejdes paa den jyske Længdebane Funder—Bramminge, og denne Banelinie vil faa Station i Ejstrup. I selve Ejstrup giver dette Anlæg et stort Arbejde, idet der er en meget stor Udgravning samt Bygning af to Viadukter.

Selv om det hidtil har været lidt vanskeligt at komme til Ejstrup er der dog mange der har overvundet Vanskelighederne, og bosat sig der, og af mange hører man den Udtalelse, at faa Steder træffer man en saa jævn og flink Befolkning som her. Byen havde ved sidste Folketælling 340 Indbyggere, i Sognet 1669, og saa snart normale Forhold igen indtræder vil der sikkert ske en stor Vækst.

Nogen egentlig Forhistorie har Byen ikke, da den blev hjemsøgt af en Ildebrand omkring 1830, nogen ganske bestemt Tid kan ikke opgives, og denne ødelagde de to

Gaarde: „Storgaard“, „Vestergaard, og mulig et Par flere, der laa ved den nuværende Ikastvej, omtrent paa det Sted, hvor Vejen føres op til Præstegaarden og den nye Forskole. Endnu kan man i Jordsmonnet se Rester af de gamle Møddingssteder. Efter Branden flyttedes Gaardene sandsynligvis hen paa de Steder, hvor de nu ligger.

Tillige har der sikkert i hele den ældre Tid hvilet et Tryk over Bønderne, da al Jorden hørte ind under Hovedgaarden Hastrup. Som Minde om denne Tid hører man endnu ofte Vejen, der fører til Thyregod, og som gaar forbi Hastrup, benævne „Hovvejen“. Hovedgaarden siges at have ligget paa en lille Ø, der endnu vises ved Hastrup.



Ejstrup Hovedskole.

Nu ejes Skovridergaarden i Hastrup af Staten, Disse trykende Forhold, og Stedets ucentrale Beliggenhed medførte ogsaa at faa følte Lyst til at bosætte sig der; og desværre blev denne Ulyst ved at holde sig langt op gennem Tiden.

Alene kan, som Tegn paa hvor ucentralt Byen laa, nævnes Postbesørgelsen. Al Post udgik fra Brædstrup, der ligger ca. 3 Mil fra Ejstrup, men selvfølgelig kunde denne Ordning ikke holde sig, og der oprettedes Posthus i N. Snede; senere er der bleven Brevsamlingssted i Ejstrup; dette bestyres af R. Clausen; fra Brevsamlingsstedet udgaar i Tiden 6 Landposter. Den eneste Forbindelse Ejstrup nu har med Brædstrup, er den, at Herredskontoret findes der. Byen har, som de fleste jyske Byer, en lang Udstrækning, da den første Bebyggelse særlig fandt Sted langs Amtsvejen. I de senere Aar er dog ogsaa bygget udenfor denne, særlig langs Veje, der fører til Thykskov.

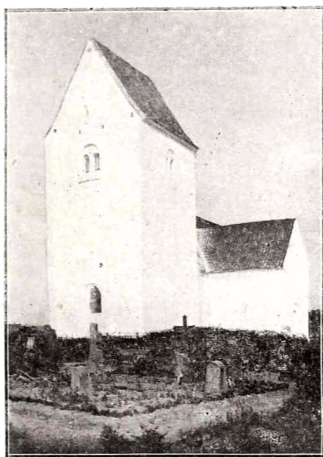
I den østligste Del af Byen findes Andelsmejeriet, hvis Bestyrer er Lauritzen. Ved Siden deraf findes Cementvarefabriken, Indehaver M. Press, en Virksomhed, der i de senere Aar har taget et stort Opsving. Byens Midtpunkt maa nærmest regnes at være ved Gæstgivergaarden der ejes af J. Kjær. Den gamle Gæstgivergaard laa imidlertid ikke paa dette Sted, men ved Vejen, der fører til Brande, i den Gaard, der nu ejes af P. Uhrskov. Han har ogsaa tidligere selv drevet denne Ernæring. Endnu minder den gamle Gaard med sine store og høje Stuer om den Tid. Højt hævet over Byen knejser den store,



Ejstrup Andelsmejeri  
(Bestyrer O. C. M. Lauritzen).

hvide Kirke, der i meget lang Omkreds kan ses. Kirken bestaar at et stort Skib og Kor med Taarn mod Vest. Mod Syd findes Vaabehuset og mod Nord er tilbygget en Korsfløj. Saavel Skib som Kor er opført i romansk Stil af store, kvadratiske Granitstene. Døre og flere af Vinduerne er bevarede i den oprindelige Stil. Overgangstiden mellem romansk og gotisk Stil tilbyggedes sandsynligvis Taarnet, men i Modsætning til Skibet er det opført af gamle Munkesten og forsynet med Skydehuller. Ved Middelalderen indbyggedes Krydshvælvinger i Kor og Skib, og tillige aabnedes fra Taarnrummet ind til Kirken ved en Spidsbue. Korsfløjen har i Modsætning til Kirkeskibet faaet Loft; den er tilbygget ca. 1626. I Korsfløjen findes den oprindelige Altertavle, der forestiller Kristus siddende ved Bordet Skærtorsdag Aften; men den erstattedes 1892 af en ny og mere præsentabel Altertavle, malet af Karen

Wiehe. Motivet er en Copi af C. Blochs Maleri: Opstandelsen. Den ny Altertavle er indrammet i Egetræ og giver et smukt og hyggeligt Præg, omend den gamle maaske har større kunsthistorisk Interesse. Prædikestolen er af Egetræ og stammer sikkert fra Slutningen af det 17. Aarhundrede. Døbefonten er et mærkeligt Stykke Billedhuggerarbejde i romansk Stil med Løver med Menneskehoved; man undres over det Arbejde, der er lagt paa dem. Ude i Vaabenhuset staar to Egetræsrammer (Gravrammer), der i mange Aar har staaet ubemærket hen, men sidste Aar blev istandsat af Nationalmuseet. Den ene indeholder Gravskrift over en af Ejerne fra Thorlundgaard.



Ejstrup Kirke.

Oprindelig var det ikke Meningen, at Kirken skulde have ligget paa den nuværende Plads; men derimod i Krejbjerg, hvor der endnu findes en Bakke, der bærer Navnet „Kirkebakken“. Sagnet fortæller, at Arbejdet der vilde ikke lykkes, og man blev saa enige om at lade Skæbningen raade. En Aften slog man et Par Kreaturer løse og lod dem gaa hvorhen de vilde. Næste Morgen laa de paa Bakken, hvor den nuværende Kirke er opført; dette tog man som et Varsel og byggede Kirken der. Paa „Kirkebakken“ i Krejbjerg findes endnu Murrester.

I kommunal Henseende er Ejstrup og N. Snede en Kommune; men i Tiden til 1894 var Ejstrup tillige Annekskirke til N. Snede. Ved Reskript af 10. Juni 1894 gjordes den til selvstændig Pastorat. Som Fialkirke til Ejstrup hører Gludsted Kirke, der opførtes 1891—92 efter Tegning af Arkitekt Frimodt Clausen; den er opført af røde Mursten i romansk Stil. Kor og Skib gaar i eet, og i Kirken findes fladt Bjælkeloft. Den giver saavel udefra med sit høje Spir, som indeni et særdeles hyggeligt Indtryk.

I Ejstrup Kirke findes et stort og godt Orgel, hvad endnu mangler i Gludsted. I Foraaret 1916 er Ejstrup Kirke fra at ejes af enkelte Personer gaet over til Selveje.

I nær Tilknytning til Kirken kan nævnes Missionshuset, opført 1902, men udsmykket særlig kønt i de sidste Aar. Som Præst ansattes, da Sognet overgik til selv-



Ejstrup Forskole.

stændigt Sogn, Sognepræst Norlander i Efteraaret 1895, senere fulgte Sognepræst P. Ivertsen, der i Sommeren 1913 forflyttedes til Aarby ved Kallundborg. Derefter fulgte den nuværende Sognepræst Joh. Olsen, forhen Fredericia, hvem det er lykkedes at samle en stor Menighed. 1895 byggedes tæt ved Kirken en Præstegaard.

Lige ind til Diget om Kirkegaarden ligger den gamle Skolebygning, der nu lejes ud til private. 1906 opførtes den nuværende Skole, der ligger i den vestlige Del af Byen ved Vejen, der fører til Thykskov. Da Byen i de senere Aar er vokset stærkt, er Børneantallet steget betydeligt, og i 1913 begyndte man at bygge en Forskole. Den blev ikke lagt ved nuværende Hovedskole, men derimod tæt

ved Præstegaarden. Set fra Ikast-Landevejen, gør saavel Forskolen som den samtidig byggede Gymnastiksal baade Sogneraadet og Arkitekten K. Sørensen, Give, megen Ære. Som Lærerinde ansattes 1913 Frk. K. Rasmussen.

Ind til Ejstrup ligger den 92 Tdr. Land store Sø omgivet af høje Bakker. For mange Aar siden ejedes den af en enkelt Mand, Jacob Sivebæk, der solgte den; men efter Salget viste der sig adskillige Forviklinger, saa det



S. A. Svendsens Kontor & Trælasthandel.

var vanskeligt at fremskaffe Papirer paa den, idet den en Gang havde været under Herresædet Hastrup og saaledes havde tilhørt Staten. Senere blev det forsøgt at udtørre den, og dette var til Dels lykkedes, idet der kun fandtes en ringe Del tilbage, der ikke var tørlagt; men pludselig standsede hele Arbejdet, sandsynligvis af Mangel paa Driftskapital. Ved den nordvestligste Ende af Søen er nu anlagt en Fiskeristation, der driver en Del Fiskeri med Ørreder, Aal og Gedder. Af andre Søer kan nævnes Ensø 118 Tdr. Land; lige ind til Ensø findes den store Gravhøj, Ensø Høj. Rundt i Sognet findes adskillige Gravhøje, f. Eks. Munkehøj i Thykskov; mange af dem er nu fredlyste.

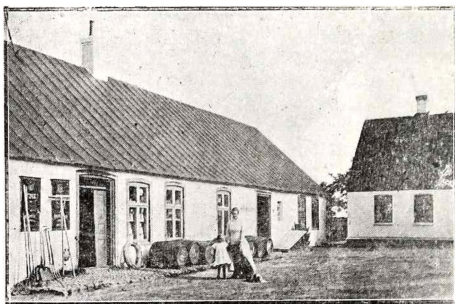
Umiddelbart indtil Ejstrup Sø findes en dejlig Plantage, der tilhører Dyr læge S. Jensen. Iøvrigt er der rundt i Sognet mange og store Plantager. Staten har til Beplantning inddraget ca. 4100 Tdr. Land, hørende under Palsgaard Skovdistrikt, alene findes af denne Jord i Gludsted og Norlund 1025 Tdr. Land, hvoraf over 600 Tdr. er beplantet. Tillige findes ind til Plantagen i Gludsted en stor

Mose, hvoraf en stor Del hørte til „Gludstedgaard“ (545 Tdr. Land), der nu er udstykket.

I Ejstrup oprettedes d. 4. Juni 1863 en Sparekasse, der til at begynde med maatte arbejde under ret smaa Forhold, medens den nu har en stor Omsætning og holder skiftevis sine Kontordage i N. Snede og Ejstrup: Kontordagene bestyres af den nuværende Formand i Sogneraadet M. Høgh Kristensen, Partikulier Bertel Lauesen og Gaardejer Mads Madsen.

Foreningslivet flourer stærkt i Ejstrup og giver sig paa mange Maader til Kende ved Sammenkomster, Møder og lignende.

Der findes en Haandværker- og Borgerforening, hvis nuværende Formand er Malermester K. E. Jensen. Denne Forening har paa flere Maader givet sig til Kende ved



L. Larsens Købmandsforretning.

Fremelskning af Byens Tarv, f. Eks. i den senere Tid ved at sætte sig i Spidsen for at faa den nye Jernbanestation flyttet fra det Sted, hvor den oprindelig var bestemt til at ligge — et Stykke udenfor Byen — til den nuværende Plads inde midt i Byen. Selvfølgelig maa saavel Kommune som Beboerne være med at rejse den nødvendige Kapital, der fordredes ved Merudgiften af den nye Plads; tillige afholdes i Vinterhalvaaret en Del Foredrag. Som Vært har Foreningen Gæstgiver J. Kjær.

I de senere Aar har Afholdsbevægelsen haft stor Fremgang paa Egnen, og der findes indenfor denne Bevægelse adskillige Foreninger, hvoraf kan nævnes: En Afdeling af »D. G. O.« »Hedebloomsten« (Fmd. Barber Jensen), Dan-



A. Sørensens Isenkram- & Udstyrsforretning.

marks Afholdsforening (Fmd. Gaardejer Joh. Svendsen) og »Blaa Kors« (Fmd. Gaardejer P. Fasterholt). De to første Foreninger har tidligere holdt deres Møder i det gamle Forsamlingshus (opført 1886), men er nu flyttet til Afholdsrestaurationen, hvis Vært er Bager Skjødt. Denne Bygning er nyopført, da den tillige med S. Svendsens Maskinsnedkeri samt en Bygning mere nedbrændte i Oktober 1916. En Tid saa det ud som Ejstrup for anden Gang kunde være bleven ødelagt ved en Ildebrand, men ved Befolkningens ihærdige Arbejde lykkedes det at begrænse Ilden til de tre nævnte Bygninger.

Af andre Foreninger kan nævnes K. F. U. M. og K., der tillige med »Blaa Kors« har holdt sine Møder i Missionshuset. Tillige findes Ungdomsforening, Skytteforening o. fl. Desuden findes den statsanerkendte Sygekasse, hvis Formand er Købmand A. Sørensen.



Selvfølgelig har Ejstrup ligesom næsten alle Landsbyer sit eget Elektricitetsværk (anlagt 1908) hvis Bestyrer er Møllejer S. Nielsen, og at nævne en Ting som elektrisk Gadebelysning kan maaske synes overflødig. Som Drivkraft til Motoren bruges næsten alene Elektricitet. Et lille Stykke Syd for Ejstrup Kirke findes et Teglværk, Ejer L. Jensen, hvor der drives en ret omfattende Virksomhed. Med Hensyn til Forretninger kan der siges, at Byen har alle forskellige Grene repræsenterede. Af Kolonialhandlere findes tre; af disse er Købmand L. Larsens Forretning den ældste, da den allerede dreves af Faderen N. Larsen, en Mand, der havde adskillige Interesser ud over selve Handelen, særlig kan nævnes N. Larsens Interesse for Naturvidenskab, hvilket har givet sig til Kende deri, at han fik samlet en meget stor Fuglesamling, en Samling saa stor, at der næppe findes mange tilsvarende i privat Eje.

For ca. en Snes Aar siden begyndte Købmand A. Sørensen sin Kolonialforretning, og det lykkedes ved Flid og Paapassenhed at faa den bragt frem til noget stort. I Sommeren 1915 afstod Sørensen den til Købmd. A. Paulsen og begyndte selv en ren Isenkramforretning i sin nybyggede Ejendom. Tillige findes en tredie Forretning, Købmand P. Pedersens; den er skønt af nyere Dato en pæn Forretning. Af Manufakturhandlere findes to — P. Rasmussen, der tillige driver Skræderforretning, og N. Maaetoft — begge Forretningsmænd, der har forstaaet at skabe sig en Kundekreds. Tillige findes endnu en stor Forretning, nemlig Snedker S. Svendsens, der foruden sit Maskinsnedkeri driver en stor Tømmerhandel. Af øvrige Forretninger kan nævnes: to Bagere, to Sadelmagere, Snedkere, Slagtere, Slagteriudsalg, Karetmagere, o. s. v.

Som det maaske fremgaar af denne lille Skildring af Ejstrup By, kan ogsaa paa Heden vokse en By op — og man har det Haab, at den med de Fremtidsmuligheder, der i Øjeblikket synes at være, vil vokse endnu mere. Om et Par Aar faar Byen »Navneforandring«, nemlig naar der kommer Bane, da der i Forvejen findes en Station af Navn Ejstrup. Dens nye Navn vil da blive Ejstrupholm.

---

Kilder: . Trap: Danmark.

## KENDTE NAVNE OG DATOER.

---



Joh. Olsen  
Sognepræst.



N. Larsen †  
Købmand.



A. Sørensen  
Købmand.

*Johs. Olsen*, Sognepræst, f. 1877 i Næstved, teol. Kand. 1903, pers. Kap. i Frederieia 1908, Sognepræst i Ejstrup 1913. Formand for Skolekommissionen og Menighedsraadet, Næstformand i Dansk Sudan Missions Bestyrelse.

*Niels Larsen*, Købmand, f. 1850 i Lystrup, † 1905 i Ejstrup, forpagtede 1874 Ejstrup Kro og drev en betydelig Købmandshandel indtil sin Død i 1905.

*A. Sørensen*, Købmand, f. 1873 i Vrads Sogn, Formand for Ejstrup Sogn Sygeplejeforening, Sognets Sygekasse, Medlem af Banekommissionen. Gennem mange Aar en af Ejstrups ledende Mænd; dygtig og anset af alle.

*Svend A. Svendsen*, Tømmerhandler, f. 1873 i Hede-  
gaard, Ejstrup Sogn, udlært hos Tømmermester Chr. Jordan i Rønslunde, etabl. 1898 i Ejstrup og startede sin Tømmerhandel i 1905 og driver en ret stor Forretning med alt Bygningsarbejde.

*Einar Kaae*, Førstelærer, f. 1887 i Nyborg, dimitteret fra Statsseminariet i Ranum 1913. Kasserer i Sygekassen,



I. A. Svendsen  
Tømmerhandler.



E. Kaae  
Førstelærer.



L. H. Larsen  
Købmand.

Medlem af Værgeraadet og Formand for Børnebogsamlingen, har virket ved Teknisk Skole i nogle Aar.

*L. Larsen*, Købmand, f. 1877 i Ejstrup, udlært hos sin Fader, Købmand Niels Larsen, og derefter i 4 Aar i Horsens, overtog Forretningen efter sin Fader i 1905 og fører den støt og rolig videre i det gamle Spor. Forretningen er Byens ældste og maaske ogsaa den største.

*O. C. M. Lauritzen*, Mejeribestyrer, f. 1876 i Ikast, lærte Mejeriet paa Haraldsted Andelsmejeri fra Maj 1893—1895 paa Hastrup Mejeri 1896 paa Ladelund Mejeriskole, derefter paa Hodsager Mejeri og Hurup og blev Bestyrer 1902 paa Arnborg Mejeri. Bestyrelses-Medlem af Haandværkerforeningen, Kasserer for »Julens Glæde«. Diplom for Smør: 2 Sølvmedalier, 1 Broncemedaille og 2 hædrende Omtaler.

P. K. GREJS:

# NØRRE SNEDE BY.

---





**P**AA Jyllands Højderyg i Vrads Herred, Aarhus Amt ca. 130 m over Havfladen, der hvor Kolding—Viborg og Horsens—Herning Landeveje skærer sammen, ligger Nr. Snede. Der er 28 km til Silkeborg, 32 km til Horsens, 35 til Vejle og 38 km til Herning.

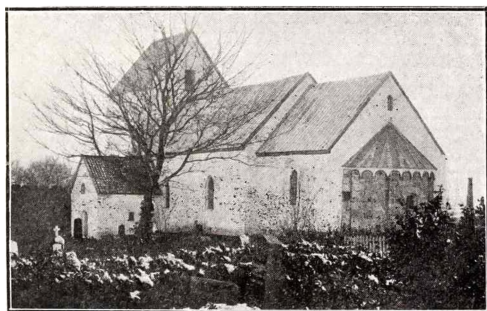
For ca. 50 Aar siden — omkring 1865 — var der foruden Præstegaarden og Krogaarden 4 andre Gaarde og et Par Huse i Byen. Den ene Gaard, »Engholm«, ligger lidt uden for Byen, men betragtes dog som hørende til Byen. »Engholm« ejes nu af Hans Sørensen, Formand for Nr. Snede Andelsmejeri. Sydvest i Byen ligger »Lindbjerggaard« eller »Storgaarden«, som den i daglig Tale kaldes. Denne ejes af Lars Sørensen, Formand for Vrads Herreds Landboforening, Lars Sørensen, der er Broder til Hans Sørensen, overtog Fødegaarden efter Faderen, som ogsaa hed Lars Sørensen. Midt i Byen ligger Amdsraadsmlem Mads Jørgensens Gaard. Det er særlig paa denne Gaards Jord, at Byens Udvikling har fundet Sted. Den 4de Gaard ligger Nord for Byen ved Siden af Møllen og ejes af Sognefoged Martin Christensen. Til disse Gaarde har engang i Tiden hørt meget store Jordarealer; men paa Ydermarkerne, som Tid efter anden blev solgt fra, er der opført flere Gaarde og mindre Ejendomme. 1 km. sydvest for Nr. Snede ligger »Grætrup-Nedergaard«, som blev udstykket 1912. Hovedparcellen, der nu ejes af Christen Bjerre, har et Jordtilliggende af ca. 200 Tdr. Land. Før Udstykningen havde Gaarden et Areal af ca. 1000 Tdr. Land, hvoraf Halvdelen var Skov, som ligger paa begge Sider af Kolding — Viborgvejen, 1 km. syd for Nr. Snede. Ved Gaardens Udstykning købtes Skoven af Kammerherreinde Scheested, »Addithus«. Fra 50erne og op i 80erne ejedes

»Grætttrup-Nedergaard« af Grev Holstejn, Holstejnsborg. (Den senere Konsejlspræsident). En Søn af Greven boede nogle Aar paa Gaarden.

Samtidig med, at Omegnen ved Gaardenes Udstykning blev bebygget, voksede Nr. Snede op fra at være en lille almindelig Landsby til at blive en ret betydelig Forretningsby efter landlige Forhold. Der er nu over 60 Ejendomme, mest Forretninger, i Byen, og Indbyggerantallet er naaet op til omtrent 400. At Nr. Snede herude i den fattige Hedeegn, som det engang var, er bleven saa betydelig en Forretningsby, som den er, skyldes i første Række dens Beliggenhed i saa lang Afstand fra nogen Købstad, og dertil kommer, at Byen altid har været, og er den Dag i Dag uden Jernbaneforbindelse med Omverdenen. Nr. Snede er nu som en lille Købstad for Omegnen, og adskillige Foreninger har sit Hjemsted og holder sine Møder her. De før nævnte Landeveje danner Byens to Hovedgader, og disse Veje har bevirket, at Byggeriet er foregaaet ret planmæssigt, hvilket har til Følge, at Byen har faaet en smukkere og mere regelret Form end de fleste Landsbyer. Da det meste af Byens Udvikling er af nyere Dato er Bygningerne gennemgaaende smukke og stilfulde og desuden er de altid vel vedligeholdte. De to Hovedgader er paa begge Sider forsynet med et solidt og bredt Fortov, hvilket ogsaa højner og forskønner Byens Udseende. Fra nord og vest tager Nr. Snede sig smukt ud i lang Afstand, fra syd og øst ses Byen ikke, før man naar tæt til den. Byens høje Beliggenhed og vide Udsigt til alle Sider, imponerer altid den Rejsende, der kommer til og igennem Nr. Snede. Da en tredie Amtsvej fra Silkeborg over Bryrup til Nr. Snede støder til Viborg-Koldingvejen lige ved Byen, bliver der derved 5 Landeveje, som fra forskellige Sider fører ind til Byen, hvilket ikke ret mange Landsbyer kan opvise Mage til. Disse Veje har ikke alene bevirket, at Nr. Snede som Forretningsby har kunnet drage Omegnen til sig; men der gaar i forskellige Retninger en Turiststrøm igennem Byen som i ingen anden Landsby.

Kirken (St. Mikkels Kirke) ligger i den sydlige Bydel mellem Præstegaarden og Skolen. Den er bygget af Granitsten, og Opførelsen hidrører sikkert fra det 12. Aarhundrede. Den er bygget i Rundbuestil med høje og smukke Hvælvninger. Kirken bestaar af Langskibet, Koret, Taarnet

og Vaabenhuset. De oprindelige Vinduer var smaa og sad meget højt; de er forlængst tilmurede og erstattede med større, saa der er meget lyst i Kirken i Forhold til mange andre Landsbykirker. Den nordre Indgang er ogsaa tilmuret. Vaabenhuset er bygget til Langskibets Sydside. Kirken er temmelig stor, den kan rumme ca. 450 Mennesker. Taarnet skal efter gammelt Sagn engang have været højere. Under en Reparation, hvor Taarnet blev skalmuret med gule Teglsten, skal der være taget nogle Alen af det. De gule Teglsten viste sig at være uholdbare, hvorfor de senere er bleven erstattede med røde Munkesten. Altertavlen forestiller Jesus i Getsemane Have. Døbefonten er



Nr. Snede Kirke.

af Granit. I Koret er en og i Langskibet to smukke Lysekroner, der som Gaver til Kirken blev skænket af henholdsvis Familien Lundsgaard, Nr. Snede Kro, Familien Sørensen, Storgaard, og Lærer Jørgensen og Hustru; men den smukkeste Gave, Kirken ejer, er Orglet, som samme Lærer Jørgensen og Hustru skænkede Kirken og Menigheden i 1912. I Kirkegulvet er nedlagt en Mindesten; men dens Betydning kendes ikke. Udvendig paa Langskibets Sydside er indmuret tre og i Taarnets Vestside en Granitsten med udhuggede Dyrefigurer. I 1877 lod Staten Kirken sælge ved Auktion. Den blev da købt af Lærer Jørgensen og Kroejer Kristen Lundsgaard. Siden den Tid har Kirken været i privat Eje. For Tiden ejes den af Kroejer Johs. Lundsgaard, Købmd. Martin Jensen, Partikulier Mads Madsen, alle af Nr. Snede, og Forpagter Kristen Jensen, Palsgaard. Indtil 1896 var Ejstrup Anneks til Nr. Snede. I



1882 blev der bygget en Kirke i Gludsted, og i fire Aar havde Præsten i Nr. Snede 3 Kirker; men i 1896 fik Ejstrup selv sin Præst, og Gludsted blev da Anneks til Ejstrup; siden den Tid har Præsten i Nr. Snede kun haft 1 Kirke. Siden 1850 har følgende Præster virket i Nr. Snede: Provst Wulff til 1855, Provst Fabricius til 1863, Pastor Mygdal til 1873, Pastor Møller til 1879, Pastor Barfoed til 1884, Pastor Koed til 1887, Pastor Schjøler til 1893, Pastor Karstoft til 1901, Provst Larsen til 1908, og siden 1908 har den nuværende Præst, Pastor Andersen, været Sognepræst i Nr. Snede.

---

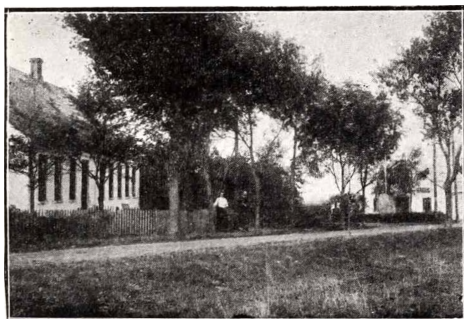
## SKOLEN.

---

Oprindelig skulde Børnene fra hele Sognet søge Skolen i Nr. Snede; men i Løbet af det 19. Aarhundrede er der bleven oprettet 3 Lærerembeder ude omkring i Sognet. Skolen i Nr. Snede er flere Gange ombygget, og den nuværende Skolebygning er opført 1868. Det er altsaa en gammel Skole; men efter Datidens Byggemaade er den opført meget komfortabel. Da Byen mod Slutningen af det nittende Aarhundrede voksede stærkt og dermed Folke- og Børneantallet, blev det — trods de 3 oprettede Embeder ude i Sognet — nødvendigt at foretage en Udvidelse af Nr. Snede Skole, og i 1901 blev der bygget en Forskole i Byen. Siden den Tid har Frk. Cecilie Poulsen, som er en Gaardmandsdatter fra Vissenbjergegnens paa Fyn, virket som Lærerinde ved Forskolen. Ved Begyndelsen af det 19. Aarhundrede var der i Nr. Snede en Lærer, som hed Ole Ibsen, han ejede et Stykke Privatjord, som han føjede til Skolens Jordlod paa den Betingelse, at hans Eftermand i Embedet skulde betale ham 50 Rdl. Denne Hæftelse — senere 100 Kr. — paahvilede Embedet ved hvert Lærerskifte, indtil Jordlodden blev solgt fra. Den næste Lærer i Nr. Snede hed Malta; han var cand. phil. og døde i Embedet 1823. Derefter fulgte Peder Schmidt Bendixen, han var Lærersøn fra Ulfborg i Vestjylland, var ueksamineret og døde i Embedet 1856. Han Eftermand blev Poul Svejstrup Jørgensen, som var Gaardmandssøn fra Nørup ved Vejle, han tog Eksamen fra Jellinge 1847, fra 1848 til 1852 var han Hjælpelærer hos sin Formand i Embedet,

og fra 1852 til 56 var han Lærer i Virklund ved Silkeborg. Derefter kom han igen til Nr. Snede, hvor han virkede som Lærer indtil 1885, da en Øjensygdom nødte ham til at tage sin Afsked. Han flyttede derefter over paa en Gaard lige ved Skolen, som han i Forvejen havde købt, her opholdt han sig som Pensionist til sin Død 1913. En Del Aar før sin Død havde han overdraget Gaarden til sin Søn, nuværende Amdsraadsmedlem Mads Jørgensen.

Anders Hansen Ring, som fulgte efter Jørgensen i Embedet, var Lærersøn fra Spørring ved Aarhus, tog Eksamen fra Lyngby 1871. Han kom fra Klovgborg til Nr. Snede 1885 og forflyttedes herfra til Fjellerup ved Grenaa 1893. Jens Jensen, som derefter overtog Embedet, var Husmands-søn fra Outrup ved Varde, og dimitteret fra København



Nr. Snede Skole.

1887. Han forflyttedes 1905 til Brokøb paa Sjælland. Fra 1905 til 1909 var Laurits Marinus Christensen Lærer i Nr. Snede, han var Husmandssøn fra Ø. Vraa i Vendsyssel og tog Eksamen fra Silkeborg 1902. Han forflyttedes i 1909 til Munkebjergby paa Sjælland. I 1909 blev den nuværende Lærer, Peder Kristian Grejs, kaldet til Embedet, han er Husmandssøn fra Grejs ved Vejle og dimitteret fra Gedved 1902.

## KROEN

eller Gæstgivergaarden, som den kaldes, er kgl. privilegeret Kro. Den ligger i den nordlige Del af Byen ved Kolding-Viborgvejen, som i gamle Dage ogsaa kaldtes Studevejen,

fordi man den Gang ad denne Vej drev med Stude fra det nordlige Jylland og sydpaa. I den Tid kunde der undertiden overnatte flere Hundrede Stude paa Markerne, for en stor Del Lyngmarker, omkring Nr. Snede. Hvor langt tilbage i Tiden Kroen har eksisteret vides ikke; men de sidste 2 à 3 Hundrede Aar har der været Kro i Nr. Snede. Den nuværende Ejer, Johannes Lundsgaard, overtog Kroen i 1893 efter Faderen, Kristen Lundsgaard, som den Gang døde. I 1860 kom Kroen i Familien Lundsgaards Eje ved at Kristen Lundsgaard giftede sig med Ejerinden, som den Gang var Enke. Som Vært har saavel Lundsgaard jun. som Lundsgaard sen. været meget afholdte, ligesom de altid har staaet i et godt Forhold til Byens og Omegnens Befolkning, og naar der har været Tale om at ofre noget for Byens Vel og Fremgang, da har de ikke staaet tilbage. I 1866 brændte Kroen og Præstegaarden samme Nat. Præsten, Pastor Mygdal, og Kromanden havde den Gang Sæde i Sogneraadet, og Branden, som overgik deres Ejendom, skal — efter Sigende — skyldes en Hævn fra en Mand i den vestlige Del af Kommunen, som følte sig forurettet ved Uddeling af kommunal Hjælp. Sagen



Nr. Snede Kro (Johs. Lundsgaard).

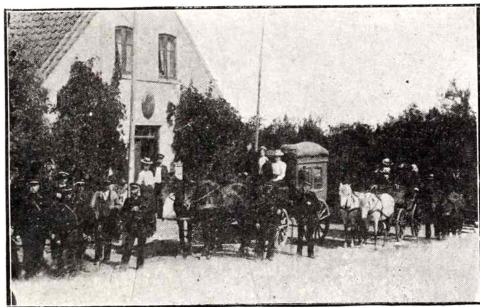
blev imidlertid ikke opklaret; men der fortælles, at Manden skal have aabenbaret Forbrydelsen paa sit Dødsleje.

Selve Kroen, der ikke er ombygget siden Branden i 66, har — efter den Tids Byggeskik — gode og hyggelige Lokaler, der giver et solidt og godt Indtryk, og det hele vidner om, at Kroen har været og er i solid Eje. I Tidens Løb er forskellige Foreningsmøder knyttet til Kroen, bl. a.

holder Vrads Herreds Landboforening sine Møder og Dyrskuer her, og nu holdes der aarligt 3 Markeder ved Kroen. I Lighed med de fleste Landsbykroer i gamle Dage har der ogsaa været drevet Købmandshandel i Kroen her.

## POSTHUSET.

Da Brædstrup Posthus blev bygget, kom Nr. Snede under Brædstrup Postdistrikt; men der var kun Postforbindelse mellem de to Byer to — senere vistnok tre — Gange om Ugen, og Posten blev kun lejlighedsvis besørget til Omegnen; der var paa den Tid et Slags Postkontor



Nr. Snede Posthus.

eller Brevsamlingssted i Kroen, som senere blev flyttet op i Skolen. Allerede i 1824 blev der oprettet Poststation i Nr. Snede paa Ruten Kolding—Nr. Snede—Viborg og Aalborg. En Tid var det saaledes, at de Rejsende, der kom til Byen og skulde videre, kunde — ved Henvendelse til Læreren — forlange at blive befordret før en fastsat Betaling. Der var 4 Mænd i Byen eller nærmeste Omegn, som var pligtige til at køre paa 1 Times Varsel. Sydpaa var de pligtige til at køre til Vejle og nordpaa til Klode Mølle. I 1882 fik Nr. Snede selv Posthus i et lejet Lokale ved Siden af Kroen. Det derved oprettede Postdistrikt kom til at omfatte: Nr. Snede—Ejstrup—Klovborg— og Vrads Sogne. Det nordlige af Vrads Sogn blev imidlertid senere skilt fra og kom til at høre til Bording og Funder. Ved Bryrup-Banens Aabning blev det øvrige af Vrads Sogn

henlagt under Bryrup. Postmester Hejde, som var den første Postmester i Nr. Snede, kom til Byen i 1882 og blev forflyttet i 1895. Siden den Tid har Postmester Chr. Hansen beklædt Embedet. I 1895 blev Postkontoret flyttet til dets nuværende Ejendom (lejet Lokale) sydvest i Byen. For faa Aar siden blev der foretaget en betydelig Udvidelse af Postkontorets Lokaler, som nu er ret tidsvarende indrettet. Skønt Nr. Snede Postkontor af sit Distrikt har mistet Vrads Sogn, har det dog indtil Nutiden gennemgaaet en betydelig Udvikling. Til Eksempel herpaa kan nævnes, at i 1883 havde Postkontoret 17,500 viderefra komne Breve til Besørgelse; dette Antal var i 1915 naaet op til 158,000, heri er ikke medregnet lokale- og anbefalede Breve. Nr. Snede Postkontor har i en lang Aarrække haft kørende Postforbindelse med Horsens, Rask Mølle St. og Ikast St. De to første er nu afløst med Automobilforbindelse med Horsens to Gange daglig. Under Postkontoret sorterer 18 Landpostbude — deraf to kørende — og indtil for kort Tid siden tre Kontrahenter. De to Kontrahenters Postrute er nu sammenfattet til den før nævnte Automobilrute mellem Nr. Snede og Horsens. Foruden med Dygtighed at have bestyret Postkontoret gennem de sidste 20 Aars Udvikling har Postmester Hansen ogsaa paa anden Maade gjort sig fortjent, idet han som Formand for Nr. Snede Borgerforening i ca. 18 Aar paa forskellig Vis har gjort et godt og trofast Arbejde for Byens Udvikling. Bl. a. var Postmesteren medvirkende til at Byen fik Apothek og elektrisk Lys. Det er først efter 1882, da Postkontoret blev oprettet, at Byens egentlige Udvikling begynder.

---

## BYEN FAAR LÆGE.

---

Da man kom hen i 70erne følte Savnet af en Læge mere og mere; men Byen var endnu for lille til, at en Læge vilde etablere sig her. Nogle Mænd satte sig saa i Spidsen for at faa tegnet Aktier til Opførelse af en Lægebolig. Dette lykkedes, og H. F. V. Sehlegel blev Byens første Læge. Efter hans Død var der forskellige Læger i Nr. Snede, men hver især var der kun kort Tid. I 1888 blev Læge Johansen ansat som Kommunalæge, og efter

hans Død i 1909 blev den nuværende Læge S. Madsen, som allerede et Aars Tid i Forvejen havde nedsat sig som privat Læge i Byen, ansat som Kommunalæge.

— — — — —

I 1867 byggedes den første Købmandsforretning ved Kolding—Viborgvejen, og dermed hørte Forretningen i Kroen op. Denne Forretning har i Aarenes Løb flere Gange skiftet Ejer; for Tiden indehaves den af Købmand Harald Nielsen. Samme Aar blev Møllen bygget. Indtil den Tid havde der været Mølle i Nørhoved; men denne brændte, og Ejeren, Ernst Schulze, flyttede saa — i For- ening med Kroejer Lundsgaard og Lærer Jørgensen — Møllen til Nr. Snede, hvor den opførtes nord for Byen. I nogle Aar havde de tre Mænd Møllen, som de drev ved



Martin Jensens Kolonial- & Produktforretning.

Forpagtere. En af disse Forpagtere, Jens Uhrskov, begyndte at drive Købmandshandel ved Møllen. Da Forpagtningen for Uhrskovs Vedkommende hørte op, flyttede han Købmandsforretningen til en Bygning, som han havde opført i den vestlige Del af Byen ved Horsens—Herningvejen. — Møllen er flere Gange solgt og ejes nu af Møller Christian Vestergaard. Den omtalte Forretning ved Horsens—Herningvejen indehaves nu af Købmd. Martin Jensen; denne, der er barnefødt i Nr. Snede, kom i Købmand Uhrskovs Forretning i 3 1/2 Aar og lærte Handelen og var derefter 1 1/2 Aar i Gørding som Commis. I 1880 kom Jensen tilbage og forpagtede nu Forretningen af Uhrskov, og 5 Aar efter købte han den. Siden den Tid har Jensen delvis

ombygget og ved nye Tilbygninger betydelig udvidet Forretningen. Igennem Aarene har Jensen vundet sig et godt Navn og en stor Kundekreds, og han har drevet Forretningen, der omfatter Kolonial & Isenkram, op til den største paa Pladsen i den Branche. Offentlige Tillidshverv har Jensen, som han selv siger, saavidt mulig holdt sig udenfor; men helt fri er han dog ikke blevet, idet han i en lang Aarrække var Formand for den frie Fattigkasse, indtil denne afløstes af Hjælpekassen, og ligeledes har han i en lang Aarrække været og er endnu Revisor i Nr. Snede Ejstrup Sparekasse.

I 1907 opførtes en 3die Kolonial- & Isenkramforretning af Købmand Herluf I. Dalhoff. Desuden findes der to Manufakturforretninger i Byen, hvis Indehavere er Manufakturhandler Harald Rasmussen og Manufakturhandler Frederik Nielsen.

I 1894 blev der i den vestlige Del af Byen bygget et Landbohjem, hvor der blev dreven Beværtning med Spiritushandel indtil 1. Januar 1913, da Beværtningen i Henhold til Beværterloven maatte nedlægges. Værten, Jens Andersen, søgte nu og fik Afholdsbevilling, og Ejendommen er senere ved Om- og Tilbygning indrettet til Afholdshotel. Endvidere kan af offentlige Steder nævnes Bager C. Mejers nye Afholdskonditori, der er saa komfortabel indrettet og udstyret, at man næppe finder Mage dertil paa Landet. 1890 byggedes Andelsmejeriet i den vestlige Bydel. Senere var Mejeriet i nogle Aar bortforpagtet; men overgik saa igen til at være Andelsmejeri. Den nuværende Bestyrer, Chr. Madsen, overtog Bestyrerpladsen 1901. I 1911 kom der Forslag frem om at udvide Mejeriet. Dette Forslag vandt ikke tilstrækkelig Tilslutning, men derimod et Forslag om at bygge et helt nyt Mejeri. Der blev saa i 1912 bygget et nyt og tidsvarende Mejeri med særskilt Beboelse for Bestyreren. Mejeriet ligger nu i den nordlige Del af Byen, hvor Gæstgiver Lundsgaard skænkede Byggepladsen.

## MISSIONSHUSET.

---

Indremissionen har en Del Tilslutning, og der blev med Tiden Trang for et Lokale, hvor der kunde holdes større Møder. Ved frivillige Bidrag samledes et Beløb, hvorfor der i 1894 byggedes Missionshuset „Bethesda“, som ligger ved Siden af Skolen.

---

## A P O T H E K E T.

---

Da Nr. Snede med Omegn var henvist til at hente sit Forbrug af medicinske Varer i Brædstrup eller Horsens, og da der paa disse lange Vejafstande ingen Baneforbindelse var, saa var det naturligt, at Tanken om et Apothek i Nr. Snede fremkom. Borgerforeningen tog denne Tanke op; men der var mange Hindringer at overvinde, og de to første Forsøg paa at faa Tanken realiseret mislykkedes; men alle gode Gange er tre, og tredie Gang lykkedes det at faa Tilladelse til at oprette et Apothek i Nr. Snede. De Mænd, som særlig var medvirkende her, var: Nu afdøde Folketingsmand Laust Jensen, Lærer Jørgensen og som før nævnt Postmester Hansen. Apotheket, der blev oprettet 1907, har siden været drevet af Apotheker V. Lehmann, som for kort Tid siden har faaet Bevilling til at drive Nakskov Ny Apothek, saa Apothekerbevillingen i Nr. Snede er for Tiden ledig.

---

## T E L E F O N.

---

Efter Ansøgning fra Sogneraadet anlagde Staten Telefon til Nr. Snede midt i 90'erne. Senere blev der oprettet Statstelefoncentral. Denne er nu vokset op til at være en af Statens største Landtelefoncentraler. I de sidste 10 Aar har Træhandler H. Fr. Schmidts Hustru bestyret Telefoncentralen.

---

Den første Smede- og Maskinforretning i Byen er bleven begyndt af endnu levende Smed August Pedersen. Han havde i en Del Aar drevet Forretning i en lille Ejendom ved Grætttrup-Nedergaard; men i 1886 flyttede han Forretningen op til Byen og for faa Aar siden overdrog



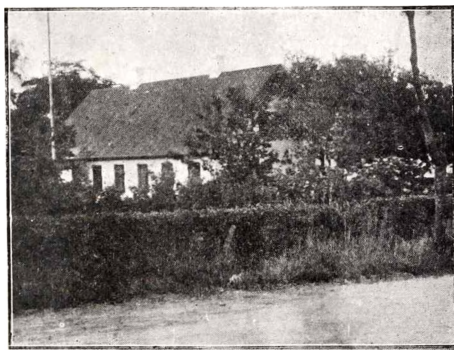
han den til sin Søn, Mikael Pedersen, som nu driver Forretningen. Senere er der kommen to andre Smede- og Maskinforretninger til, hvis Indehavere er: Chr. Andersen og S. P. Kristensen.

Byens Bødkerforretning er begyndt af Anton Nielsen, som solgte Forretningen til J. P. Jensen. Nielsen har siden været Landpost og samtidig drevet Gartneri. Gartneriet har han nu afstaaet til sin Svigersøn, Hans Jensen.

Af enkelte Forretninger kan endvidere nævnes: L. Petersens Urmager- og Guldsmedeforretning, Th. Petersens Barber- og Frisørforretning, J. I. Laurbergs Tømrer- og Møbelsnedkerforretning og Frk. Hansens fotografiske Forretning. — Der er tre Skræderforretninger og tre Skomagerforretninger. Af øvrige Forretninger og Haandværk, er der to af hver Slags. — Som hørende til Byens ældste Haandværkere og Næringsdrivende bør nævnes: Træhandler H. Fr. Schmidt, Rebslager M. Nielsen, Skomager N. P. Paarup, Maler Chr. Jordan, Skræder R. P. Rasmussen, Karetmager H. Jensen, Sadelmager P. Kristensen og Slagter A. Jørgensen. Af andre Borgere kan nævnes Chr. Vistesens, der foruden en omfattende Hestehandel, driver Byens største Vognmandsforretning. Politibetjent Ingv. Jensen, der er og i en lang Aarrække har været Byens og Omegnens Ordenshaandhæver. Partikulier V. Quist, fh. Ejer af Lerretgaard ved Nr. Snede. I sine yngre Dage var Quist en Foregangsmand her paa Egnen paa Landbrugets Omraade, samt A. F. Andersen, som i 1912 nedsatte sig som Dyr læge i Nr. Snede. I de forløbne 4 Aar har Dyr læge Andersen oparbejdet en ret stor Praksis.

Af de Mænd, der har haft størst Indflydelse under Byens og Egnens Opkomst maa i første Række nævnes afdøde Lærer Poul Svejstrup Jørgensen. Foruden sin Lærervirksomhed i en stor Børneskole, har Jørgensen udført et stort fortjenstfuldt Arbejde udadtil i Sognet. Han stod altid i et godt Forhold til Befolkningen, som fulgte ham trofast i hans mange Foretagender. Af Foreninger og Sammenslutninger, som Jørgensen har været Medstifter eller den egentlige Stifter af kan nævnes: Nr. Snede-Ejstrup Sparekasse, Nr. Snede m. fl. Sognes Brandforsikringsforening for Løsøre, Vrads Herreds Landboforening, Nr. Snede og Omegns Plantningsforening og flere. Naar en Forening blev stiftet var Jørgensen gerne dens første Formand og

Leder indtil den kom godt i Gang, saa sagde han sig Bestillingen fra og tog fat paa nye Opgaver. I Brandkassen var han dog Næstformand til sin Død. I ca. 20 Aar var han Forligsmægler, en Stilling han efter eget Ønske fratraadte Aaret før sin Død. I 1902 blev Jørgensen Dannebrogsmænd og i en lang Aarrække var han Æresmedlem af Nr. Snede Borgerforening.



Amtsraadsmedlem M. Jørgensens Gaard.

Amtsraadsmedlem Mads Jørgensen følger i Faderens Fodspor. Foruden at drive sin Gaard mønsterværdigt røgter han med stor Dygtighed adskillige Tillidshverv, som Tid efter anden er bleven ham betroet. Han er og har i mange Aar været Medlem af Nr. Snede-Ejstrup Sogneraad, hvis Formand han var indtil for 6 Aar siden; da blev han valgt til Medlem af Skanderborg Amtsråd og frabad sig derfor Stillingen som Formand i Sogneraadet. Endvidere er M. Jørgensen Voldgiftsmand og Revisor i Sparekassen og efter Faderen overtog han Stillingen som Forligsmægler og som Næstformand i Brandkassen. Af de mange Sager, som har haft Jørgensens Interesse, maa i særlig Grad nævnes Banesagen. I sin Egenskab af Sogneraadformand og Amtsrådsmedlem, er der ingen, der har gjort et større Arbejde for at skaffe Nr. Snede en Bane end M. Jørgensen. — I denne Forbindelse maa ogsaa nævnes afdøde Folketingsmand Laust Jensen, der gennem sin Rigsdagsvirksomhed altid havde sin Opmærksomhed henvendt paa en tilfredsstillende Løsning af Jernbaneforholdene i

Midt-Jylland. De mange Hindringer, som Baneprojektet fra Horsens over Rask Mølle-Klovborg-Nr. Snede til Ejstrup har mødt, er nu overvundne, og de nødvendige Garantiummer fra Amt og Kommune er tegnede. Den nævnte Banesag er indsendt til Regering og Rigsdag, som sikkert i den kommende Vintersamling vil give den sin Tilslutning, saa Nr. Snede i Fremtiden vil blive Stationsby.

---

Nord for Nr. Snede, i en Afstand af 4 km. ligger en af Statens største Skovarealer, Vester Palsgaard, der omfatter 7521 ha. Land. Her har den bekendte Kultivator og Administrator Vilhelm Fabricius været Skovrider i ca. 30 Aar. Ved Palsgaard Skov ligger en meget betydelig Virksomhed, Palsgaard Savværk, der ejes og drives af Fabrikant L. Høy. Denne Virksomhed beskæftiger ca. en Snes Arbejdere, og som Følge deraf er der opvokset en lille By omkring Savværket.

---

#### AVISEN.

---

Nr. Snede har selvfølgelig ogsaa sin Avis. Dens Udgiver, Redaktør Emil Hansen, kom til Nr. Snede 1910 og startede en Skræder og Cykleforretning. Skræderforretningen solgte han snart og begyndte saa 1911 ved Siden af Cykleforretningen at udgive et Ugeblad „Adresseavisen“ for Nr. Snede, Ejstrup og Klovborg Sogne. Bladet har siden skiftet Navn og hedder nu „Nr. Snede Avis“.

---

#### ELEKTRISK LYS.

---

Nr. Snede er mellem en af de Landsbyer i Jylland, hvor det elektriske Lys tidlig fik Indpas. Den 1. August 1906 skinnede det hvide Lys for første Gang over Byen, og det var den første Landsby i Horsens Opland, der tog Elektriciteten i sin Tjeneste. Det er ikke alene til Belysning Elektriciteten anvendes; men baade Haandværkere og Landmænd i Byen benytter den til Drivkraft. Interesseselskabet ejer Ledningsnettet, Installationer og Akkumulator. Kraftmaskinen, Sugegasmotor og Dynamo ejer deri-

mod Møller Vestergaard, som leverer Elektriciteten. Det var en Behagelighed at Byen fik elektrisk Lys og Drivkraft, og det har altid virket til Folks Tilfredshed; men der var en Ting, som der var endnu større Trang for — og det var et

## VANDVÆRK.

---

Da Nr. Snede ligger saa højt, har der altid været Vanskeligheder med at skaffe Vand. Brøndene skulde være meget dybe og i Sommertiden var der ikke tilstrækkeligt Vand alligevel. Naar en Mand købte en Byggegrund, købte han gerne samtidig Vandret til Sælgerens Brønd, da det var meget kostbart selv at lave Brønd og undertiden helt resultatløs; men derved var der mange i Byen, som fik en lang Transport med Vandet. Det varede længe før man enedes om at faa lavet et Vandværk. Der var Betæneligheder at overvinde med Hensyn til Bekostningen og vel ogsaa med Hensyn til om der i det hele taget i Nr. Snede kunde laves et Vandværk, der kunde forsyne Byen med Vand. I 1912 lykkedes det dog alligevel at faa Byens Beboere samlet i et Interessentskab om Spørgsmaalet — et Vandværk i Nr. Snede.

Paa det højeste Punkt øst for Byen blev der boret i en Dybde af 61 Meter. Ved siden af blev der bygget en stor Vandbeholder, hvori Vandet trækkes op ved Vindmotor; men for at der i stille Vejr ikke skal blive Vandmangel, har man desuden indlagt en Motor, som trækkes ved Elektricitet. Naar man undtager et Par Uheld i Begyndelsen, har Vandværket virket tilfredsstillende, og en stor Ulempe for Byens Borgere er derved afhjulpen.

## SPAREKASSEN

---

hedder „Nr. Snede og Ejstrup Sparekasse“. Den er stiftet d. 4. Juni 1863. De Mænd, som særlig gik i Spidsen da Sparekassen skulde oprettes var afdøde: Lærer Jørgensen, Nr. Snede, Lærer Petersen, Ejstrup og Gdr. Rasmus Høgh, Rønslunde. Igennem de 53 Aar Kassen har bestaaet har den haft meget stor Betydning for Befolkningen i de

to Sogne, ikke alene for de, der havde Spareskillinger at indsætte; men særlig for de mange, der her er bleven hjulpen med Laan. Sparekassen er gennem Aarene vokset op til at være en af Landets største Landsparekasser; men den har ogsaa altid været godt ledet. Herom faldt en Udtalelse ved 50 Aars Jubilæet i 1913; idet en Mand sagde, at vi altid havde været heldige med Sparekassens Ledelse. Saa vidt ham bevidst havde Sparekassen aldrig nogen Sinde tabt saa meget som een Øre.

For Tiden bestyres Sparekassen af Gdr., Sogneraadformand Mads Christensen Høgh, Rønslunde, Partikulier Bertel Laursen, Ejstrup og Partikulier Mads Madsen, Nr. Snede. Sparekassen har Kontordag hver Mandag, skiftevis hver anden Uge i Nr. Snede og Ejstrup.

---

## FORENINGSLIVET.

---

Omkring ved 1870 blev der i Nr. Snede oprettet en Brandkasse for Løsøre under Navn: „Nr. Snede m. fl. Sognes Brandforsikringsforening for Løsøre“.

Brandkassen er nu meget stor, dens Forsikringssum er over 8. Mill. Kr.

I 1880 stiftedes Landboforeningen under Navn: „Vrads Herreds Landboforening“. Denne Forening har ved sine Dyrskuer haft stor Betydning, idet den har bidraget til at fremme Egnens Husdyrbestand.

„Nr. Snede og Omegns Plantningsforening“, som stiftedes 1889, har ikke haft mindre Betydning. Som Følge af denne Forenings Virksomhed er der gennem de sidste 25 Aar fremstaaet en Mængde Plantager og Læplantninger ude paa Midt-Jyllands Højderyg, og denne Plantning har været til uvurderlig Gavn for Egnen.

Af andre Foreninger kan nævnes „Borgerforeningen“, der varetager og fremmer Byens og Borgernes Interesser. Bl. a. var det, som før nævnt, Borgerforeningen, der tog Tanken op om at skaffe Byen et Apothek og elektrisk Lys.

Haandværkerforeningen varetager Haandværkernes Interesser. Endvidere er der en Husmandsforening, en Afholdsforening og en Ungdomsforening i Byen, samt en Del Foreninger, som sorterer under Landbruget, saasom:

Foderstofforening, Hesteavlforening, Kvægavlforening og fl. a.

Paa Hesteavlens Omraade har Nr. Snedeegnen været godt med, idet nemlig Lars Nygaard, Engebjerggaard ved Nr. Snede, havde den første Kongepræmiehingst „Valdemar Engebjerg“.

Begivenheder, der knytter sig til Nr. Snede.

Da Fjenden i 1849 var oppe i Jylland fik Nr. Snede ogsaa Besøg af ham. Den 9. Juni blev en Patrouille kurhessiske Husarer paa ca. 70 Mand fra den tyske Hærafdeling, som laa østen for Gudenaa omkring Horsens, sendt til Nr. Snede og omliggende Landsbyer paa Foderracering. Planen var, at den udsendte Patrouille skulde blive færdig i Nr. Snede og Ejstrup inden Aften, saa den kunde fortsætte sydpaa til Hjortsvang, hvor den skulde overnatte.

Den konstituerede Herredsfoged, Herredsfuldmægtig Mazanti, fra Brædstrup, som var med den tyske Patrouille i Nr. Snede og Ejstrup paa denne Udpantningsforretning, var forud kendt med Planen, og Dagen i Forvejen fik han en Mand til at ride til Friisenborg, hvor den danske Hærafdeling laa under General Rye's Kommando, med Melding om den tyske Patrouille, som skulde overnatte i Hjortsvang. En dansk Rytterpatrouille under Ritmester N. Brock, blev nu sendt ud for at tage Kurhesserne til Fange. Tiden trak imidlertid ud for Tyskerne, saa de ikke naaede at komme til Hjortsvang, men maatte overnatte i Nr. Snede. Dette havde til Følge, at de danske Dragoner nær var kommen for langt; de naaede allerede om Eftermiddagen til Palsgaard Skov, 4 km. nord for Nr. Snede, men her fik de igen Melding om, at Fjenden blev i Nr. Snede om Natten. Kurhesserne, som vidste, at Danskerne laa ved Friisenborg, anede ingen Fare og undlod derfor at udsætte Vagtposter. Om Natten Kl. 12 kom de danske Dragoner og tog, uden Sværds slag, hele den tyske Patrouille paa en Mand nær, som havde skjult sig og som senere bragte den tyske Hær Melding om sin Afdelings Skæbne.

Det var denne Episode, der opildnede Grundtvig til at skrive Digtet:

»I Aftes kom den jyske Post  
med Nyt fra Nørre Snede,  
hvor Hesserne fik Husmandskost  
alt paa den brune Hede«.

Episoden fik imidlertid en skæbnesvanger Følge for Nr. Snede By og dens Beboere. Den 12. Juni sendte Tyskerne en Hærafdeling paa 1600 Mand til Nr. Snede for at tage Hævn. Flere af Beboerne flygtede og andre indespærrede, mens Tyskerne huserede i Byen. De indspærrede løslodes dog, da Byen var plyndret. Alt hvad Fjenden fandt af Værdi, tog han med sig, og da han forlod Byen, fandtes der ikke i noget Hus et helt Stykke Møbel eller en hel Vinduesrude, — alt var ødelagt.

Til Minde om den 9. Juni 1849 lod Borgerne i Nr. Snede paa 50 Aars Dagen d. 9. Juni 1899 afholde en stor national Folkefest. Festen, der var arrangeret af Postmester



Mindesten i Nr. Snede.

Hansen og Pastor Karstoft, samlede ca. 800 Deltagere. Som Talere var til Stede: Pastor Clausen, Vonsild, Pastor Konradsen, Hvirring, og Sønderjyden Peter Skou, Buks-have. Ved denne Lejlighed gav Pastor Johs. Clausen Idéen til at rejse et Mindesmærke i Nr. Snede for Episoden i 49.

2 Aar efter blev der paa Initiativ af Postmester Hansen og Pastor Karstoft rejst en Granitsten ved Korsvejen i Nr. Snede. Stenen er taget i Kirkegaardsdiget og bærer følgende Indskrift:

9. Juni 1849—1899

I Aftes kom den jyske Post  
med Nyt fra Nørre Snede,  
i Regn og Sol, i Tø og Frost,  
det Minde jeg skal frede.

Som man ser, er de to første Linier laant fra Grundtvigs Digt. — Nr. Snede har ogsaa haft Kongebesøg.

Kong Frederik den syvende gæstede paa en af sine mange Rejser ogsaa engang Nr. Snede. Paa Palsgaard Skovridergaard spiste Kongen til Middag og Rejsen gik derpaa videre sydpaa. I Nr. Snede forberedte man sig paa at modtage den høje Gæst. Bl. a. var der over Landevejen mellem Kirken og Skolen rejst en Æresport for Kongen. Paa den Tid opholdt Grev Holstein, Holsteinsborg (senere Konsejlspræsident) sig paa »Gættrup Nedergaard« og daværende Lærer Jørgensen formaaede Greven til at holde en Velkomsttale til Kongen. Denne Tale gengældte Kongen straks med en Tale til Forsamlingen.

---



## KENDTE NAVNE OG DATOER.

---



P. S. Jørgensen †  
Lærer.



Lundsgaard sen. †  
Gaardejer.



Johs. Lundsgaard  
Gæstgiver.

*P. S. Jørgensen*, Lærer i Nr. Snede senere Gaardejer s. st., f. 25. April 1824 i Nørup, † i Nr. Snede den 13 Januar 1913, Lærereksamen paa Jelling Seminarium, derefter Lærer i Nr. Snede fra 1856—1885, Formand for Sparekassen, Brandkassen begge for Nr. Snede Ejstrup Sogne i 10 Aar, Formand for Landboforeningen i 4 Aar, og flere andre Foreninger, udnævnt til Dannebrogsmænd i 1902 efter Indstilling af Egnens Repræsentationer, han var den oprindelige Stifter baade af Sparekassen og Brandkassen, ligesom han i sin Tid var den der tog livligst Del i Egnens, saavel Byens som Sognets offentlige Anliggender, og prægede disse ved sin altid kloge og hensynsfulde Ledelse.

*Johs. Lundsgaard*, Gaard- og Kroejer, f. 1861 i Nr. Snede, overtog Bedriften efter sin Fader. Lundsgaard har ved sin stille og rolige Færd skabt sig en stor Vennekreds, ligesom Kroen altid er drevet paa en sund og god Basis. Lundsgaard stammer fra en gammel Slægt, der i flere Generationer har levet i Nr. Snede.

*Hans Jørgensen*, Gaardejer, f. 1871 i Nørre Snede, Søn af afdøde Lærer P. S. Jørgensen, Medlem af Amdraadet.

*C. Hansen*, Postmester, f. 1864 paa Henneberg-Ladegaard pr. Fredericia, frekventeret Fredericia Latin- og Realskole, i 19 Aar Formand for Nr. Snede Borgerforening, forud



M. Jørgensen  
Amtsraadsmedlem.



Chr. Hansen  
Postmester.



Martin Jensen  
Købmand.

for Tiltrædelsen af Postmesterembedet i Nr. Snede har han været Postfuldmægtig ved Fredericia Postkontor og Postekspedient ved Postkontorerne i Korsør og Kolding.

*Martin Jensen*, Købmand, f. 1859 i Engholm pr. Nr. Snede, uddannet hos J. Uhrskov, Nr. Snede, derefter hos L. Johansen, Gørding, overtog Forretningen i 1880, er Byens ældste Købmand og driver Byens største Forretning. En overmaade dygtig og elskværdig Mand.



K. P. Grejs  
Førstelærer.



Emil Hansen  
Redaktør.

*K. P. Grejs*, Førstelærer, f. 1878 i Grejs ved Vejle, dimitteret fra Gjedved Seminarium 1902. Skildringen af Nr. Snede By er skrevet af Lærer Grejs, hvorfor Forlaget takker ham for hans Arbejde.

*Emil Hansen*, Cyklehandler og Redaktør af »Nørre Snede Avis«, f. 11. August 1882 i Overby pr. Julsminde, oprindelig oplært i Skræderprofessionen hos Skrædermester Boring Laursen i Glud pr. Horsens, Formand for »Socialdemokratisk Forening for Nr. Snede og Omegn«, Ejer og redigerer Ugebladet »Nr. Snede Avis«.

**N. P. Paarups**  
Skotøjsforretning  
**NØRRE SNEDE.**

# Udkommen er:

## **I Bind**

Vejen . Holsted . Gørding  
Bramminge.

## **II Bind**

Skjern . Tarm . Ølgod  
Tistrup . N. Nebel . Lunde  
Videbæk.



Pr. Bind **Kr. 2,50**  
portofrit fra Forlaget.





**Harder Mikkelens Bogtrykkeri, Esbjerg**